

સમાનો મળવાનું । (અર્ગવેદ) સમાની પ્રણા । (અર્થવ્રતેદ)
 ૧૫૯ ૩૫] ૧૯૮૪ એપ્રિલ [અંક ૪
 અમાવાસ્યા પેટેન્ચ ૧. છિન્નભિન્ન દેશ અને ગાયા-સાહિત્ય
 સાઉથેન્ન્ન પંથા ૨. ગીતમા હૃતનો પ્રથોમ અને સાપ્ત
 સુજરાતી ગીતો
 અમાવાસ્યા ગોદ્વાભી
 અમાવાસ્યા પેટેન્ચ ૧૧. હૃતનો ગોદ
 મનદી જોડી ૧૮. બે ગુરુ
 પાર્થ મહાયાહુ ૨૦. ચાદ્રાજ
 આરીન મહેતા ૨૧. ચાર કાંઠો
 અધીષ્ઠ ૨૨. સુહિ-ધતાનો કાયાસીય
 ધીરેનુ મહેતા ૨૩. અદેય સુશોધન, સુમધુ વિનેદન
 ૨૪૧ કોડારી, હરીદી રિ. પડિત,
 ૨૪૮ તિરેટી ૨૭. અષ્ટોઘ્નીય
 અધ્યક્ષાઈ લુ પરેન,
 રાજી કે દીક્ષિત ૨૮. પરથર્ગા

નેગેટિવ

૧. પરથ્ય દર માસની ખર્ચમાં તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે.
૨. પરિયતના સભ્યનું વાર્ષિક લવાજીમ પરથ્ય સાથે રૂ. ૨૦/- (સંસ્થાઓ માટે રૂ. ૨૫/-) છે. વર્ષમાં ગમે ત્યારે સભ્ય થઈ શકાય છે પરન્તુ અપદદ્યો
વાર્ષિક સભ્ય થનારનું લવાજીમ હિમેઝર અંતે પૂરું થયેલું ગણારે.
આજુવન સભ્ય માટેનું લવાજીમ રૂ. ૩૦૦/- (પરહેઠામાં પાઉન્ડ ૨૦/-
અથવા ડોલર ૩૦/-) છે. સંસ્થાઓ માટે આજુવન સભ્ય-દી રૂ. ૨૫૦/-
છે સભ્ય થયા પણ જ પરથ્યના અણો મોકલવાના શરૂ થશે.
૩. જેમને માત્ર પરથ્ય જ મેળવું દેંય તેમને માટે વાર્ષિક લવાજીમ
રૂ. ૧૫/- છે, જન્યુઆરીથી માલ્ફક દર્દનું આવસ્યક છે.
૪. પરથ્યમાં અધ્યપનપરક વિવેચનાત્મક સેટોધનવિપયકું કેખો, વાતાં
વિતાના કૃતિનિષ્ઠ આસ્તાદો તથા વિભિન્ન લાયા - સાહિત્યનાં વિશ્િષ્ટ
પુસ્તકોના દૃક અવસોફનોને અને સર્જનાત્મક સાહિત્યને રથાન રહેશે.
૫. પરથ્યમાં પ્રગટ થતા કેળોમાના અદ્ભુતપ્રાપ માટેની જવાબદારી જ
તે કેખકની રહેશે.
૬. અસ્તીકૃત લખાણ પરત ગેળવવા માટે જરૂરી ટિકિયે ચોટાડેકું
પોતાના મરનામાલાણું પરથ્યાડિયું મોકલવું જરૂરી છે.
૭. પરથ્યના સ પાદકીય અને જાડેરખયર અગેના પરબ્યવહાર માટે તેમજ
લવાજીમ, અવસોફના પુરુતકો, વિનિમય માટેના સામયિકો વગેરે
મોકલવાનું અગ્નામૃદુઃ
ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, (પ્રકાશન વિભાગ)
કાર્યાલયન ભવન, આશ્રમ માર્ગ, નરીકિનારે,
પો. એ. નં. ૪૦૬૦ અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬

[ફાન : ૪૦૭૬૪૭]

દૂદક અભિત : રૂ. ૨/-

પરથ્ય પ્રણાય સમિતિ
પ્રયક્ષાળ પરીખ, નરીકિનારે, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬

પ્રાધિક : કુમારાણ દેખાઈ, મંત્રી : ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, ગ્રાવર્ડન ભરત,
આશ્રમ માર્ગ, નરીકિનારે, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬
મુદ્રા : માનિઅર્સ મિસ્ટ્રી, આદિત્ય મુદ્રસાહય, રાયઅડ, અમદાવાદ-૧ ફાન : ૩૬૨૪૯૮

“છિન્નભિન્ન” દેશ અને ભાષા-સાહિત્ય

હે નભિન્ન થઈ રહેના આપણા આ ઘડુલાખી વિશાળ દેશને સાહિત્ય સર્ગીત, હાથ, જાગ્રાચ, ચિત્ર ઈંગ્રિઝ આહિ લનિતકનાંઓ કેટો ખાધી, રાખી શકે એવો પ્રશ્ન આજની પરિસ્થિતિમાં આપણા સૌના ભનમા જગવાનો. એ ખુલ્લુ કે આ ખવી સાહિત્યાન્દી લનિતકનાંઓનું મુખ્ય પ્રશ્નોફરન દેશને એક ત્સતા આપવા માટે જ છે, એવું તો ડેઈ નહિ કહે તેમ હતા પરીક્ષાપે દેશની એકતા સાથે એમનો સમધ છે જ.

શ્રી કઠાંસોમાં સાહિત્યકાળ શરૂઆતિત છે, એટને કે આપાંતિત છે લાયા જેમ જોડે છે તેમ તેડે પણ છે તોડવાની વાત આપણા દેશ માટે હમણાની પધારે અનુવાન છે લાયાનાર દેશનું વિભાજન થયા પત્રી દેશ જાંબે વિભાજિત જ રહ્યો છે આ પ્રમાણેના વિભાજનમાં વહીવિનિ અનુભૂતિની ઉપરાત જે તે લાયા અમાજની આગરી સાંકૃતિક ધરોહરની અગ્રદ્ધા અને ભસ્તુદીની સંભાવનાઓ ખીને છે પરંતુ એ ‘આગરી’ સંકૃતિ પણ છેવટે તો ખૂબં આપ્તીર મરૂતિનો જ એક ઉપેર છે તેનું વિભાજન થતું જાય છે. હિંદીને કઈ નહિ તોય ‘કડી’ લાયા નેથે પૂરો મેંઝો, આપી થકાનો નથી, દાલદાતું ‘કડી’, અનન્નાર લાયાને રૂઢીસરી અન્ય જોડાણ્ણોની કડીઓને પણ તોડવાનું નિમિત્ત બનાવાઈ રહી છે જુઓરા થયો પત્રી જેમ સગા લાઈએ કારસાની નાની મોરી ચીજવસુદૂએં, માટે ચદાજીતરી કરે, તેમ દેશના જુદા જુદા રાખ્યો વચ્ચે થાડી ચદાજીતરી, થાય, તે તો સમજ થાય, પણ આપણો મૌ એકરાણ્ણીએ છીએ એ વાત જ્યારે વિસરાતીન્નાય, ત્યારે પરિણામ આત્મકાળની દિયામા ઢોરી નાય.

૫૫

‘— દેશપિલાજનમા લાપનો સિદ્ધાંત રહેલો છે, એટલે આ અગે ભાપાનિત ક્ષય એટને કે સાહિત્યકલાની જવાબદારી વધી જય છે. રાજકારણનાં વકરાં જ્વાં મળો સામે સાહિત્ય એકતાની ભાવનાની ભૂમિકા સંવેદનપદુ હટયોમાં ‘અત્યરથ સ્થાપી’ પડે. રાજકીય મંચ કુપરથી દેશની એકાત્મતા માટે ઘોષણાએ. થતી રહે અને એ, માટે નરકારી રાહે સરકારી ઢંગ પર અપત્તો પણ થવાના, પણ એ તો ગણવા વુરતા.

દેશના સાહિત્યકારો, માહિત્યિક સંસ્થાઓ કોઈ સરકારી આનુષ્ઠાનિક અદેકરવાના ગ્યાલથા નાહ પણ પોતાનો એક સહજ ધર્મ ગણી પોતાની રીતે આ એકાત્મતાના દશામા જઈ શકે એક ખીજ વિશેતું અણાન ગેરસમજે ફેલાવે હે ન ફેલાવે લા અંકખીજને એકખીજથી દૂર તો લઈ જાય. અણાનજનિત અપરિયય ઉપક્ષામા પરિણામે કે કોઈ પણ, કારના લાગવાવળગવાના ભાવથી દૂર રાખે.

અસમિયા સાહિત્યમાં કંઈક બને છે, પંજાબી સાહિત્યમાં કંઈક બને છે, ઉર્દૂમાં કંઈક બને કે મલયાલમાં કંઈક બને છે તેની સાથે આપણું જણેકુણું કાગતું ‘કાગતું’ નથી એ અપરિયયના પરિણામે કરીને છે. એટલે સાહિત્યકારો અને સાહિત્યિક સંસ્થાઓ, મંદળો ભારતના અન્ય ભાવાભાવી સમાજના પારસ્પરિક પુરિયયના વધારે ને વધારે પ્રસંગે જિસા હરે તે છષ્ટ થણે, આજે તો એવું છે કે ફરિયાપારના અન્ને અમેરિકન કે ફરિયા સાહિત્યનો આપણાને જેટલો પરિયય છે, કે જેટલી આત્મીયતા આ સાહિત્યો માથે છે, તેટલો પરિયય કે આત્મીયતા ભારતની નાણકની ભાવાઓના સાહિત્ય સાથે નથી. કોઈ પ્રદ હરે કે ભારતની આ ભાવાઓ અન્ને હે ફરિયા જેટલી કચાં ભમૃદ છે કે તેનો પરિયય કેળવવો પડે. સમૃદ્ધિની વાત મહત્વની છે પણ અલગ છે, આપણા દેશની અન્ય ભાપાના સાહિત્યકારો શી મથામણુ કરે છે, તે જણવાની વાત મહત્વની છે.

વિશ્વભારતીના ખંગાળી ભાપાસાહિત્યના અનુસનાતક વિઘાથીઓને આજની ગુજરાતી કવિતાની વાત કરવાનો અવસર મળ્યો હતો. એક વિઘાથીએ પૂર્ણું-આજના ગુજરાતી માહિત્યકારો અને કવિઓ હ્યા વિષયે સાથે કામ ચાડી રહ્યા છે અને અભિવ્યક્તિની ડેવીક મધ્યામણોમાંથી પસાર થઈ રહ્યા છે, તે જણવા મળે તો ખંગાળના અને ગુજરાતના સાહિત્યકારો વચ્ચે કોઈ સમાન તરંગદીર્ઘ (વેવલેન્થ) છે કે નહિ તેની અભર પડે. આની પૃથ્વી અને એના સંતોષકારક ઉત્તર નિલિન ભાપાસાહિત્યના સમાજે વચ્ચે થાય તો સંભવ છે કે અપરિયતી પડે. હે,

પરંપર પ્રત્યેની ઉદાહરિતતા હુર થાય અને દેખના ફરજના શાપાસમાજ જાથે સાંસ્કૃતિકાની ભૂમિકા લોભી થાય.

હમણાં ગુજરાતમાં કેળના સાહિત્યકારોનું એક નાનકડું દ્વારા ગુ. સરા. અકાલીના અતિથિ તરીકે ચાંદ્રનિકિ સુલાદાતે આવી ગણું. સારી વાત હતી. (પસંગમે ભાગ એ વાતનો રસો કે બને લાપામાં ચાલતી સાહિત્યક પ્રદર્શિતોની જેટથી ચાલ ન ધર્છ એટથી પ્રકાશનપ્રદર્શિતની થઈ. કેરળમાં ચોપડીઓ દેશી રીતે પ્રકટ થાય છે, કેટથી રોપણી લેખકોને મળે છે તેની અસર પડી, પણ કેળના લેખકો શું લખે છે, તેની ઓછી અસર પડી.) આવે પ્રસંગે સાહિત્યકારે એકખીળને વધારે મળે અને મિલન ઘોંસું અનૌપચારિક પણ રહે તો ગમે. અમદાવાદમાં જરૂરે ઊર્દૂની દાર્ઢીન પણ અભાગનાર્દી હતો, હતાં તેના એકટિવસીષ ભરયાઝ કાર્યક્રમને સહેજ તાજીપાર ઘેણું શક્યો હોત તો પરિણામ સારું આવત. તો એ ઊર્દૂ સાહિત્યકારોના આપના સર્જનની અનિવિષિયાનો અણુસાર ભળ્યો શક્યો.

આવાં મિલતો સુવાદાતો ઉપરાંત આપણા સામયિકોમાં છાપાંતી સાહિત્યક ખર્ચનોમાં આપણી ભાષા ઉપરાંત અન્ય લાપાઓનાં સર્જનો કે પુસ્તકપરિયો. આપણાની સમાનતા પજુ જાગે તો સારું, ‘અથે’ આ અગે પ્રયત્નો કરી જોયા છે, એના પ્રયત્નો હંગુ ચાનું છે. જગોત્વી ફુર્સે તો આ દિશામાં કવિતાસંગમની શૈશી દરા નફર કદમ ઉદ્ઘાટાયાં છે. લાપાંતરનિષ્ઠ માટેય સંસ્કૃતનાનાં દારા ખુલ્લા ખુલ્લા છે.

અમદાવાદ
૨૫-૩-૮૮

બોળાણાઈ પટેલ

ગીતમાં વૃત્તનો પ્રયોગ અને સંપ્રતિ ગુજરાતી ગીતો

કાવ્ય ને જૂલવા સ્વરૂપે વિદ્યા છે, તેના ભૂળમાં સહેવ ઇપરોધક સર્જાકાર્યિતા^૧ રહેલી છે. એ મર્જાકાર્યા કોઈ એક ઇપ કે ધાર્યા સંતુષ્ટ નથી. આથી એ ઇપનિર્માણમાં રાચે છે. કવિગત સંવેદનને અવનવા વળોટ આપવા એ હુમેશાં પ્રણાલોય છે. એની આ અવત્તિ લીલામય છે. આથી એક જ લેખાતા કાવ્યપ્રકારમાં વશ્વ, પદ, વાક્યાન્વયથી માડીને ભમય રથનાવિધાન પર્યત પાંગરતા કવિકર્મને અંતે કોઈ જુદેરી લાવાડૂતિ નીપળ આવે છે. લાવક તેને પોતાના મનોમય રત્ને સંવેદી રહે છે.

માત્ર જર્મિંડાન્યની વાત કરીએ તો પદ, પ્રલાટિયાં, ભજન, કાડી, ચાઅખા, ગરાફી, મુક્કાંડ, ગીત, ગજબ, સોનેટ અને મુખ્તાલયનાં જર્મિંડા એમ અનેક પ્રકારે ઓનું વળીકરણ થઈ શકે. વળી જૈય, મુગેય, અગેય, પાડીય એવા એના ગાયનમાપેક્ષ કે પડીનસાપેક્ષ વાણીયકી પ્રકારો પણ દર્શાવી શકાય આમાંથી જેપરથનાની વાત કરીએ તો એમા ઉપાડ, માડણી, મુખડુ, અતરા, પણિમાપ, ઢાળ, તાલ, લખ અને નાહતત્વ આદિનાં આયોજન-સંયોજનની આગવી વૈવિધ્યવંતી વિગેધતા પ્રતીત થવાની આમ જાહેર રથનાએ રથનાએ નૂતન ઉપનુ નિર્માણ થતું બોઈ શકાય પેકી ઇપરોધક સર્જાકાર્યા જ એમા ઇપવિધાયક પરિખળ બનીને પ્રવર્તી રહે છે. આપણે જેને સીધીસાદી લાપામાં ‘પ્રયોગ’ કહીએ છીએ તે કવિની આની ‘પ્રકૃષ્ટ’ એવી ઇપવિધાત્રી રાંકિતના ‘યોગ’નું પરિણ્યામ છે.

આ પ્રયોગપ્રવણતા કવિને ગજબમાં ગીતના ઢાળ, તાલ અને વૃત્તના લયને દ્વારા કરવા પ્રલોભાવે છે, તેને ગજબ-સોનેટ, અપઅંશ મોનેટ કે અધ્યાત્મ સોનેટ લખવા પ્રેરે છે, વૃત્તગજબ લખવાનું આહવાન ઉપાડી લેવા ઉદ્ઘૂકા કરે છે અને ગીતમાં પણ ઇત્તોનો પ્રયોગ કરવાનું બીજું ઝડપી લેવા ચાનક ચડાવે છે આમ અનું હેત્યાની અનુભૂતિરીપ એવું કાવ્યમાં વિલિનન રથનાતરેણો (parallel pattern of structure) લેવા મળે છે. આને લીધે નિરંકૃષપણે પ્રવર્તા થની છતાં અનોખું કાવ્યમુદ્રાગલ નિમ્નો આપતી સર્જાકાર્યા ઘણી વાર લાવક શ્રેષ્ઠનેથ મુંજવે છે. એના કાવ્યત્વનો તાલ કરતી બેળા કોઈ ઇંડ વળીકરણનાં

ત્રાજવા એને ખપમા લાગતા નથી આ રીતે પણ ઉન્મેધ દાખવતા સર્જિકલ્મને
પામયાતુ હામ હોથલુ અની જાય છે

આપણે જાયારે ગીતમા થતા વૃત્તના પ્રયોગની વાત કરીએ છીએ તારે
કષિકર્મગત ડેટલીડ સમયએ ઉપરિથત થાય છે ગીતરચનામાં સામાન્યત દાર
અને તારને માયેવા આવશ્યક બને આ બને તરફે ૫૨ ગીતની જેયતાનો આધાર
છે આપણા પ્રાચીન દેરીએ પણ જેયતા સિદ્ધ કરવામાં ઉપકારક થતી એ સુખિદિત
છે આપણા ભધ્યકાલીન લિર્મિપરક પદમાહિત્યતુ એક આગળ તરી આવતુ લક્ષણ
જેયતા છે ગીતરચના જેય બનવી જેઠિએ એવી એડ અરોક્ષા રહેવાની આપણા
એક પ્રતિલિપિ સ્વરનિયોજનક સગીતશ શ્રી અન્જિતભાઈ રોડે આપણા સાપ્ત શુભરાતી
ગીતો પણે સગીતક્ષમતાનો - જેયતાનો તહાંટે તારસ્વરે કરેલો છે, તે જાણ્ણીતુ છે.*
આપણા દૂતપ્રયોગ વગરના ગીતો પણ ગાયનક્ષમ નથી એવી ઇરિયાદ સ્વરનિયોજનો
તર્ફથી થઈ છે પ્રયત્નિન લોકદાળમા રચાયેના ગીતો પણ દુધળ ગાયકના ગગામા
ખરાનર જેમતા નરી તો પછી વૃત્તમદ્દ ગીતાની તો રી વાત કરવી ?

આ પરિસિદ્ધિતમા સૌ પ્રથમ જેયતને અનુસ્ક્રીનિ ગીતમા થતા વૃત્તપ્રયોગનો
વિચાર કરીએ ગીતમા ઝતનો પ્રયોગ કરતાર ડવિએ યોગે યોજેના અક્ષરમેળ કે
માનમેળ વૃત્તને એ દાણ અને તાક્ષને અનુક્રમ બને એ રીતે યોજવો પણ મસૂત
દ્વારા એક પ્રકારની જેયતા છે શિખરિણી, મન્દાકીના, શાદ્વિષ, દદ્વાજ જેવા
એટો માટુ એવુ જેયત્વ ધરાવે છે સ્વ હોનગાય માડુ માટે કરેવાય છે કે તેએ
શિખરિણી જેવા દૂતને વિવિધ રીતે ગાઈ સભગાવતા કાન્ત કરાપી ન્હીનારાન
અને બાબાગ કર નેલ્યાએ યોજેના સસૂત દ્વારોથી એમની વૃત્તમદ્દ રચનાએ મારી
એવી જેય અન્યાના દઢાનો છે 'સરે જે શોલાપી - વનવન નિને બાનહરિણી માની
શિખરિણી ગવાતી સાલગી પ્રસન્ન થવાયુ છે - હાનાનાલનુ પ્રાર્થનાકાવ્ય 'પ્રભો'
અત્યારી દ્વારાના હીનશરણુ 'ગાયામા મુક્તાકુદે બાયુ છે અને આજેય મવાતુ
માભળાએ છીએ કરાપીના 'રે પ ખી' સુખથી ચળાને ગીતડા કાઈ ગાને' માભળાને બાઈ થવાય છે તે શોનુ 'કર્યાય નામે અહીનો સિપ ઈ-ને ખુદમા
એક જો દણાઈ'ની જેયતા પણ જાણીતી છે આ ઉપગત શુનણા, દરિગત,
અર્દેસ અને વલિન, લુગ ગીતી ચાર વૃત્તમદ્દ રચના અને ગીતને એકણીજાની
સમીપ મુળ આપે છે

* આપણે તો પછી બ ક હાડારે સિદ્ધ કરેલી અર્થાનુસારી પ્રવાહી પદરચના
તરફ વર્ષા એમની એ 'કૃતી' ગાધીયુગમા 'રાજમાર્ગ' અની, જેયવટને પણ

* 'પરખ' એપ્રિલ ૧૯૭૮ 'આધુનિક ગીતરચના' ૧. અન્જિત રોડનો રેપ.

આપણે અગેય અનાવી એતી પઢનક્ષમતા સિદ્ધ કરવા તરફ વળ્યા. બીજુ તરફી પદ્ધનાટકને અતુરૂપ વાણીલય નિપળવવા પણ વૃત્તોને 'ગ્રંથાસીમાડા' સુધી લઈ જવાના પ્રયાસ થયા. એ બધું આવરયક નથી એવું નથી. પણ આને લીધે વૃત્તોની ગેયતાને ભિલવવાની દિશામાં આપણે વિરોધ ગતિ કરી નથી. પણ આપણા આજતા કુચિંદે ગીતમાં બે વૃત્તોનો પ્રયોગ કરવો હશે તો તેમણે સૌ પ્રથમ તો આ વૃત્તોના ગેયત્વ પ્રતિ ધ્યાન આપવું પડશે. કયો વૃત્ત ગીતના સંવેદનને અતુરૂપ બની રહેશે તે પારખબું પડશે. એ સંદર્ભમાં દૂંડમાં એમ કંઈ શકાય કે આપણા બુંડ. ડા.એ સિદ્ધ કરેલી વૃત્તોની અગેયતાને સ્થાને તેની ગેયતાનો કસ કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવાનો રહે

આમ કરવા માટે સૌ પ્રથમ તો વૃત્તબદ્ધ ગીત લખતા કુચિંદે વૃત્તની શિસ્તને ડેટસેક અશે છોડની પડે આમેય આપણે વૃત્તબદ્ધ કાણ્યો અને સોનેટોમાં સંસ્કૃત વૃત્તોની આજની છટા સર્જેલી છે. પતિલંગ કર્યો છે. ચરણાન્ત યતિ કે વિરામતો ત્યાગ કર્યો છે. જ્ઞાનકલ્પંગ કરીને પંક્તિને અર્થનુસારી વિગમ સુધી લંઘાવી છે, ખંડ અને અસ્યસ્ત રૂપે વૃત્તોનો પ્રયોગ કરીને સંવેદન-વિગેધના વળાંડ-વળોટ પ્રગટારી આપ્યા છે. આ બધું પૂર્વે બહુધા પઢનક્ષમતાના આશ્વયથી કરેલું. તેને હવે જુદી રીતે આજના વૃત્તગીતકવિચ્ચે આવરયક એવા ગેયત્વને નિપળવવા કરવાનું રહે. આ માટે ગીતકવિચ્ચે આઠથાં વાનાં ધ્યાનમાં રાખવાં ધરો :

૧. ગીતમાં પ્રયોગેથા વૃત્તને એલુ ગેયતા માટે આવરયક એવા દાળ અને તાથતે વશવતીને યોજવો જોઈએ.
૨. ગીતમાં તો ચરણાન્ત યતિ આવરયક બને. એટથે ત્યાં એલુ પંક્તિના અંતે આવતા પ્રાસ પામે ઈષ્ટ કે વધુ વિરમનું પડે.
૩. વૃત્તબદ્ધ કાણ્યમાં ભલે પ્રાસ છોડયા. પણ ગીતમાં તો પ્રાસ અનિવાર્ય. આથી ચોજના વૃત્તની પ્રાસબદ્ધ પંક્તિઓ ચોજવાની રહે.
૪. મુખપંક્તિ કે સુખડાની પંક્તિ કે પંક્તિઓનો પ્રાસ પછીના પ્રયેક અંતરાનો અંતે ચોજની પંક્તિ સાથે વૃત્તને જળવીને મેળવવો પડે.
૫. વૃત્તોની સંખ્યા કે આવત્ત સંધિઓનો યથોચિત વિનિયોગ સાધીને ગીતમાં અપેક્ષિત એવા અંતરાની પંક્તિઓએ અને દ્વાણથી જોઈએ.

આ બધું કરવા સાથે ગેયત્વ અને કાણ્યત્વને એક જ આસને બેસાડવાની છે. ગીત 'કાણ્ય' બને એ તો જોવાનું જ છે, પદ્ધનથી એનું કાણ્યત્વ પરખાય તેમ આધુનયથી પણ કાણ્યત્વ કર્શ્યાભધુર બની રહે એ રીતે વૃત્તોનો ડિલમાન્વથી પ્રયોગ।

કરવાતો છે, આતી સાથે એ પણ વિચારવાનું થાયું કે ગીત તો અનુષ્ઠાનભેન્ડિક રિનગેજનો આરિલ્સાવ છે. એમાંથી એક પ્રકારની મહત્વાનું પ્રવર્તન તો છે જી. ગીતમાં ભાવદીગળ હોય, સંવેદનની ફાળ હોય, જાવત્તાનો એક વિશિષ્ટ છાક હોય. ગીતના ફળ, તાથ અને લખાઓળામાં એ ને રીતે મોહરી કે મૂર્ત યર્ધ છોડે છે વે રીતે દુના બંધારસ્થુને નાગવીને તેમાં યથાવકાય મોકાશ અનુઝીને પેરા ભાવદીગળને અહિત કરવાનું ઉત્તરાધ્યાપિત ગીતભવિસે નિલાવવાનું છે. ગીતક્ષમ સંવેદન-અંશનો પણ પ્રથમ છે. આમ તો એનેટ અને ગીત અને ડિમિટાન્યકુન્નમાં જાન્માં છે, પણ એનેટમાં વૃત્તપ્રયોગ થાય છે, ત્યાં વિચારસ્પૃષ્ટ સંવેદન કે સંવેદન-રહિત વિચાર અનુષ્ઠાન બને. પણ ગીતમાં કરતો પ્રયોગ થાય ત્યારે વિચારનું પ્રાણાંય કે ચિંતનની પ્રીત ટાદાયને હેમ યક્ષાવી લેવાયું? ગીતમાં ગતિ હોય, અંતર્યે અંતર્યે આગળ ધપતા જિન્દિવાડી હોય. આથી વિચારનું પ્રવર્તન ગીતને અનુષ્ઠાન ન બને. એમાંથી ગીતમાં વૃત્તપ્રયોગ કરતી વેળા આવો ચોનેદી વિચાર-અંશ અદ્યપૂર્વીક્ષા આગળ ધર્મી જાપ તો ગીતનો ભિજાજ માર્ગી જાપ. આ અથ્માં પૂર્તગીતદેખનાં બધાન્યાનો પણ વિચારવા નેલાં છે.

આદ્યા ચર્ચા પણી આપણે તાં ગીતમાં થયેલા વૃત્તપ્રયોગની બોડી સંદર્ભાંત ચર્ચા અપેક્ષિત બને, સાપ્ત્ર પ્રયોગની વાત કરીએ તે પહેલાં રાન્ફેન્ડ-નિર્જન મેન્ટેરી ઇવિતામાં થયેલા વૃત્તાત્મક ગીતને યાદ કરવું જોઈએ. એકાદ દૃષ્ટાંતલેખે નિર્જન અગ્નના 'કિનરી'ની રચનાઓ ઉદ્દેશ્યનીય બને. ગીત વૃત્તગધી કથ કરાવતું દેખ તે એક બાધત છે અને સમગ્ર ગીતરચનામાં હોઈ કરતો સાધારણ પ્રયોગ છે. તે ખીંચ વાત છે. આવા વૃત્તાંદ ગીતનું 'કિનરી'નાંતું એક ઉદ્ઘાસ્થ જોરા જોરું છે. 'કાને છું?' માં મુવપંક્તિ, અંતરાની પ કિનાઓના પ્રાસ, અંતરાને અતે આગાતી પ જિનો મુવપંક્તિ સાથે પ્રાસમેળ - વગેરેમાં ગીતનું રચનાવિધાન રેખાય છે. એટાં ન નહિ ગીતનો આવપરિવેશ પણ એમાં છે.

કેને રડું? હું એકસે।

રાની રનત ખાલી જોઈ રડું હું ચોડ્યો,

કાંઈ રચાના વશી

લિપ્દે અને પાણ રડું,

સંભાતણ ચિંદુરી

હું આંખમાં આંછ રડું,

સેદની આ સુખસિસા હું રડું હું એપલો,

અડી સમગ્ર રચનાકળા ગીતની છે. મુવપંક્તિ, અંતરા, એને અસે મુવપંક્તિના માસુનો મેળ એ સર્વભાગીતાને અનુષ્ઠાન ઓવો આવર્યું રજૂ થાય છે.

‘એમાં દરિગીતના લયના અભુક્ત ખડુ યોજુ’ ગીતના રાળને અનુસરતા ગોંધાણે પ્રયત્ન ક્રોછ શક્ય છે. દરિગીત છે, એ જાણ્યા પણી આપણે એના લયમા વહેતા થઈએ. પણ ગાયક એને ગીતના રાળમા એમાડીને પેલાતી રીતે ગાઈ ક્રોછ તેમ છે. માત્રામેળ છન્હાંગો આ પ્રકારની જાપનદ્વારા વિરોધ છે એનો લાલ ડવિ ઉદ્ધવી રહે નિરજનમાથી હે આ રોઢીના ચાંદ્ય કલિઓમાથી આનંદ દૃષ્ટિ મુણી આવે.

‘માધ્રાન ગીતકલિઓએ પણ જાદ્ધારમેળ અને માત્રામેળ પ્રતીમા ગીતો લખવના પ્રોગ્રે કર્યા છે. શ્રી મતોહર લિવેનુ આ દૃષ્ટગીત મન્દાકાન્તામાં રચાયેનુ કે પણ ગીતની ચાલમા ઘમકલારી ગતિ કરે છે.

૬૬ હુકે નવાણ ..

આશીપાથી ભરવાડભરી પાપરાની અમાલુ .
સાચીછટયા જાણદ્વારા આ નીકાંગા વળે છે,
માશીમાથી લરિત નવિએ કેજને જોતરે છે,
રાતા રાતા શર પણ્ટા આખરી (કુદ્દ ભાણ) ..

કુદ્દ તુકે નવાણ ..

અહી કલિએ મન્દાકાન્તાની અતિમ ગતિનો જુહો ખડુ કરી તેને ૨૫૫ કિ રૂપે યોજુને પરી મન્દાકાન્તાના અધ્યાત્મમા જ આખુ ગીત રંધુ છે. આપણા જનપદી ગીતોની ખાની અતે એનો પરિવેશ અર્પણે મન્દાકાન્તાના લયને ગીતનું દ્યુણુનાથમાં બરાયા મૂઢી આપીને જેયત્વ દાખત કરવાનો આરો પ્રયાસ થિયો છે ખરા તથાપરી ખાની પર્યાએ છ હની ભાત્રાને વસવતી ‘લરિત જતિએ’ અને ‘કુદ્દ’ નેવા તત્સમે અરાયર જયતા નથી. વળો કૌમને પણ નવિ રળી શક્યા હોત ‘આખરી કુદ્દ’ને રથાને આન કોપેલ’ નેવો પદ્ધત્યાં મૃદુ ભરણીના વાની શહેરા હોત ગીતના રતાપ્રેણ કરતી કેળા આ ખાનમા રાખવાનુ રહે કે પદાવરિ નિંદે કે તત્ત્વમધ્યસુર ન ખની જાય શ્રી મતોહરની આ જ રચનાના પરી અતરામા તેણે ચોગ્ય રીતે જ ગીતના ભાવપરિવેનાને અતુરૂપ પદ્ધાપદિ થોજે છે જે ગીતના ધળને પણ યોગ્ય રીતે પુષ્ટ કરે છે એનો જતરો જુઓ.

દિન : જાન્યા ખગ સહુલની પાખ ખૂલે જરૂર
આણેખાતા કલિત રહે પીળચણું વળાડ

લોનોંભીના લિમિરજળનું થો, વાયે જાય તાણું .
૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨

અહીં 'ખગ', 'મડક', 'લખિત', કે 'તિમિરજળા' નેવા તત્ત્વમેં એટલા ડાદિન
૩, હુદુદ નથી ને ગીતને અર્વરોધદ્વારા નોવડે ઓથી આ આખી વૃત્તગીતરચના થોડી
પદ્ધતિશીત ગીતમાં મિવાય આસ્ત્વાય બની રહે છે. શ્રી ત્રિપેણનો પ્રયાસ આશા આપે
છે કે તેઓ ઓવા પ્રયોગો દ્વારા સુંદર વૃત્તગીતો આપણને આપશે. એમનાં અન્ય
વૃત્તગીતોમાં વન્નાનિવડા ગીત 'ઠેણી ન' મનુષ બહે જમણી હુણેણી'. શિખરિણી
શાસીન 'ચરણ ભરતાં જાય મિનવા'... ધાર્દ્વલગીત 'હે ઝા' ગુનો' પણ નોધપાત્ર છે.
જુનું કવિ તન્યમ-ક્રી માહિતો પ્રયોગ ટાળે તેવું સૂચન ફરવાતું અહીં ઉચિત લાગે છે.

કદાન, મરૈપા ને દોહરાના લયમાં રચિયેલાં ગીતો પણ આપણને માગ્રત
ગીતશિલ્પમાં પ્રાપ્ત થાય છે ક્રી માધવ રામાનુજના આ ગીતમાં દોહરાનો લય
૨૫૪ રીતે પદ્ધતિ છે :

તોરલુદુંકા ટાડલા / ને ડાઈ
પૂંપદુંકાં વેણુ,
ફરે ફરે પાંખલૂ / ને ડાઈ
ફરે નેમલૂં નેણુ.
(‘ચોડ સરનુ’ ગીત)

આ અંતરગમાં ગીતપદ્ધિમાં જ્યાં દુડ મૂકેલો છે ત્યા નુધી દોહરાતું ચરણ
અગાર જગણાયુ છે. પણીથી આવતા ‘ને ડાઈ’ને ગવાતા દોહરાના આપણને
દર્શાયે તો અહીં શુદ્ધ દોહરા જ છે. કવિને દોહરાના લયને ગીતમાં જ દાળવો છે
અને ગીતની જેવનામાં જ દોહરાને કાદવી લેવો છે. ગીતની અભિવ્યક્તિમાં ભરાગર
હુટ થાય એવું બાદ-મ ચેન પણ બાદી છે. કદાન એવું પણ બને કે કવિના
ગીતમાં અતિધ્યાન - આવા કે ઇ વૃત્તનો લય કે એવું બધારણ યોગદ્દ ગયું હોય.
ક્રી માધવના આ ગીતમાં તો એનો અતિધ્યાન પ્રયોગ અમણીય બતી રહે છે.

મેરેના લયમાં વહી જાંબું એ ગીતો માટે વિશેષ સુકર છે. એના પ્રયોગો
ખેડું પણ થયા છે. આજના ગીતશિલ્પિઓએ કરેવા પ્રયાસોમાંથી શ્રી મનહર
અનાનદના ગીતની આ પ કિયો દાણનું બને છે :

દર્શનુદ્વારે ગંધ વગરની જેપદ દાદી ખડાખલી,
દક્ષિણ વારી પોણલુમાં હોચનમાં જાવા ભરતી.

કદાના ગનિશીલ લયનો વિનિયોગ ગીતમાં નારી રીતે ખીથી જાહે તેવો છે.
એના આઠ આઠ ભાગના અફુકલ ન ધિનો આવત્તનો ગતમાં પ કિલાખંડ માટે
લારે ઉપકારક થાય તેવાં છે આપણું ઠવિએએ એનો ફિડ લાભ ફાળ્યો છે :

પાછા વણતા ધલુ પહુંડા
દાગ ઉછાળો કરી હાડવા હિંસ ગામભા રેસે
(વીજુ પુરોહિત)

શ્રી રમેદી પારેખની જાણીતી ગીતરચના ‘તમને દૂદ દીધાનુ યાદ મા પણ
કાગવના લથનો સરમ પ્રયોગ થયો છે

‘ધારે ધારે ઢાળ જીતરતી ટેકરીઓની સાચે
તમને દૂદ દીધાનુ યાદ’

નેકે ભવૈધા-ઠગાવ જેવા સુગોદ માનામેંગ વૃત્તાનો પ્રયોગ આજનો ગીતકિં
એની રીતે હરે કે એકજ રચનામા ઉભય છ હેનો સમ-વિષમ લય નીપણ આરે

ગીતમા વૃત્તાનો પ્રયોગ કરનાર કવિએ વૃત્તનુ બધારણ જણાતી ગીત
લખવાનુ છે પણ ગીતની સુના પ્રલાઘક રીતે જિપસે એ રીતે છ હેને નિરોજવાનો છે
પદ્ધન ટકના પાડય-નાટય વૃત્તપ્રયોગથી જીનગી રીતે એના ગેયત્વને ડઠાવ આપીને
યોજવાનો છે એનુ ગેયત્વ અને કા યત્ત ઉચ્ચિત રીતે રસાઈ જાય અને એમાંને
ભાવાફન-ભાવઉણાણ ગત્યાત્મક બને એ રીતે વૃત્તની દ્યક્ષયતાએને તાગવાની રહે
છ વિરોધ પ્રયોગો જ આ પ્રકારના ગીતસૌદર્યને નિપણાની ગડે એમ અતે
કહેવાનુ રહે

સુરતનો મોહ

¹ [મુખ્યમા ગોરવામી (૧૯૧૭) અસમિયા સાહિત્યના પ્રચિન્દ વાર્તાકાર છે. તેમણે ક્ષયકતા થનિયસ્ટીમાં અને પણ પિતાળી પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો. ૧૯૩૫થી તેમણે કખવાનું શરૂ કર્યું હતું. પહેલો વાર્તાસંગ્રહ ‘અદિરખા’ (અર્યના), વિદેશની ડેટલીક વાર્તાઓ ઉપરાંત રામાયણ મહાભારતની વાતો પણ તેમણે અસમિયામાં ડારી છે.

‘कुर्हत भाइ’ એક નારીની અદ્ધપુત્ર પત્રેના ‘અગમ’ આડર્સની મનોવૈજ્ઞાનિક વાર્તા ઉ. આપણે તેને અદ્ધપુત્રા કહીએ છીએ, તેનો ખરો ઉચ્ચાર છે અદ્ધપુત્ર. એની વિરાટતાને કીંદે એ નહીં નહિ પણ નહીં તરીકે પ્રતિષ્ઠા ઉ. અસમમાં તો સૌ તેને બાબા અદ્ધપુત્ર તરીકે ઓળખે છે. એનું ખીજુ નામ તે કુર્હત. આ બને નામેનો અહીં ઉપયોગ થયો છે. આ વાર્તામાં અસમની નદીસંસ્કૃતિ શ્વરંત રહી રહી છે.]

તેઓ કહે છે કે કું પાખ્ય થઈ ગઈ હું। કહે છે - ભાઉં મગજ ફરી ગયું છે! પણ મને જુદું લાગે છે. એ લોડો આરી વાતને પ્રશ્નાપ કહે છે, પણ તેમના કહેવાથી શુ તે પ્રશ્નાપ થઈ ગઈ? મેં ચોતે જે વાતનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ મેળાયું છે, તેમનથી સાચી કરીને જે લાલું છે તેનો ટેટલાડ વિચારણીન રહિતાલીન ભાષામેના કહેવાથી અવિભાગ કરું? પણ આરી વાતને સાંબળે છે ડોષ? સમજે છે ડોષ?

એ ને હોય તે, કું આજે મારા જીવનની વાત કરીયા. એ ઘટનાઓની પણ
વાત કરીયા, ને ઘટનાઓએ મારા જીવનનો પ્રવાહ ભીજુ દિયામાં વાળી દીધે છે
અને મારા જીવનમાં સુંશપ્યપ્રસ્તુત અરિધરતાનો અંદુર સંચારિત કરો છે.

મારા જીવનની વાત સાંભળવાની ઉત્તુકતા કે વ્યમતા ખીજાવોને ન દોયા એતું બને, એ હું જણું છુ. તો પણ હું કહીશ, કેમડે જ્યાં ચુંધી મારા મેળના વિચાર, ખુદિ, ધારણા, મિંતા વગેરેને આ જગત સમક્ષ ખુલ્લાં નહિ કરી દઈ, લ્યાં ચુંધી મારું અરિયર સંશ્યપમસ્ત મન સ્થિર અને શાંકારહિત નહિ યાથ મારી વિનંતી છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ મારી આ વાતને પૂરેપૂરી સાંભળ્યા કે પૂરેપૂરી સમજ્યા નિના એને પાગળનો ગ્રનાય સમજુ હસીન કારે. એક વાર સાંભળી લીધા-
- - - - - વિચાર કર્યો ઢોય તે કરે, મને વાધો નથી.

મારા પિતા એક જાંચી પાયરીના સરકારી અમલદાર હતા, તેમની મોડરીની મેટ્રો લાગ હેર હેર ફરવામાં જતો. પોતાના કર્મસૂલે બહું ઓછો સમય તેમને રહેવાનો ભળતો. પિતાની સાથે હું પણ ધાણુખું જુદાં જુદા સ્થળોએ જતી. નાનપણુભાંજ મા ભરી ગઈ હેવાથી હું પિતાજીની પાસે મોટી થઈ છું. પિતાને પણ મારા પર અગાધ રોહ હતો અને તેથી તેઓ મને ડાર્ઢની પાસે મુદ્દી નિશ્ચિત નહોતા થતા.

હું દમેશાં પિતાની અમણુસંગી રહેતી. ફરવાની સાથે સાથે મારા અણુતરહું પણ પિતાજી બરાબર ખ્યાન રાખતા, બહાર રહેવાના વિસોમાં તેઓ પોતે મને અણુવવાની જવાબદારી ઉપાદતા. ધરે એક પ્રોફીલ શિક્ષકની હેખરેખમાં, અણુવા ઉપરાંત હું સીવણુગુંથણ વગેરે શીખતી. પિતા સંસ્કૃત સાહિત્યના વિદ્યાન દીતા. તેમણે તો મને નાનપણુથી જ ભસ્કૃત અણુવવાનું ધરે કરી દીધું હતું.

પિતા પાસે ધીરે ધીરે મેં સંસ્કૃત કાણ્યસાહિત્યનો અભ્યાસ વધાર્યો, જેમ જેમ વધારે અણુતી ગઈ તેમ તેમ કવિતાનો ગહનગલીર રસ મારા મનમાં ઊડી જિતરાણ ગયો. એકમાત્ર પિતાજીની માથે હમેશાં રહેવાથી ધણી વાર હું બીજા ડોઈ સોઅંતીની મનોમન ઝંખના કરતી સોઅંતીનો અભાવ સંસ્કૃત કવિતાએ પૂરો કર્યો. ધણી વાર વાંચતા વાંચતાં હું અહારની દુનિયા વિષે બધું ભૂલી જતી. ચોપડી પૂરી થતાં મારી કલ્પના નભણુવિદ્યારમા નીછણી પડતી—રામગિરિથી મારી ઉજાજિની સુધી, રાનપ્રભ હિમાલયથી મારી રલગર્ભ સમુદ્ર સુધી. કવિની કલ્પના મારા મન ૫૨ છંવાઈ જતી સ સાર એ કવિતાનો સરલ પદવિન્યામ નથી, તે હું મનોમન અણુતી અને છતાં એક જાતના માનસિક, નૃપિતાયક આદર્શાથી જણી કરીને કાણ્યના ઉત્કોષ્યની માયાજળણમા બધાતી ગઈ.

આ ગઈ મારા જીવનની વાતની રાઉઅાત. મુખ્ય વાત કહેવા જતાં આ શરૂઆતની વાત બાદ રાખવાનું મને હીક ન લાગ્યું.

ને મગયની વાત કહેવા માણંશુ, તે સમયે મારી વય સોણ-સતત વર્ષની હતે. પિતાની સાથે હું પણ તેજપુર ગઈ હતી, નદીને ફાડે આવેલા સરકારી ખંગસામાં અમારો ઉતારો હતો. એકરી પર મેરો બાળુ વિશાળ અલપુત્ર, અલપુત્રને યોગ્ય ગહનગલીર ગનિ. અલપુત્રની એ વિરાદ છાતીમાં ડોઈ મહાન વ્યક્તિની ઉદ્ઘાતા હતી, અતલ ગંભીરતા હતી. મહાન વ્યક્તિની નેમ અલપુત્ર જાગે પોતા પર થતા સર્વ પ્રકારના ઉપદ્વેષ અત્યાચારોની વેદના પોતાની છાતી પર જીદી લઈ ધીરગંભીર ગતિથી પોતાનું કાર્ય કર્યો. જયાછે... અલપુત્રના જ્યાના ગંભીર રૂપથી મારું લાનપ્રવણ મન રિભોર થઈ ગયું. મહામાહુ અલપુત્રને મારા

શોરમનસો કંયાને જગતીની ધર્મિઓ, 'ભાસ, જીવેને જોયા જ હું', 'જોયા જ હું', 'એ તેણું જીવં પણ ગૃહિતો થાય જ નહિ. 'મારા મનમાં તેના સ્પર્શની તૃપ્તિના એવી છિદ્રી

* એક દિવસ જોગજરાણે હું ધારે ધારે નથી જાણી ગઈ. મારા મનમાં થયું કે આજે અભિમારિકા હું, પ્રિયજીના મળવા ધર છોડિને નીકળા પડી હું. કોણ તે? તેને મળવા ર લૌહિત્યના શાન્તનુકુલનંદનને। કણેક હું જાણી રહી ગઈ. મીઠું જ, કણે મારા મનમાં કુદુહન પેઢા થયું. ઇવિની કંદુપુના! હળવા મનથી હું આગળ વધ્યા.

* થોડી આગળ વધ્યી કે પગની આંગળીઓએ શીતથ પાણીના સ્પર્શનો અનુભવ હોય. આખે શરીરે રોમાંચ શર્દી આવ્યો. પણ પછી પગ આપમેળો જ પાણીમાંથી પાણો બેચાઈ આવ્યો. મનમાં એક સંકોચ પ્રેરા થગો. જણે કારોડ અનુભિત વ્યવહાર હોય, શર્દી પૂન્ય અદ્વિતીય વ્યક્તિના શરીરને પગ અડી જતા જે સંકોચ થાય એવું મને થયું. હું જાણી રહી ગઈ. અલપુત્રની વિશ્વાણ છાતી તરફ હવે હું આત્મવિજોર શર્દી જોઈ શકતી નહોતી. જોતા જ, જણે કાઈની આખમાં આંખ મળી જશે! હોઈ જણે અનણતાં જ તેના શરીરે પગ અદુવાતે કારણે મારા કુંધ મનનો ભૂત જાણી કોટુકપૂર્વેંદ્ર હસે છે. આવી અદ્ભુત ધારણા મારા મનમાં ડારી રીતે જન્મી તે હું કંઈ શકતી નથી. પણ હજાર પ્રેણ કરવા છતાં હું હવે અલપુત્રની શોલા માણી શકી નહિ. પોતા પર જ કંદાળી, હું બગલામા પાંચી ફરી.

* તે પછી ધરણ દિવમે મુખી અલપુત્રની નજીક જવાનો સુધે ગ સાંપુર્ણાને નહિ. પિતાજીને જીજે જ દિવસે તેજપુરથી એકદમ શિવેણ જવાનું થયુ. શિવેણ આવ્યા એવી જાતજીતના ભાષ્યમેને હળવામળવામા, ચાનાસ્તાના આમંત્રશોર્મા મારા ચંચલ મનની પેણી અદ્ભુત ધારણા તળિયે પડી રહી. હું ફરી પિતાની સાથે અણવાર્મા અને હરસાકૃત્વમાં જોડાઈ ગઈ.

* વખત જતો ગયો, પિતા હવે મારા કળન વિષે વિચારે છે, તેતી મને અખર એવી ગઈ. ઘણું અધે રથે તપાસ કર્યા પછી પિતાને તેમના મનની છુંણા ગ્રેમાણેનો જમાઈ ભગી ગયો. ફાગણ ભાસમાં એક શુભ મુહૂર્ત જોઈ પિતાએ મને તેમણે ખસ્ફ કરેલા જમાઈના હાથમાં સેપી દીધી. ઉપવાન, ધનવાત અને ગુણવાન પતિ મારે હોઈ વાંચો ઉકાનવા નેવું કે હુંખ કરવા નેવું હતું નહિ. કંનને બીજે દિવમે અપોરે મેં મારા પતિના પેર જાણી પ્રથાણું હ્યું.

* મારા પતિનું ખરું લુઈટું અલપુત્ર ને મારે કાડે હતું. નારમાં એસીને જ પડે. ફાગણ ભાસના ચંચલ પતનમાં લુઈતની છાતી એ ઊંચાનીયા તરંગો લહેરાન

હતા. બન્ને બાજુથે વાણી પરવાતાંની નાવના આવામાં એસીને મારું મન પણ ધીમે ધીમે અદોલિત થતું હતું, પણ પાંચે બેઠેલા પતિની હાજરીથી તે અદોલન શરી જતું.

સાંજ વેળાએ અમે તેમના ધેર પહોંચ્યા. રીતિરિવાજ પ્રમાણે મારું સામેખું કરી ગૃહપ્રવેશ કરાવ્યો. તે પછી પતિના સાનિધ્યમાં ભારા દિવસો સહજ સરળ લાગે પસાર થવા લાગ્યા.

લુઈતની નજીકમાં જ અમારું ધર હતું. તેને લીધી લુઈત વિશે ધરમાં અને ગામભાં સૌંને સારા પ્રમાણમાં ઉત્સુકતા રહેતી. લુઈત એટલે જાણે ગામની લાગ્ય, વિધ્યાતા. બેચાર જણા ગામના કેગા થાય તો નદીની એક ને એક વાત તો નીકળે. નદી આ વખતે કઈ દિશામાં પ્રવાહ બદલશે, પૂર આપણે ત્યારે ભાગીઓ કઈ દિશામાં જગે, નદીમાં એટલા ટાપુ રૂભી જશે અને એટલા નવા ટાપુ રચારે એથી જાતનાતની વાતો મને સાંસળાવા મળતી.

ને વિશે ભારે મોડું પૂર આવવાની લોડાને આશાંકા હોય, તે વિશે સૌં સમય પહેલાં જ પોતપોતાનાં ટોરણાખર કે ચીજાજણુસ ઝુરક્ષિત રથ્યે ખોસી લે, પણ કોઈ કોઈ વાર જરા પણ અણુસારે આરોયા વિના લુઈતનાં પાણી હ ઈ ઈ ઈ કરતાં વેગથી ધર્સી આવી અનેક લુલજનાવર જાહ્યાન ધરવાડી સપાટામાં લઈ ગહાનણા વિશાળ કાંડાને તોડી નાખે બેખખર નરનારી બાળક વૃદ્ધ બધાનો ભારે ગોરખડોર મચી જય, કોઢારામાં ગાયવાળાં અને ભગ્યાંબતકાં જેવાં પાણેલાં જનવરોના જ્યાતાં ચિહ્નાર ચારે દિશામાં આતક બિંઘાવી હે, કોઈક ભાગ્યશાળી જ આવામાં પોતાની ધરવખરી કે બેચાર ગાયવાળા બચાવી શકે, મોટા લાગનાતું તો અધું તણાઈ જાય, તેણાય જુદુ બોઈ એમે.

રેખના લયાનક ડાયી, બાંધુ બોઈ એટેલા લોહેના હાંડાકારથી, ભૂખ્યાં માણસો અને પ્રાણીઓના વ્યાદુળ અવાજેથી આકાશપવનમાં એક લાચારીનો, અસહાયતાનો લાચ રેલાઈ જાય. અનેક રીતે મહાભાડુ અલપુનના ઊંઘિને શાન્ત ફરવાના પ્રયત્નો થાય. પૂનાઅર્યન તો ખરા જ, માણુસ પોતાની અદ્ય રૂક્તિથી નાની નાની આડણો ખાંધી બાબા અલપુનને રોકવાનો પ્રયત્ન કરે, પછી, કારણ ગમે તે હોય પણ ધર્સી વાર બાબા અલપુન એક જેમ ભીષણ દ્વારા ધારણ કરે, તેમ એકાએક શાન્ત પણ થઈ જાય. દુઃખી નરનારીઓના જીવમાં જુદ આવે, ચંદ્રું જુકણાન ભૂલી ઈડી પાણ વસવાના પ્રયત્નો શુદ્ધ થાય, એતીવાડીનો આરંભ થાય. રેખના વખતાં પાણીમાં સ્વજનેને બોઈ એટેલા લોહે અલપુનને ભાજુધરા રાક્ષસનો શાય આપી વિશાપ કરે, ધર્સી વાર મતુધ્યની કાઢલુણીએ, વિનવળીએ, પ્રયત્નોને

ફરીસો ખૂદો અલપુત્ર ખૂદો પાણથ દિવંગી નેમ પ્રકાનૃત્યમાં ડિ-મર્ટ થઈ ગિયે. મહાનની અને બાળુઓ નજર પહોંચે ત્યાંમુખી મહાસાગર ગજ્ઝ રહે. અનેક દ્યપુએ ડિ-માલિ અલપુત્રની વિધાળી છાતીમાં ગર્ડ થઈ જાય. નિશ્ચિહ થઈ જાય ઐંગોની પેઢીઓએ. જમાવેલી સુપ્તિ, ખેતીવાડી, નિશ્ચિહ થઈ જાય વનજર/ગત. શિંચા રથનો ઊંડા થઈ જાય, જાડી જગાએઓ પર રેત ઇરી વળી નવેા ટાપુ જિપસી આવે.

આ પ્રમાણે લુધ્રત વિષે અનેક પ્રકારની વાતો સાંલળી સાંલળીને સ્વાભાવિક રીતે જ તેને વિષે મારા મનમાં કુતૂહલ જગતુ રહેતુ.

૧. સાદ્દા દિવસો આવ્યા, અપાદ મહિનામાં ડાળા ડિયાંગ વાદો લુધ્રતની છાતીને અંધારાથી ઢાકી ઢીધી. એ વિધાળ છાતીમા જાણે કોઈ અસદ્ધ વેદા કીપડી એ વેદા સહેવાની થાક્તિ જાણે અલપુત્ર નેવા મહાનની પણ નથી. અધરાસે ડેટલીક વાર લુધ્રતની છાતી શુમરાઈ ગિલ્લી. જાણે કોઈ ધીર વીર સ્વાલ્લોમાની પુરુષ પોતાની ચિંતાને બાર અસદ્ધ બની જતાં નિર્જન નિરસાધ અંધરમાં કોઈ ન જુયે તેમ પોતાની વેદાને મોકળા કરી રહ્યો છે.

ખસી વાર લુધ્રતની એ વ્યથિત ગર્જનાએ. સાંલળી હું અંધમાથી હુબ્બાને જાળી જતી. એ બખ્તે મારા પતિના રોહલ્યાં શણ્ણોથી મારો જાય જતો. રહેતો. અપરાતે લુધ્રતની છાતીમાથી નીકળતી ગર્જનાએ. અને કોઈ જીવતા ભાણુસની છાતીમાથી નીકળતી ગર્જનાએ. જેવી સાંલળાય છે, એમ હું મારા પતિને કલેતી તેઓ માત્ર ઢૌતુથી હસતા, સંસ્કૃત કવિતાની એ અમર છે, એમ ઇહી મારી ખાડી કરતા.

દિવસો જતા ગયા, વધ્યકાતુ પૂરી થવા આવી. તડકો નીકળવા લાગ્યો સોદેના મેં પર ઉલ્લાસનો ભાવ દેખાવા લાગ્યો. લુધ્રતની ગતિ તેમના જીવન ધારણને માટે અતુદૂળ લાગતી તેમનું મન હળવું થયું હતુ. મહાનની અને જાળુની ધરતી કાપિથી ફણ્ણૂપ બની ગઈ છે. નજર પહોંચે ત્યાં મુખી સરસવનાં પીળા ફૂલ ચ્યામણી રહ્યાં છે. હરિયાળીમાં દૂરસૂદર ટોરટાભર ચરતાં દેખાય છે. નવી નવી જુ પડીએ. અધાઈ છે. આ બધી ચીજાવગ્નુએ અલપુત્રને કાઢે રહેતા મજુદ્યોના સૌલાઘની નિરાનીએ છે.

પણ આ આનંદદાના, રૂલદાના, દિયાળુ અલપુત્રને થયુ છે શુ? કેમ, આમ, ચૂપ છે? ગંભીર ગતિનો મૃદુમાંથર ખનિ કર્યાં દ્વર્ષાની રાતે સાંલળાતી આક્રિશ્ય કરી ગર્જનાએ. કેમ આમ નિરસાધ થઈ ગઈ છે? તેલપુરમાં ને ગતિએ મારા

મનને મોહિત કર્યા હતું, વર્ષાની ભધરાતે જે ગજ્જન્નાંથે મારી ગાઠ શિંધમાં ચિંતાની લહરીઓ જગાની હતી, તે અન્નપુરને થયુ છે શું ?

એક વિવસે પતિની સાથે ફરવાનીકળા. અન્નપુરની નિરતોજ ગતિ અને કીસું કાયા જોઈ મારું મન ઉદાસ થઈ ગયું. કેમ આમ ? પ્રાકૃતિક પરિવર્તને જી આવો સુદર સમગે આવુ પરિવર્તન પ્રકૃતિદેરીના કંપા દુંદે લાઘે છે ? તેનામાં હ્યાં માયાનો છાયોય નથી શું ? હુ પ્રકૃતિદેરી હોડી તો ? આવી નિધૂર સણ કીય ન કરું, મહાયાદુ અન્નપુરના ઉચ્છવ શરીરની જીવની શોચનીય અવસ્થા, જોઈને મને અત્યંત હુ ણ થયું.

પૃથ્વીની રોઝા વધારનાર આ મહાશક્તિના ઉચ્છ્વસિત સોતના આરા પરિવર્તનનું બીજું કચુ કારણ હોઈ શકે ? પ્રાકૃતિક નિર્ધિમ બંધુરનું બીજું કચુ કારણ ? પ્રકૃતિનો પ્રભાવ તો મનુષ્ય પર પણ થાય છે, પણ એવો એકાંક્ષ નહિ કી વેદનાથી, અંતરને જાંગી નાખતા કંપા ક્ષેભથી શાન્તનુકૃતંદનતી આ હ્યા છે ?—આમ હુ વિચારતી હતી ત્યાં પતિના રાખ્દોથી મારા વિચારનો તંતુ તૂં ગયો. ‘સસ્કૃત કવિતા વાચી વાચીને હુ વાસ્તવિક હુનિયાને બૂદી ગઈ છુ’—એમ હ્યી વળી મારી મળાડ કરી હસવા લાગ્યા અમે દેર પાણ ફ્યાં

પરંતુ હુ અન્નપુરના સુન્દરી ગયેલા દેલની વાત બૂદી શકૃતી નહેાતી મનમાં હમેશાં તેને જોઈ આવવાની ઉદ્દેશ રહેના લાગી. કોઈ નજીકનું સ્વરૂપ બીમાર થઈ જતા મનતી જે દ્વારા થાય, જેની મારી દ્વારા થઈ હતી દિવસના સરળાં કામકાજ પણી ન્યારે ગામતાં ભૌ લોક જાપી ગયા હોય ત્યારે ચુપ્યાપ એક વાર લુઈતને જોઈ આવવાની બીમારી જાણે મને લાગુ પડી ટૈલાડ સ્વિમ તો મારા પતિ મારી સાથે આવ્યા, છેચેટે તેઓ પણ કટાગી ગયા.

પરંતુ હુ તો નિયમિતરીતે અન્નપુરને જોવા જતી જેમ જતી તેમ મારી ઉદ્દેશ વધતી જતી શી શી વેદનાઓ, શા શા ક્ષેભ છે આ અતન જીતાની અ હુ ? હુ નહિ જોઈશકું ને ? હું કેવી રીતે તે જાણું ? કેવી રીતે તેનો ઉપાય કરું ?

નહિને કાઢે ખેસી થા ગ્રામાં વિચારે થઢી જતી દેર આવતા મોડુ થયા લાગ્યુ. મારી આ રાત્રિપરિવર્યાને શરીરમાં તો મારા પતિ જ જાણતા, પણ હવે તો ધરના સૌ લોક જાણું ગયાં. તેઓ મારા આ વ્યવહારથી ચિદ્રાવા લાગ્યાં પતિ તરફથીય હવે તો તિરસ્કારનાં વચ્ચેનો માલગાવા પડતા તેમણે જોકે પહેલાં તો મારા મનતા આ વિચિત્ર અદ્ભુત લાવને દૂર કરવા માટે દૂર બંધુરગમ જવાની દરખાસ્ત મૂકી પણ હુ સરમત ન થઈ. દૂર જવાની વાત સાંભળાને જ મારું મન ચીસ “પાડી જાયું”. લુઈતને આવી દ્વારા મૂકુને ? લુઈતનું શુયાય ? જોકે મારી

દેવાયી કંઈક કંગુડુથ્રુ શકો એવુ હુ વિચારતી, નહોતી પરતુ હુ જર્જર
શકી નહિ

કોઈનીય વાત મે આની નહિ, એટને બધાની ગાળો મારે ભાલણની પડી
ધરની બદાર, મારે વિંને જાતાતાતની વાતો થવા લાગી આમ છતા લુંઘતને જેવા
ગપા વિના હુ, રહી રહુણી નહિ એક અગમ આકર્ષણ શક્તિ મને પ્રયોગ કરો
લુંઘની લખી જેચી જવા માગતી

મારા આ વર્તનથી યાકી મારા સામરિયાંગે મને મારા પિતાને ત્યા મોડની
લેવાનો વિચાર કર્યો પરતુ શુ મે મારી છર્ખણાં કરીને બધાની નારાજ વહેરી
છી? કોઈ દુર્નિવાર આર્થિક જ મને લુંઘતને કાઢે જેચી જતુ તે કોઈ, સમજતુ
નહોતુ અને સમજવાનો પ્રયત્ન પણ કર્યુ નહોતુ. તેઓ તો માત્ર લઠીવણીને,
અનો ઈની કે પાંપીટ કરીને મારા આ વિચિત્ર જાવને અને અનુચિત વ્યવહારને
અવસ્વા માગતા હતા કોઈને એક વાર પણ મારા મનની માથે પ્રોતાતુ મન
મેળની લુંઘત વિંને એક હદ્દ પણ ન જણ્યાયો! એક તિવસ લુંઘત વિષે મારા
પતિ આગમ વાત કાઢ્યા તો તેમને માત્ર મારી હત્યા કરવાનુ જ યાકી રાખ્યુ.

તે તિવભયીનુ કોઈની આગમ વાત જ કરીની નહિ કેમકે કોઈપણ વાત-કરવા
જહિ તો, આમ નહિ ને તેમ, પણ લુંઘતની વાત મારા મેળમાંથી નીકળી જ પડતી
હેઠો નો અધનિ વાસો હોનો પ્રયત્ન કરવા જતા હુ મારી જાતને રેણ થકી
નહેતી મારી છંદગણકિયા બગવાને બૌધુ કોઈ અગમ્ય શક્તિએ મારી વિચાર
શક્તિને કચ્છી નાખી હતી મારા ટેલમન મારા કણામાં નહોતો રહેતા

તે જે દ્વારા તે-કારો વિષુ હોય સે થતાનુ હુ અપનિ અધ્રિય થઈ પડવાની
છી તે થઈને રજુ.

એક તિવસ મારા પતિ મને લઈને નાવમા નીકળ્યા મને હેઠે મારા પિતાને વેર
મુખી આવવાની હતી એ હિન્મે મારા લખ પડીના ફાગણ ભાસનો પેંગો પ્રવન
નહોનો, લુંઘતની છાતી પર એરી જિયક્ષપાયન પણ નહોતી અનુભૂત ન જો
કુસારના બોલાંથી હાંદાપિતાઈ મન બાગી ગયેલા ભાશસની જેમ નિરસેજ
નિર્ઝિર થઈને પહોં હતો કોઈ ઉસાદ નથી, છાતીમા છુનતુ જણે કર
શકુન નથી

તાજ ધારનાર ચાલતી હતી મારા પતિ પણ ચુપ હતા તેઓ એણા ટેલા
વિચારી મારી સાથે જરા જરૂરી પણ વાત કરતા નહિ અધુ નીરથ હતુ મા
નેસા મારવાનો છફૂન્ફૂ અવાજ સંભળતો હોનો અપોરતી શરીર નિરત થતા

હુનેસાના એ છપુછ્યું અવાજથી હું જગ્યા જિયી. હુંઈતના 'ક્ષયપ્રેરણ કીલું દેહની ખને બાળુએ પદ્યશપેદી રેતથી લાગે કે તે જાણે હોઈ વ્યાધિમરત ભાસુસનાં જરૂરું હાડાઓનેંા માગેલા છે! તેની છાતી પર હલેસાનેંા આપાતિ! હું બધું 'ભૂલી ગઈ' પત્રકોરોમાં નાવની જાપડા માટેની જાપરીમાંથી બહાર નીકળા નાવિકના હાથ મેં ખ્યપ કરીને પછી લીધા. શુરસાયી મારા પતિ બરાડી જિદ્યા, તેએંા કોધથી ધુઅં પુઅં થતા મને એંચીને જાપરીમાં લઈ ગયા. શું થયું? મેં શું કર્માં? જાણે કર્શીય ખખર ન પડી. વિદ્વળ થઈને હું એમી રહી.

થોડી વાર પછી ફરી પાછેંા પેઢો હુનેસાનેંા અવાજ. આ વખને માડું મન એકદમ વ્યથ થઈ જાયથું. હેવા નહોર નિર્ધિય લોકો છે આ? ના, હું હોઈ પણ થન્યપુત્રનાં હુભળા હેઠ પર આધાત થવા નહિ એંચિં લાડાના તે પજનદારે હુનેસાનેંા આધાત મારા શરીર પર ભીજી લઈથિ - એમ વિચારી નાવમાંથી મેં ભૂસકો માર્યો. એક કશે મેં અરૂભંદ કથો કે મારાં હેઠ એર એક લારે પ્રેરાર થયો. તે પછી શું થયું મને ખખર નથી.

મેં જ્યારે આંખો ખોલી, ત્યારે જોયું કે હું મારા પિતાની પાને છું - અમારે ઘેર પિતા મારા તરફ ચિંતાની નજરે લોઈ રહ્યા છે. એ શિક્ષા તરફ એ તશ વાકતરો જિભા છે. અંચ બાળુ મારા પતિ છે.

તે હિંસથી દરરોજ દાકતર મને તપાસવા આવત્ના લાગ્યા. લોકે મને પોતાને ખખર નથી, કે મને શો રોગ થયો. છે. દાકતરો ઉપર, મારા પિતા અને પતિ પર શુરસો આવે છે. કરી વાત નથી ચીત નથી, શા માટે આ દાકતર? મને શું થયું છે? તેણોને એવું તો નથી લાગેનું કે હું પાગળ થઈ ગઈ છું? કદાચ એવું પણ હોય. એમ ના હોય તો આ શરૂત, હડાઈ, હ્યી, ગરફ આ બધાંની અહી જરૂર હ્યી રીત્યા માટે ધર્મમાં અર્થાં શાંકિત અને કેસું હે? વિચાર કરતાં કરતાં મને શુસ્તો પણ આવી જોય છે ને લસવું પણ આવી જોય છે!

હું હે છું કે હું પાગળ છુ - હોય રામ!

['અસમીયા, ગરુપસંયન 'માંથી']

એ ગાંડી

[૧]

નથીને હાથમા લઈને ઉછાળું
બધી સુઝી ક્ષણોને એમ ગાળું
મુસાફર છુ અને અટકી ગયો છુ
સરુક પર ઢોઈચો માર્ખ છે તાળું
હિવસ ને રાત એની આખમા છે
જ્ઞાન પડું છે પોતાને જ નાની
તરસતુ નામ ભીજુ જિદ્દી છે
તે તારા પણારથી પણાળું
વિકલ્પો તો ધરાયે હોય છે, પણ
પ્રસગોપાત પોતાને ય ટાળું
હિવસ દાખ્યો છે ઓલીડાની વર્ણે
મળી એવી તો એવી રાત ગાળું
સવા હૂટની અધીરાઈ અડી ગઈ
અને એ વાતમા દુનિયા નિદાળું

[૨]

ગે પાદુ ને તે ઢોલ્યુ,
કું ને તુ ઉત્તર, દુઃખણ
અજવાળું અજવાળું; છે
ગ્રાગણીએ લાલાની ક્ષળ-
અધારુ આખે આંધુ
તડકાનુ કરીએ તોરણ
અધરણે કાખો રસ્તો
પૂછુ તો શું પૂરુ ખજુ ?

ਜੂਡੇ ਹੋ ਦਿਨੀ ਸੰਗ੍ਰਹੀ
 ਅਜੁ ਜੀਵੀ ਜਾਰੇ ਹੋ ਰਖੁ
 ਕੋਈ ਆਧਾਰੀ ਕੇਮਜ਼ ਹੋ
 ਨੇ ਕੇਮਜ਼ ਰੱਖਿਆ ਰਖੁ
 ਆਖੇਸ਼ਾਖੁਂ ਲੁਝੁ ਤੋ
 ਪੂਰੇਪੂਰੇ ਭੀਬੇ ਰਖੁ

ਪਾਈ ਅਣਾਅਣਾਹੁ

ਚਾਂਦਰਥੁਂ

ਮੁਹੀ ਟੌਰੀ ਸ਼ਾਹੀ
 ਕੈਂ ਅਖਾਡਾ ਕੈ ਹੋ
 ਭਾਵਿ ਕੈਲੁ ਕੈਲੁ
 ਆਦਾ ਆਧਾਨਾ ਪੜਮਾ
 ਆਹੀ ਲਈ ਦੇ ਹੋ
 ਕਵਾਲ੍ਹੁ ਕੇਵੇ ਕੇਵੇ ਹੋ
 ਕੁ ਅਂਦਰਾਖੀ
 ਅਗਰ ਨੈਵੁ ਹੁ
 ਕਵਾਲ੍ਹੁ
 ਦੀਂ ਸੁਹਾਲੁ ਆਦਾ ਪਾਖਾ ਛੇਖੁ
 ਕੋਈਥਾ ਹੋ
 ਮੁਹੀ ਕੈਵੀ ਕੁਝੁ
 ਕੈਵੀ ਕੈਵੀ
 ਕੈ ਅ. ਕਿਲ ਕੁ
 ਆਦਾ ਮੀਠੁ ਹੋ
 ਕਵਾਲ੍ਹੁ ਕੈਵੀ
 ਕੁ ਅ ਰੂਸੇ ਕੇਵੇ ਹੋ
 ਕੈ ਅਤ ਕੈ ਕੈਵੀ

એકારી છે
 ધર્મભક્તિને અદીને
 ભૂગું ભગુ પરત ઉડેને
 પાનડા સોતો હાથ
 ધોરિયો વાગવો હોથ એમ
 છી ચો થાથ ન થાથ
 ન્યા તો જળના એરતા ઉગે.
 ચોરો ખૂતા બળદાની ખૂંધ નેમ
 એકલુ માગું અડીભમ
 દળ જેઠાં જ કરે સપના
 ચામભા ડગી જાય વારતા
 ખારદુ દસમણ થાય
 તે ભુરજની આગળી જ લી
 કટો રૂટે એમ
 માલ્યાંડ અાફે જિસો થાય...

૨. ભોગમ

દયેગીયુ મા મોસામ જોડી
 આએ ઝૂટી કેરીયુ
 ખારી મેઢમથી સીમ હરીલરી
 ઝૂણાની ચાંચ ભરજ ઉગે
 ગડાદુની તથાય આખે ચડે
 ધતુરોય મીહપણો ભાડવો લાને
 જાહેર જાહેર ભીઠી હથકના લીયકા
 હવાતાય હે મનેય તરમને બો
 જાડાદાય
 મોગજ દો ન હો
 ન્યા તો, ઓષણી, જામ, ખોડો

૩. વરસી

ગાં કનરે ને ભરી બેડા થાય
 જુદી આદલીયુભાં આગમ મરુ મેપાનું જનાતર

સંહિતાનો કળાયોધ*

હમણાં એક સાહિત્યકાર મિત્ર સાથે ડિગોર જાણવની વાતાઓ વિશે વાતો કરતો હતો. તેમણે જ્ઞાનિતે એ અધુ સાખરાયા તો કર્યું પણ વળો વળાને તેઓ તેમનો એક જ અલિપ્રાય હોઢરાવતા રહ્યા - ડિગોર જાણ જ મમજ થડે તેની આ વાતાઓ છે। દૂરી વાતાના પર પરાગત સ્વરૂપ સાથે નિરાગત ધરાવતા આ મિત્રના અલિપ્રાયમાં એમની રીતનું તથ્ય છે જ પણ આજના નવા અભ્યામીઓમાંથી તેમની રચનાઓ વિશે એ જુદા છેહાના અલિપ્રાયો મુંતર્ત્તા દેખાય છે. ડોઈકે એમના આ નૂતન પ્રયોગોનો, સુધુ લાપામાં 'આજમ્યન વિનાનં ઉદ્દીપનો' ફલીને મજાક કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે તો ડોઈકે સાહિત્ય - લાપા - કે ઝોલીશાંકના તદ્વિદો માટે એમની રચનાઓને એક પડકારરૂપ લેખી—અભ્યાસના મોડળા મેટાનરૂપ ગણ્યાવી છે. અલિપ્રાયોના આવા લિખત્વમાંથી જ ડિગોર જાણવની અર્દે અને નિગૂઢ વાતા-કળાના સર્કેતો ખોળી શકાય તેમ છે.

હૃષીકિતમાં તો, 'પ્રાગૈતિહાનિક અને શોકસભા', 'ભૂર્યાદાદણ' અને હુમણુંના આ 'જીવનેશ' એ નણે સંશોદું ગુજરાતી દૂરી વાતાના એક મહારચના વળાકના સૂચક બન્યા છે. સુરેણ જેણીથી સાપ મૃથદ રહીને, લખતા રહેલા ડિગોર જાણવે ગુજરાતી દૂરી વાતાને એક નવો નેવું સૂચક એવો કળાસંદર્ભ પૂરો પાડ્યો છે. નથ્ય દિશાદિધારણા એમના આ પ્રયત્નોને કળાવિશાનતી આગવી ભૂમિકાએથી જેવા પાસવા પડે તેમ છે. વાતો 'લીલા'નું અનની જોઈએ કે 'ધરનાનું લિરેધાન' થયું જોઈએ એવા ઘ્યાલોથી ડિગોર જાણ ધર્યા આગળ નીકળા ગયા છે. અહીં પાપણું પરિચિત એરી દૂરી વાતાનું ડોઈ લક્ષણ મોનુદ નથી. કથ્યવૃત્તાન્તને સહી તર્કબદ્ધીએ ટે આનુપૂર્વીના ક્રમે મૃકવાનો પણ કરો પ્રયામ થતો નથી. અહીં મું વિશીર્ણરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે, આથી જ ડોઈ એક વિચાર કે સંવેદનની પ્રત્યક્ષ અભિવ્યક્તિરૂપ આ રચનાઓ નથી. કૃતિના અંતે કણું બની જશે કે કરો હસ્તરોટ થશે એરી અપેક્ષા પણ અહીં સતીપાતી નથી. દંકભા, આ રચનાઓ પાપણી ધારણાઓ અને જણુકારીના વર્તુળને અતિક્રમી જઈને એનું રસવિશ રવે છે.

ડિગોર જાણવના નવા વાર્તાસંભદ 'જીવનેશ' વિશે - સાહિત્ય પરિધના વર્પણે પરિધ કષણમાં તા. ૨૫-૨-'દ્રષ્ટા રોજ અપાયેશુ' વ્યાપ્યાન

કિંગોર લાલને દુઃખી કોતી વિશેના એમના ચોતાના સપ્તસ્યો છે. સમુખુભૂલ
'દુઃખનાદ બાર્ધેસ્મ, પોહેં-દુર્ઘતાઓહેં, વિલિયમ જરો હે રેણ્ઝ મિયે જેવા
/કેનો વિશ્વિષ્ટ દૂતિઓ। અને લાક્ષલિંગ રચનારીતિઓથી તેઓ અલિત છે એ
સું પણ રેથી તેઓ એવા ડેર્ચ પ્રભાવ હેઠળ વાતાની કથી કારિકા વિભી કરવા
થા છે રચના વો એવા દ્રોર્ધ ચોક્સ દળિપાઓમાં ચોતાની વાતાઓને દળી
એમ લાભે જ કહી થકાને. તેઓ રચનાને મુક્તા રૂમાં વિસ્તરસ્વા દેવાને મત
રાવે છે. એમને મન બાજ ધંટના નહિ પણ આત્મિક ચિત્રાકન, પાત્રના સ્થભાતિ-
ક્ષમ ભનોદ્યાપરિ, લાવમુદ્દાઓ, વિચાર-વડીરો—એ સર્વની રચનાભક્ત ભાત
ને દૂતિ છે સામયોના ડિફોન્ય ઇધાન્તર ઉપર તેઓ પૂરેપૂરો લાર ભૂકે છે.
દુર્ઘતાને અધ્યાહત રાખીને અધિત છાપદેણ્ણીઓ ઉપસાહતી તેમની રચનાઓ
ઓવિને એના Re-composition માટે પ્રતિકાશનું આદ્યાત આપે છે. એ
અર્થભાં કિંગોર લાલની રચનાઓને એક છેડો લાવકચિતભા પડથો છે ને એને
ધૈર્ય-જ રીતે, એની જ પણના પ્રમાણે અર્થશોષ માટે ઉત્તેજિત કરે છે. ભાપાના
સ્વને તર્કારીન પ્રેરણને છેદવાને ઉપરું પણ અધિકારી લાવક માટે રસખોધનો
નાડ બને છે

'દ્વારેશ'ની અધેય વાતાઓનું-વિશ્વ કંઈક અરૂદ છે આ અદૃતા આરવાદ
પણ અની છે. નાગાલેનુંને વિશ્વિષ્ટ ભૂભાગ ભગવાગ અધીજ રચનાઓમાં એક
સોદક પરિપ્રેક્ષપ્રે આવતો રહ્યો છે. ધાર્માલ્યા વર્ણનયિત્રોની રેખાઓ એ
જૂમાગમાંથી પ્રમગતી રહી છે પહુંચ, પીણો, ધૂમમસ, ધ્રૂવાર્તા, વૃદ્ધો, આડાદ,
સા, સરાર, ચાંજ અને શર્વિનાં સૌદ્યચિત્રો. દૂતિમાં ઉત્તેજાતી આણી-ચાતળા
પટના ને ક્રાણપાંખા પરસુને પેતાનામાં વણી લઈને રચનાઓને કાદ્યના જેણું,
અવકાશીદ્ય-સ્પેશિલ ઇંફ - (Spatial form) આપી રહે છે. 'લીકા પદ્ધરો
દર્શે અમારારિક પુરુષીમાં પ્રકૃતિની આની જીવી નાદીમાં નાયક, કેનકી, કેતાદીની
પણ જાદેન, સુત પિતા અને એ પરિવારને રેણી વગતો અવસાદ આણ મસમહી રૂપે
શિષ્મી આવે છે, પણ એવા હોઈ અર્થપરિધમાં રચનાને પરિષ્ક કરી રાખ્ય રેન
નાની. અન્ય અનેક અધો માટે રચના અનુચ્છત રહે છે, અનાખત રહે છે વાતાને
ઓ લાવતું ધોગાનું વર્જન દેખાની વર્ણનયાં અને ભાપાશક્તિના નિયોગ્ય
જન્મું છે. 'કોરિડેર'માં પણ અથનું આરવાદ ચિત્ર મળે છે. 'કોરિડેર'નું લાડ
છેની, મધ્યપૂર્ણ, છિદ અને અભ્ર જેવા કલ્પનાની શૈલીનું, છે એમાંથી જ કુતિ
તરંગાની રહે છે. અદી કલ્પના જીવી રીતે કલ્પના સૂચક અનતા નથી જ્ઞાન કદીક
કિયાના, કિંધીન નિયોગતાનો જીડો સ્પર્શ, ગ્રંથા ધરાવી રહે છે..

‘મિસિસ ક્રીયતો એક નિર્વાચિત’ ભા., ‘અન્ય રચનાઓમાં મેળે છે તેવી, સર્જનાં બારીક નિરીક્ષણની અનેક છાપો લાપસી આવી. છે. અહીં મિરયર શુદ્ધ અને વિશ્વાભા જેવાં પાત્રોના સંદર્ભો છે. પણ રચનાની પ્રલાવકત્તવાં નિમિષ વિદેશી અને વાનર જૈવાં પ્રતાડો બન્યાં છે. સંગ્રહની પ્રારંભની રચનામાં જેમ હેઠાનું તેમ અહીં વાતરનું વર્ણન આખેહું બન્યું છે. રચનાની ઘનદીલામાંથી આનિતાનો, વન્યતાનો એક ધૂંધલો પણ સ વેદ પરિવેશ રચાયો છે. ‘મહિકા’, આ પ્રકાશ રચના ઉપલબ્ધ દ્વિતીયે, અન્ય દૃતિઓની જેમ ખાંડિત ભાક્તે પણ એ ખડિતા આલાસી છે. સર્જનાંની દરેક દૃતિમાં ડોઈક ને ડોઈક સૂત્ર યા સાંકળ તો છે જ. પણ તેઓ એની આજુઆજુ દૂર કે અનિતકે રહીને એને ફટપનોની આડાખીઝાયી, ભૂકેતોથી ધૂંધલે છે. અહીં મહિકાની રિકિતતા, એતું નિમિદ અધેકારલયું એકાધીપણું રચનાનું એવું અંધધસૂત્ર છે. અનુભર. એની સામે તુછિ પામાંએ એવાં પ્રાર્થનાં વર્ણનો મણીને સર્જનાં મૂળ સૂત્રને વળ આપો છે. આમ વિરોધનાં એ અતિમ છેડાઓ. ઇતિને ધનત્વ આપવાની સર્જનાંની એક ફલાપૂર્ણ તરફીથ અતી રહે છે.

અનિતભાઈ, સરલા અને ‘પ્રદુર્ભના’ નિર્દેશાયા આદારાયેદી, ‘એક ટ્રેનનું અમણું’ અધિનના ચિત્પત્તિમણની વાર્તા છે. અહીં પણ રચના ડોઈ ધદ ઘટનાની આધાર વિના જ ટ્રેનના મહેતા દ્વારા પ્રતીકાત્મક પરિમાણ ધારણ કરે છે. ધૂંધળાથનું આચ્છાદન જ ઇતિની સમૃદ્ધિ બને છે. ઇતિને અંતે સરદાનો ‘બેટી’ વ્યક્તિ વિરોધો ખુલ્લાસે. કંઈક મિનારુંની નેંધરણ, વિશિષ્ટ રચનારીતિએ કખુંયેદી હુંની છે. નિગૂઢ પરિવેશવાળી આ દૃતિમાં જે રીતે ગવાંગ, તેસાંવા, યા, યો-અનુ, આંજો-ગમત્યલા, ફિક્સરૂસ વગેરેના સંદર્ભો આવતા રહે છે તે જોતાં ‘એતું’ એને નાગાદો-ઉની ડોઈ કથા-વાતામાં હેઠાનો મંભલ છે. સામાન્ય લાવડને માટે કૃતિ ઇંગ્લિશ કે દુરોધ અની રહે એણે કદમ્બાનું એતું રચનાન્નાનું છે. પણ અહીં અન્નાથથું કથાનક જ એતું અવતરસાયણ અતી રહે છે. કૃતિ એમાંથી મિથિકલ આયુમેન્યન પ્રાર્થા કરીને આવક્યેતનાને ખૂલ્હદ વ્યાપ ઉપર લાંબી મૂઢે છે. ત્યાં તુંનંશાસી તુંનંશાસી મળીને હું, તમે તે અન્ય ડોઈનું પણ ઇપ ધારણ કરે છે. માતુનીય વેદના અને વિદ્વતાની એક હુનિંવાર સિથતિ આ રચનાની લાક્ષણ્યિક, શાખાસ્થોગ્નામાં મૂર્ખ અધ્ય છે.

‘દેવહન-દ્વારા’ સંગ્રહની એક સૂહદમ રચના છે. ‘અન્ય રચનાઓને સુકાએસે વસ્તુની રેખાઓ’ અહીં વધુ સ્પષ્ટ, સ્પષ્ટતર અનીને આવી છે. અનુગ્ણાલા અને મિસ અંગે નામતી એ અભીન્દી. સાથેના નાયકના સંખધ્યા અહીં જે લિન્ન લિન-

ભૂમિકાએથી નિર્ધારયા છે. ક્રોકટનું, અનંગલીલાનું-વ્યક્તિત્વ દેવદૂતથથ નેચું, અભિગમેં છે. કિરમણ રંગની શાકું, વચ્ચેનો ધોળા પણો, એ ઉપર એના તરફ હાથના સપથી - છદ્યાથી રચાતી આત - 'એ આપું' કશ્યન અનંગલીલાના શુચિમધુર વ્યક્તિત્વને અને નાયકના તેની ભાથેના નાગુક, ભાવનામય સંખ્યાધને સુદ્ધમ રીતે વ્યક્તિત્વ કરી આપે છે. બીજુ તરફ મિસ અડોક કે એનું રહેડાણ કશ્ય એકદમ વર્ણભૂત કરે લેતું નથી છતાં નાયક, અધ ગેને એ તરફ જેચાય છે, કૈવિક આવેગ અનુભવે છે. દીહિક સંખ્યાધના, એવી ઉતોજક કાળોનાં સંગ્રહ ચિત્રો અહીં અંકાયાં છે. એ કિન્ન ભાવસ્થિતિને ઉપસાહવા સર્જિને અદ્યા-અદ્યા સારેથી પ્રયોગેલી લાપા અહીં કૃતિતું ધ્યાનપાત્ર અંગ બતી રહી છે.

'કાળવિપદ્યર્સ' મંગઠની એક સુદીધી રચના છે. અહીં નિયંતા, મન્તરી, મુખાકાતી, દાડતર, નિરીક્ષક જેવાં સર્વનામી પાત્રોની ઉપરિથતિ છે ભિમારી જેવોનાનો સર્બો છગવેશી પ્રસંગ પણ અહીં છે છતાં કૃતિ આ કે તે પાત્ર કે પ્રસંગને વશવર્તી નથી. આ સર્વનામો ડોઈપણ ક્રી કે પુનુર્ભાર સ્પર્શો છે, કદમ્ય કૃતિમાં નિર્ધારેનું ડાગયક પણ અહીં સુદેશો અર્થાત્ મહાની તદ્દીર દ્વારા એવા લમહાના, લટકના હૈંગલિંગ મેનતી છમિરેખાઓ. વિસ્તરતી રહી છે ભાવાપ્રયોગેની વિલક્ષણાનો એક વાગું નમૂનો. સાદેશો અર્થાત् સંદર્ભ ૧, ૨, રમા જેવા મળે છે તર્કાજા, વ્યવદ્ધારજાડ અનેથી મરકારી કે છાપાળખી લાપાતા પ્રયોગ દ્વારા વ્યવ્યતી ધાર તો અહીં નીકળો છે જ પણ સતત અટચાતા - અથવાતા માનવીનું મલ પણ એમાંથી હુતામદાફંત ઉત્તરાધિત થતું જણાય છે 'છગવેશ'નો રચનાપ્રય છગવેશી છે. વાતાચ્ચોનું નામ પડતાં વાતાના હાથવગા માપદંડો લઈને અહીં દોડી આપીએ તો નિર્ગણું થતું પડે તેમ છે. આ સુછિ વિચિંન વૃત્તાતોની છે, સ્વભાવ-વેપણની છે. મજાર્ઝે કશ્ય તર્કાજા - તર્કાજા આપવાનો અહીં ધરાદો જ રાખ્યો નથી જે કંઈ આવે છે તે વડીભૂત થઈ, છગવેશ. અર્થાદ્યાન્યથી પર જરૂરને આ વેરવિઘેર કે ખાલી લાગતી કૃષ્ણને લાવકચિત્ત એકત્વ અર્પણાનું છે સર્જાને તો સર્વભર્ત્રિપ નથી અંસારવાળી શુણું અનુભૂત આપણાને ભૂકી દીધા છે. મંડુક્ષ કાપનશૈથીએ, કુભાર વિનાની વેરાયેલી અભર છ.પો, વાકયોને તોડીકુડીને બહાર ધર્મ-ધર્મની જતી છાપો આપણી અમદાદ છે અને તે પણ જોના નર્ણા ધૂધળા - અદ્યાધ ઇપે રેણ્ય ચ્રિયે જેને પેઇન્બ્ર ટેકીંગ ટોપેયાશી કહે છે, એ પ્રકારતી સભીર્દી વર્ષાનું શેણ્ણીએ પણ આશ્રમ્યકારક ભાગામાં અહીં આતી છે. આ સરનો આપણા મનમાં જે તીવ્ર વર્ષાપટ રચાય છે એ જ આ રચનાઓની ફક્તતુતિ. આપણી પામે ભાત્ર સાંબો છે, એનું લીસ્કીયેં છે. પોલાણ પૂરવાનું, ડેનિંગયુરેશન સિદ્ધ કરવાનું ઉત્તરાધિત આપણું, 'લાવકનું' જ છે.

‘પુરાક’પત, પ્રતિરૂપ, પ્રતીક, ઉન્નિપવ્યત્યયો, ઇપડો, ફેન્ટસી એ બધાને આ સર્જની લર્પૂરપણે પોજાતા રહ્યા છે, પણ એનું રૂપ, પદ્ધતિ અરૂં છે, પોતાની છે સ યોજકોને ટાળાને વાક્યોને અધ્યુરા રાખવાનું, અટકાવી દેવાનું’ કે એકધારી લાત રચતા જતા વાક્યોનો ખડકનો જન્મો કરવાનું’ આ સર્જની સમૃદ્ધિરૂપે જણે છે, રવાનુકારી શાશ્વતો કે ભૂર્ધન્ય રથાન પરથી પોજાતા રેઝાટક ખનિ ‘ટ’, ‘ઠ’, ‘ણ’ અથવા તો ભૂર્ધન્ય પાંચિક ‘ળ’ વર્ણવાળા શાશ્વતો આ સર્જનીના વાક્યોમાં સતત આવે છે પણ આ ભધું કશ્યુક નન્ય મર્ગવાળા, શુદ્ધ રૂપે સર્જવાળા પ્રપત્નોમાથી આવે છે એ પ્રકારની લાક્ષણિક ભાષાયોજનામાથી જણી થતી બહુપરિમણી સ કુલતા જ આ રચનાઓનો વિરોધ ખની રહે છે.

ગુજરાતી દુકી વાર્તામા ડિરોઝ જાદુ એમની આવી ઉત્ત ને સૂક્ષ્મ ભાષાઈન લીનાઓથી અન્યથી જુદા પડે છે ભાવથળ અને ભાવથળની સેણલેણ કરીને એમણે ને સ્તરથી વાર્તાઓ રચી છે એ ગુજરાતી વાર્તાના ઇતિહાસમા કશ્યુક આગામું ચિહ્નિત કરી જાય છે કશ્યારેક એમની રચનાઓમા ભાષાની દૃઢાત્મકતા તે આપાસસાધ્યતાનો અનુભવ થાય છે એ ખરુ, પણ આ સર્જની અન્યની કે પોતાની પણ, ને હોઈ કારિકામા બધાઈ નહી જાપ તો એમના પ્રયોગો એક કસ્થિમો ખની રહેશે

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનો બાદલાયેલો નવો ટેક્સિઝન
નં. આ પ્રમાણે છે .

જુને

નવે.

૭૭૬૪૭ ને બાદલે

૪૦૭૬૪૭

શરૂઆતી સંશોધન, સંમર્થ વિવેચન

માહિત્યના ખલિદાસમા કનાપી એક વિસમયભાવના અતેક પરિમાણો છે : એક નાનકડા સરથાના રાજ્યાની સાથે જીસુ અવિત, ઉલ્લંઘનાપ્રીતિ, ઉત્ત્ર પ્રશ્ના—આ બધા તત્ત્વોનો સહેલે સહેલે મેળે પડતો નહેતો અત્યાધુધ્યકાગમા એમણે મેળવેની સાહિત્યસિદ્ધિ આ વિસમયભાવમાં વધારો કરતી હતી, કનાપીના કાબ્યોએ પ્રગટ થતાવેત ખુલાન હૈયાને, તેમ જી અધિકારી ભાવકોને મોઢી લીના અને એ મોહિની ચિરકાગ ટકી રહી એમા આ વિસમયભાવનો હિસ્સો સારા પ્રમાણમાં છે.

પરતુ એ વિસમયમાથી મુક્ત થઈ, જો અમાધારથૂતામા અરગુઠિત સત્યને પ્રગટ કરવાની વૃત્તિ જાગ્રત થવા લાગી, એન્ના પ્રાપ્ત સાધનોના ધર્મિતો મળવા લાગ્યા એ ધર્મિતોને અહીં, તેનું સર્વોધન કરી, સત્યતી સ્થાપના કરવાનું શ્રેય ડે એમેણ શુદ્ધને મળે છે આ દુષ્કર કાર્યને સિદ્ધ કરતો એમનો અથ તે 'કનાપી અને સચિત્ત' રાપીના જીવન અને કુલનમાં સચિત્તનું 'પ્રદાન'* અથરીંદ્રકમા જને કેવળ સચિત્તનો નિર્દેશ હોય, હક્કાડતે આ અથ કનાપીસાહિત્યસજ્જનમાં સચિત્ત ઉપરાન પણ એમની જોમની સહાય રહેની છે એ સર્વતું સાધાર સ શોધન કરે છે

આ અથ અગિયાર પ્રકરણોમાં વહે ચાયો છે પહેલા પ્રકરણ મા અથની ભૂમિકા રૂપી કરી, લેખક પોતાનો અલિગમ જણાવે છે

'સચિત્તના કલાપીવિન્યક વિધાનો પણ કનાપીમર્મા ઉપરાત કાંધ્યમર્મા, રીતે પરખવાના છે. એ રીતે સચિત્તના સાહિત્યની સ શોધના અનાપીના જીવનકુલનની પ્રશ્નાખના બનશે'

(૫ ૧૭)

એની પ્રકરણથી આ હિદ્યામા ભક્તમ પગદે ગતિ યાય છે કલાપીના સર્વપર્કમા આચ્યા પહેલા જ સચિત્તે કેળવેની સાહિત્યિક સજજતાની 'વીગતો' આપ્યાની સાથે કલાપી સાથે એમના પ્રથમ મેળાપનું નિમિત સુચ્યક રીતે નોધાય છે—એ નિમિત છે 'કાદભરી'ના અનુવાદના વાચનમા કલાપીને પડતી મુર્કેનીતું' સચિત્ત એ મુર્કેની નિવારી આપે છે એ હુમ્રીકત સ શોધકની આગા ઉપરની સ્થાપના પાટે

* એન એમ નિપાઈ, ઝુબઈ, ૧૯૮૧, રી. ૬૦-૦૦

ઉપયોગી છે. એવી જ રીતે કલાપી-સચિતના સંબંધને કણતું પણ એક સંચર્હ વિધાન પણ ધ્યાન ખેચે છે :

“કલાપી અને ઇપણંકર વચ્ચે ‘શુર-શુ’ની ખૂનિ અને શુદ્ધની હોય તેવી આત્માયતા સધાઈ હતી.”

આ સંબંધસૂચન માટે મુખ્ય આધાર પત્રોનો છે. એમાં સંબોધનો – કિભિતંગથી માંદીને અનેક ઉદ્ગારો તેમની વચ્ચેના વિરિષ્ટ પ્રકારના અંગત સંબંધનું સૂચન કરે છે. આ સંબંધ અને તજજળનું ઉદ્ગારો કલાપી-સચિતના ડેટલાંક કાબ્યો વચ્ચેનાં સામ્યને તથા તેના ભૂળને પડુવાનું એક ઉપકરણ સંશોધકને ઉપલબ્ધ કરી આપે છે.

કલાપીની ડેટલીક પ્રસિદ્ધ રચનાઓમાં ભંચિતનો અર્થસંકેત દ્યૌપદાના ઉપક્રમમાં ‘વનમાં એક પ્રલાત’માંથી નીચેની પંક્તિએ ટાઇવામાં ‘આવી છે :

‘ભાં ભાં ભાં તુંજ પ્રેમી પદ્ધપદ કમલે અર્ધભાંદ્યું રહ્યું એ,
ને તે બાલાકું ધેરો નિજ કર જસમાં ધૂષતો આ જાગ્રેણે’

અને કહેવાયું છે કે ‘બાલાકું’ “શુદ્ધમાં રહેલો ભાલ શુદ્ધ”નો મર્મ નોંધપાત્ર રીતે શુચક છે” પણ એ ભૂલથું ન લોઈએ કે ‘બાલાકું’નો અર્થ શુરસિંહ ઘટાંત્રવાં જતાં કાબ્યનું સૌદ્ય જ નાથ યાય છે. વળી એવો પ્રશ્ન પણ થાય છે કે તો પણ પદ્ધતનો અને કમલનો અર્થસંકેત શો?

એવી જ રીતે ‘કમલિની’માંથી પંક્તિએ ટાઇને કહેવાયું છે :

“‘લાડલી હું વેતવરણી શુકતી રહું જસ પર,
અકરન્દ છાંદું ભાંગ પર તે શુંભતો સુજ પર રહે.’”

—વગેરે નિઃપણ પ્રકૃતિકાબ્યની જ ભૂમિકા બાધે છે. પરંતુ તેનું બીજક તીં આ ત્રિપુરીઃપ કુમુદ, કમલિની અને ભ્રમરમાં રહ્યું છે તે પહેલી જ પંક્તિમાં કમલિનીને ‘વેતવરણી’ કહેવાની અત્યવધાનતાથી સ્પષ્ટ યાય છે.” (પૃ. ૩૫-૩૬)

કમલિનીને ‘વેતવરણી’ કહેવામાં અત્યવધાનના છે પરંતુ એ કારણે એમાં ‘શુદ્ધશાંકરને’ અર્થસંકેત જોવો એ દૂરાદૂર લાગે છે. ‘પાન્ચ પુખ્યું’માં પાન્ચનો અર્થ ભંચિત ઘટાવવાથી કાબ્યની ટોકનિક નિર્ણયક નીવડણે. અહીં મહૃત્વનો પ્રશ્ન એ જોમો ચ્યાપ છે કે કલાપીનાં કાબ્યોમાં સચિતના સહકર્તૃત્વની ભૂમિકા દર્શાવામાં એક દલીલ તુરીકે આ ધનિષ્ઠ સંબંધની બાતમી સહીયભૂત છે, એ રીતે એતું અશોધનાભક મૂલ્ય અવશ્ય છે પરંતુ કાબ્યના આભ્વાદમાં એ ‘કોઈ’ રીતે ‘ઉપકારક’ નથી. કોઈ એમ પણ કંઈ શકે હોય ‘આનદોને બોગે મળતું ‘જીને’ છે.

‘संचित धायेना संबंधे’ કલાપીના કવિતાને દેળવવામાં પણ હોએ લાગ જાય્યો છે તે ઓળ પ્રકરણમાં ડેટલાંડ નવાં પ્રમાણો-આપીને બતાવવામાં આવ્યું છે. અનેક વિડાનો સાથે સર્પેક હોવા છતાં કલાપીની સિસ્ક્ષા અને જિસાસા તો સંચિત દારા // પોપાઈ - મંતોશાઈ છે પરંતુ સંશોધકતું નિશાન એ છે કે ‘કોરવ’માં લેવા ભગતી ‘મંસ્કૃતાદ્યતા’નું કારણ પણ આમાં રહેનું છે. અનેક કવિતાને જન્માવામાં અને કાદ્યવિભાગના જિન્હી કરવામાં પણ સંચિતનો ભદ્રવાસ લાલદાયી નિર્ધાર્થો હોએ, એમ પત્રોને આધારે પ્રમાણિત કરી શકાયું છે તો કલાપીની ગજલોમાં લેવા ભગતી ઉર્દૂ શાહેની જરૂરાનું પ્રગેરું સંચિતનાં કાન્ધેભાયી કલા માટે સંચિતની નોધીના આધારે એ દર્શાવાયું છે કે સંચિતનું ઉર્દૂ ભાષાનું શાન ડેટ્યુ નોંધપાત્ર રહ્યું અને તેનો પ્રત્યક્ષ વિનિયોગ કરુનાની શક્તિ પણ દેખી દેળવાયેલી હતી.

‘અહીં સંશોધકના અભિગમને લગતી એનેક કાલણિકતા નોંધવાની રહે છે તેઓ મુદ્દાના ભર્મણન માટે જે માધ્યમનો ઉપયોગ કરે છે તેને સ્વતંત્ર વિષય અન્તરી હે છે; એમકે કલાપી અને સંચિતના સંબંધની ઘનિષ્ઠતા દર્શાવવા માટે તેઓ પત્રોનો આધાર લેતાવેત પત્રો નિંબો વિભૂત વિવેચન કરે છે ત્યાં કાદ્યરી રૈતીને લગતો મુદ્દો ઉપરિયત કરી એ, હેતી વાગ્વૈલદના ગોખ તરીકે પ્રયાગાઈ નથી એમ નિષ્ઠ દરવા તરફ પણ વળે છે. એથી મુદ્દો કેન્દ્રિત થતો નથી.

પરંતુ પત્રમાંની ધીગતનો સંશોધનની રૂપના માટે તેઓ કુશળનાયી વિનિયોગ ની શક્યા છે એ એ ભાગત ખાસ નોંધપાત્ર રહ્યે છે; એમકે કલાપીના એક પત્રમાયી નેમને એ અવતરણ ટાંક્યું છે:

‘આહી ને દાડીજમાં હુથી ગયેનાનો તફાવત છે, તો લાથી ઢોણ અને ગયેણો ઢોણ છે? આપણે કાઈ અગમર તરફુંનો દરવો નથી, પણ એના વિચારેમાં આપજા વિચારો મેળવી કરુનો કરવાનાં છે માટે અહીં આવો તારે માદી અને દાડીજ જન્મે જાન્નો.’ (૫ ૭૨)

એ પત્રી તરત તેઓ દિપજ કરે છે:

‘આમ દવાપીને ઝારમી શાખાનું છે, ગોન્ફીં વિચારો, ઝારમી કવિતામાં જેળવી નથી કવિતા, અનેકમાંથી જીવી દની નેમા રખની છે.’ (૫ ૭૩)

‘આમા પ્રદીપન’ અભેગુંભાઈની ડેવલોંપમેન ચતુરાઈ અને અંગવિતોદરતિ અને અહીં રહેની નથી તો નેરનીદરશકની રાજનીગીમણીએમળું પણ ટાકેલો પ્રસંગ નથી એ પ્રદીપ નગસિંહર્ગદેવ મંચિનને પૂરેદો પ્રદીપ ‘ભાડુંની લખવાનું છે?’ તુંને નંદાનું પદાર્થ છે જ્ઞાન તેઓ અનું કરે છે:

“ઉપરની ગોધમાનો ‘આદૃતી’ ‘લખવાનુ’ છે? એ ભગડાઓર પ્રક્ર નરમિહાવે નિષ્કારણ તો નહિ જે કંયો હોય ને? કનાપીસાહિત્યના સાહેબા આવી ફેર્દ વાયકા પ્રચલિત ન હોય તો આવો ઐધડક અને ધૂષ્પ પ્રક્ર પૂર્વસિયની ભૂમિકા વિના પૂછી શકાયો હેત” , , (૫ ૩૮)

આ આતુમાનિક પુરાણામા વિશેષ તો એક વધીબની અદાનુ દર્દન થાય છે

૫

૬,

કનાપીના કવન ઉપરાત તેના જીવનમા પણ સચિત્તુ પ્રાણ વર્ણવિવાની આ ગોધુંથની પ્રતિના છે ‘હભારા રાજ્યદરીના’ ખૂની ભલકા’નો ઉપાદમ એ પ્રકારનો છે પરતુ પહેલા પ્રકરણને અતે એમ કહેવાયુ છે કે ‘અહી કનાપીઅનના જાણા-અજાણા ખૂણાએ અજવાળવાનુ ને અની આવે તો તેમા પણ કોઈ વસુને ધૂષ્પ કરનાર તત્ત્વને જ પામવાનો પ્રયત્ન રહેશે’ એ સીમાની બહાર પણ નિરપણ વિસ્તર્ય છે કનાપીમા જોગ કરતા બોગની વૃત્તિ વિશે। હાજી એ મતનગ્નનુ નિધાન આગળ કરાયા પણી અહી આમ પ્રતિપાદન કરવામા આ યુછે “ તેમના આતરસસ્કાર જોગના, ઇકીરના હતા ભાટે જ તેઓ આમન્ય પથી અનખૂં જગાવે છે ‘અમે જોગી બધા વગવા રમણાનો હુદારાએ।’ ” (૫ ૯)

આમા અત્તે નિરોગાલામ કરતા પૂર્વઘણમુક્તિ જોવી ધૂષ્પ છે આવી સરસ્યે દિનિને કાગળે જ લગે પૂર્વેના કનાપીશાલનાથરીસબધના તથને પણ તેથે બહાર લાની શક્યા છે કનાપીની પ્રતિમાને ઉન્નત્વન કરવામા મચિત્તા પ્રયત્નો ડેટકા મદ્દાન હતા તે પણ આ ચર્ચામાથી જાણવા ભગે છે

૫

૬,

પ્રકરણ પાય, ૪, સાત આહ અને નવ આ અથનો, ખૂન જ મહુરનો ભાગ છે પાયમા પ્રકરણમા પ્રમાણભૂત રીતે એમ સ્થાપવામાં આવું છે કે કનાપીના સાહિત્યદરખારમાં સચિત્તે એક શક્તિગાળી ફવિ તરીકે જ પ્રવેશ મેળે દનો આની સાથેસાથે એમજે કલ્પાંપી અને સચિત્તા શૈલીસાભ્યો અને જોડણી આભ્યોની નોધ પણ લિધી છે, જે એમ સુચવે છે કે તેઓ પોતે નક્કી કરેલા ઉપાદમ પ્રમાણે જ આગળ વધી રહ્યા છે જોડણીસાભ્યોમા એક છે ‘શુશુરુ’ને જદે ‘શુશુરુ’ પણ આ લાક્ષણ્યિકતા તો પરિત્યુગના ખીલ સર્જાંડીમા પણ ભરી આવે એવી છે

‘‘સાથેસાથ પુરોવાનેછે. ક્રમ-કાગે એવું સંચિતનું એક વર્ણણ પણ અહીં નેંધાયુ છે. એ છે સહિતા લેખનની ફાફદ અને ‘દૂપાંકાથી પોતાનાં લેખાણો બીજને નામે અદાની ટેવાનું વદળું’ સંશોષણનું અનુમેન એ છે કે કલાપીની ભાગતમાં પણ આ વદળે જોર કેમ ન કર્યું હોય અને બીજુ બાજુ આ અકારનો થાલ લેવાનું કલાપીનું-વદળું પણ તેઓ અદર્થિત-કરતા ગયા છે. સહલેખન-ઇપે આવેદા-ગઘના વિસ્તૃત નમૂતા-રજૂ કરીને તેમાં સંચિતનું જ કર્તૃત હોવાનાં, બાગ્યો આજાગ ધરીને તેનાં લક્ષણો તરવીને કલાપીના ‘કારમીરનો પ્રવાસ’માં સંચિતનું સહકર્તૃત્વ, પતાવવાનું તાકે છે. આ એ એમની દ્વીજ સભળ છે :

“‘કારમીરનો પ્રવાસ’માં, નોના અણતી, કાંઈરી રૈલીની ગદગદા ને આમ ‘સાદુરતાના છંડે, ચડેણી લેખિની’નું પરિણામ ગણ્યાતી હોય તાં ‘મહાભતવિરહ’ના બીજા અંડના ગવમાં અને ‘નિષ્યવદ્ધમી’ના ગદગડોમાં પણ એવી જ લેખિનીનું પરિણામ છે. આ પ્રકારણાં પણ સંચિતની અપ્રેગટ પ્રવાસકથાની સમીક્ષા કરતાં જણાયે કે કલાપી સાથે પરિચય થયો તે પહેલાં ‘મહાભતવિરહ’ અને ‘નિષ્યવદ્ધમી’ના ગદગમાં પ્રગટ થતી હેઠી સંચિતની જ છે, અને આ પ્રવાસ-કથામાં, તે વંડુ પ્રૌદ્યુક્તા અને સાહિત્યની બની છે. એ ગદગદાને કલાપીની ગદગદા સાથે ધારું સાખ્ય હોવાનું પણ વિપ્યની સમાનતાને લીધે વિશ્વાસી રૂપ થાય છે. કેવળ ‘ગદગદા’ નહિ, વિપ્યની માવજતમાં પણ બન્ને વચ્ચે આચર્યાનાં ભમાનતા છે.’’ (૧. ૧૬૧-૬૨)

આ પ્રયમદર્શી પુરાવાને તેઓ દસ્તાવેચ પુરાવા વડે પુષ્ટ કરે છે :

“કલાપીના પ્રમિદ થયેલા લેખો આહિ સંબંધમાં સંચિત નોંધે છે કે ‘એ સર્વ’ એમના પ્રયમ મુખ્યમાં first draft રૂપ જ છે.’ આ નોંધ કહેતાર વિના જવા દેવાય નહિ, તારણું કલાપીની કરિતા વિશે મધ્યાસ્થાને જોઈશું કે તેમાં શાખા, કડી, કડીસુંખ્યા વગેરેપાં અનેક મહાત્મના પાછેને ભળો છે. આ પ્રવાસલેખ વિશે મળિયાને સ્થયનનોંથી મેછલી તે પહેલાં જોપીમારતરે તે જીવાવ્યો હતો. એ જ્ઞાવેદા સુરક્ષાના તેમણે પોતે હોઈ સુધારાવધારા કર્યા કે કેમ તેનો નિર્દેશ નથી. તેનું મુજા સરસ્પ આનું જ દરો એમ નિર્ણયક કલી શકાતું નથી. કલાપીના લેખોના પ્રયમ મુખ્યમાં જ પ્રગટ થયા છે એમ કહેતાર સંચિત એમ પણ ‘હે છે કે ‘સુરક્ષાસ્થને બરાબર સભગાવાને તેમના ભધગા લેખોનું ભારીક અવલોકન હોનું જોઈએ, તથા પ્રસગિયાતું તે ઉપર કદેલા સુધારાવધારા અને ટીપણો વગેરે પુલ જોઈ જવા લેઈએ.’’ ‘કારમીરનો પ્રવાસ’ના લેખના પ્રકાશિત મુસદ્દા પહેલાનું તેનું, બાંસું સુરસ્પ હેતુ હળે તે કેવળ અનુમાનતો વિષય રહે છે. પરંતુ

તે માટે કોઈ ને કોઈ અધ્યારની દૈનિક નોંધ, અથવા હાપરી કલાપીએ રાખી હતી જેનો ઉપયોગ અવકાશ મળે કરી, પ્રવાસ દરમ્યાન જ સંભવત: તેને સંદર્ભિત કરી દર્દીનાત્ર વર્ષનાત્ર જુદ્ધિની સર્જનલીધાને આધારતું ચા ગદ્યાત્મક પ્રવાસકાળ્ય રચ્યું હશે."

(પ. ૧૬૨-૬૩)

સંશોધન માટે જરૂરી સામગ્રી એકત્ર કરવાનો ઉદ્દિષ્ટ અને તેને ઉચ્ચિત સંદર્ભમાં પ્રસ્તુત કરવાની આવી સૂક્ષ્મ ઉપરોક્ત આંતરપ્રમાણેણે શોધવાની જાગ્રત્ત દર્શિ પણ અહીં નેવા મળે છે. 'કાર્યમાને પ્રવાસ' અને સંચિતની હાપરીમાંના પ્રવાસવર્ષના તુલનાત્મક અભ્યાસ દારા પોતાના અભિગ્રાહને તેઓ સમર્થ રીતે સિદ્ધ કરતા થયા છે પરંતુ અહીં એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાતું છે કે આ આંતર પ્રમાણે અગાઉ રજૂ થયેલા સંચિતિક અને દર્શાવેલું પ્રમાણેને અણે કરીને વધુ ટકે છે.

આ જ પદ્ધતિએ સંચિતનાં કાબ્યોતું વિવેચન પણ થયું છે. એમ કરતા આ શોધયાંથના હેતુસેનની બહાર જરૂરને સંચિતતી કવિત્વશક્તિની, તેના વિશેષની નોંધ પણ લેવાથી છે. 'કલાપીની ડેકા તરીકે ચિરયેશા બનનારી કવિતા ઉદ્ઘોન્મુખી બનવાનો જ્યારે હજુ પ્રારંભ થયો હતો ત્યારે તે પહેલાં જ ધૂંદાયેલી નીલાકંઈ ડેકા ગણેકવા માંડી હતી.' - એવા ભંતિવિને ઉદ્ઘાન્કત કરવા માટે કે પાંક્તિએ પ્રસ્તુત કરોઈ છે, એક સંદર્ભ વિવેચનો સુ-હદ્દ્ય પરિચય થાય છે.

કાબ્યોના તુલનાત્મક અભ્યાસમાં એ મુદ્દાએ ઉમેરાય છે અને પ્રતિપાદિત થાય છે : રૂચિ અને અભિગમની સમાનતાના વિવેચકના લક્ષ્યપરસ્પરીં અને તાર્દીં અભ્યાસના એ ઘોટક છે. આને માટેનાં દ્ધૃતિઓ કલાપીની પક્ષીઓએ વિશેની જાહીતી રચનાઓમાંથી મળે છે તેથી તેનું વિશેષ મહુરવ છે. પણ જ્યાને એમ કહેવાય છે કે "‘હુકીરી હાલ’ (૧૫-૧૦-૬૨) અને ‘હમારા રાહ’ (૧૮-૮-૫૪) વચ્ચે થીછું ડોઈ નોષપાત્ર સુધીવાદી રચના ‘કેકાસ્વ’માં નથી...લગભગ એક સમે લખાયેલી ગજલો ‘હમારા રાહ’ અને ‘ચશ્મરંગ’માં અનલહુક એકસર્દ્યો ધૂંદાયેલે ‘હમારા રાહ’ની પહેલી છ કાઢીઓમાં ‘ચશ્મરંગ’ની ‘ભરી પહુંચ’ ઉદ્ઘાટણી...’ ‘એકેએક’ જ કાઢીનો અર્થપિસ્તાર છે. વાસ્તવભા ‘હમારા રાહ’ ‘ચશ્મરંગ’નું લાખે ‘ખન્યુ-છે.’” ત્યારે પહેલી હકીકત થીછું હકીકતનું સર્વધા સમર્થને કરનુરી ન હોવા છીનાં મહુરત મેળવે છે અને ‘ચશ્મરંગ’ ઉર્દૂમાં લખ્યાઈ હોવા અંગે કલાપી “વસવસો પ્રગત કરે છે એ અગેની નોંધમાં સંલાણતિં ‘તિર્યક્ત’ કંડેકો દિખળી કુંઈકું વિશેષભાને છે.

‘કલાપીના ‘ખીણાનો’ મૃગ’ અને ‘દાસી જતી ખુંગી ને ધર્માયેલો મૃગ’ કાંગેઠે સંચિતનો ‘મૃત્યુવિષ્ય મૃગ’! કાંબ્યની સંદર્ભમાં તેપામને અભિગમને લગતો એક

મહત્વતો પ્રશ્ન છેડે છે, 'વીજાનો મૃગ'માં કલાપીની ખફુરમણીલુખધતા ભૂમિકારૂપે પડેલી છે. સંચિતતા 'મૃતસુવશ મૃગ'નો વિષય પણ એ જ છે; પણ કલાપી તો આ દૂતિને દોપદ્ધિ જોતા નહોતા, સંચિત જોતા હતા. આ જ સંદર્ભમાં 'નારી જતી મૃગી ને ધ્વાગેલો મૃગ'ની આ પંક્તિનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે —

‘વિશારી હ’ સુખી થાને। પ્રશ્ન રાન્તિ ધરે રહેને!'

આ કાણ્ય તો શાલનામાંથી પહેલાં લખાયું છે અને સંવેદન તો સમયાભમાં એ પછી જ સંલબે એવું છે, એટલું જ નહિ પણ કલાપીના દિલ્લિંદુને નહિ પરંતુ સંચિતતા દિલ્લિંદુને અતુરૂપ છે. આવી શાંકાએ રમેશભાઈ ઉદ્ઘાને છે ત્યાં તુલનાત્મક અભ્યાસી તરીકેની તેમની સદ્ગમ સુઝનો પરિચય મળે છે.

કલાપીની ગજક 'આપની યાદી' અને સંચિતતી ગજક 'જ્ઞાનિ'ની તુલના પણ કરવામાં આવી છે. 'જ્ઞાનિ'માંથી એ સેર ટાંકીને 'આપની યાદી'ના ટેટલાક શરીરપ્રાણે સાથે તેનું સામ્ય ચીધવામાં આવ્યું છે, 'શરાદી' શુદ્ધ ઘને રચનાએમાર્દ જોવી રીતે વપરાયો છે એ તરફ ખાન એવાપામાં આવ્યું છે અને એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે “આ ગજકતની ઇરિયાદ પછી જ આપની યાદી'ના સંવેદનનો કુમ આવે.” આ બધું છતાં સંચિતતી રચના કલાપીની રચનાની નજીબ પણ જિની રહી રહે એમ નથી. અતુભૂતિની માન્યાઈ અને ગજકમાં જરૂરી સાહજિક અભિવ્યક્તિની દિલ્લિએ 'આપની યાદી' અવાપિ પર્યાત અનન્ય છે. એવી જ રીતે આ દૂતિ ભણિલાલની રમતિમાં લખાઈ હોવાની વીગતથી પણ ભાવફની અતુભૂતિમાં હરો ફરક પડતો નથી, બદલકે એ પીંઠત ડાયને માટે પણ લેશમાત્ર ઉપકારક નથી. આ ચર્ચામાં જ કલાપી અને સંચિતતી ગજકશૈમાં ગજકઅરૂપનાં કેટલોક લક્ષણોનો નિર્વાણ થયો. ન હોવાથી વિવેચન આવું વિધાન કરવા લલચાયા છે :

“આમ કાદિયા રહીએ, બેતમંખ્યા, તખુસની ઉપેક્ષા, ઉપરાંત, અભિવ્યક્તા વિષયની ખાખતમાં અધતતો જો પરપરાથી ચાતર્યાં છે, તો તેમના અગ્રયાણી ‘દ્વારાત્રના’ ટનિ અને તે અગ્રાઉ સંચિત છે એ તથની ગોધ આ સ્વરૂપના વિકાસની રેખા આલેખનાર્દી હવેથી લેવાની, રહેશો.” . . . (૫, ૨૫૮)

સંજાતાની લિણ્યે કે સ્વરૂપસલાનતાના અભાવે શિંગત ન જાળવાથી અને કડીક અનિધાર્યતાથી પ્રેરાઈને પ્રગોગતપરતાથી પરપરા ઉંદેલ્લી એ એમાં ધર્યો ફરક છે એ રમેશભાઈને કલાપીની જરૂર હોય નહિ.

આ એ કવિઓના વૃત્તાંક કાલોના શૈલીગત સામ્યની ચર્ચા કશીક સરોધનાત્મક સ્થાપના ઉપરાંત તુલનાત્મક-અભ્યાસની દિલ્લિએ પણ રસપ્રેદ છે. નવમા

પ્રકાશમાં આ ડાયોના વિવિધ પાઠોત્તરેખું 'વિશ્વેરણ કરવામાં આવ્યું છે. કથાપી જુદાજુદા મિત્રને પોતાના ડાયોની નકલો મેળવતાં આ સંયોગેમાં એંચ પાડાંતરોમાં સંચિતતું કર્તૃત્વ આ વિશ્વેરણને આધારે અને આતુંધારિક પુરાવાણિને આધારે સિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. એ તપાસમાં શબ્દાર્થ, લેખણી, તારીખનોંધ, તુચ્છિ, વૃત્તિ ઘટ્યાછિ મુદ્દાઓને અનુષ્ટાની લક્ષ્યમાં લેવામાં આભ્યા છે. 'હમીરણ ગોહેલ'માં જટિલતું કર્તૃત્વ સાધિત થેયેલું હતું પરંતુ એમાં કથાપીનું પરાવર્તનાંથન ડેટલી હથું હતું તેમજ ભરતકવિનું 'પ્રતાન' પણ લગભગ પૂરૈપૂરું હતું તે આ સંશોધકે પત્રોને આધારે ખુલ્લું પાડ્યું છે, ને કથાપીની સર્જનશક્તિ વિશે સાચાંક તો હરી હે છે અને આપણી એ સ્થિતિમાં અન્ય દીર્ઘડાયોના સંદર્ભમાં પણ પ્રશ્નો જિલ્લા કરવાની તક લે છે. અહીં એવા કુદૂહને અવકાશ રહે છે કે કથાપીએ 'હમીરણ ગોહેલ'ના સર્જનમાં જટિલ કરતું ચઢિયતા કનિ સંચિતતી ભદ્ર કેમ નહિ લીધી હોય ?

વિસ્તૃત ચર્ચા કરીને ફરી પાછી એમાંની મુખ્ય હ્યાલોને તાર્થી આપવાની આ ભંશોધકની પદતિ છે એથી મુદ્દાઓ વેરાઈ ન જતાં એનો પિંડ બધાય ઉં અને એ અભ્યાસની સંગીનતાની સંદેશ ગ્રતીતિ થાય છે. વ્યાપક ઉદ્યમ, સામગ્રીની શેષેપતાની સુદ્ધમ તપાસ, સાહિન્યના આંતર પ્રમાણે સાચે તેનો તર્ક્યૂત નિનિયેણ, જરૂરિયાત પ્રમાણે વિવિધ અભિગમોનો ઉપયોગ, રૂપી નિરૂપણ આ શોધયાથને દીથી મૂલ્યરતા અર્પે છે. ખાસ નોધપાત્ર બાધ્યત તો એ છે કે - સંશોધકની જિગ્યાસા ઉદ્દેશ હોવા જતાં, એમની શંકા એમને અનેક જગાએ ઉરદેરતી હોવા જતા એ નથી તો દિનેક ચૂક્ણા કે નથી તો સમતુદા ગુમાવતા અને પોતાની સ્થાપનાને કથાપીના કચિતનો નિષેધ કરતી આવેશપૂર્ણ બનાવવાને અદ્યે તેને સંચિતતા કવિકર્માકૌશળપી સંમાર્દ્દિત યથેકી કહેવા સુધી સીગિત કરે છે. આની કથાશુલીએ દવે છતિહાસારે સંચિતતી કવિતાને કથાપીયી પ્રભાત્રિત ભાનવાને બદલે કથાપી પરનું સંચિતતું કણું સ્વીકારવાનું રહેશે. રમેશભાઈ સંચિતતા અપ્રગટ સાહિત્યને પોતાના પુરોવચન સાચે પ્રકાશમાં લાણી અને પ્રગટ સાહિત્યને પણ અભ્યાસસેખ સાચે નવેસરથી સંપાદિત કરી તેનું કાર્ત્વ આપણું સંપ્રદાને એરી અપેક્ષા જરૂર રહે છે.

અવસોષ્ટતીય

સૂરજનો હાથ : યોસેફ મેચાન, પ્રધા. રમણભાઈ ક્રાઇન્ટેશન પ્રકારાન, અમદાવાદ. ૨. ૩૦/-

'સૂરજનો હાથ' એ આપણા જાણીતા મુખાન ડવિ યોસેફ મેચાનનો ખીંડે કાવ્યમંગળ છે. એમાં ૧૦૭ રચનાઓ છે. ૧૬૬૬માં પહેલો કાવ્યસંગ્રહ 'સ્વગત' પ્રગટ ચેરેનો હતો. ૧૪ વર્ષના ગાળે ૧૦૭ જેટલી રચનાઓ લઈને આવનાર ડવિ, ઓછ ઉર્ધ્વાલભ જાપાણીઓ નોંધું છે તેમ 'મખ્યાખ ક્ષાલ'થી બચી રહેલા જી ગણાય.

સંઘડનાં સધળાં ગાયો પર અઘતનવાદી ડવિતાની સુદ્રા સ્પષ્ટ રીતે અધ્યેત્વી છે. એમાં આધુનિક નગરભૂવનનો સંદર્ભ છે, એના વિશિષ્ટ દર્શ્યો ને પરિસ્થિતિ-જોનાં ચિત્રણો છે, મુખ્યત્વે સમયની ભીસ અને યાંત્રિક ભૂવનનો અવસાદ આપેયાયો છે અને સર્વેનનશીલ 'હુ'ની સ્વરૂપ ચિંતન ને રબ-અનુભવની ક્ષણો જિલ્લાયેલી છે. અધી રચનાઓમાં એક ચોક્કસ અસ્તિત્વનો ધર્મકાર આપણે અનુભવીએ છીએ.

આ વિશક્ષણ 'સર્વેનનદાયની વર્ણે ડેટલીડ વિચારાભક ફ્લેવાય એવી રચનાઓ જુદી તરી ચાવે છે. કેમકે, 'આમ હેમ', 'વિદ્યાર્થીએને વિદ્યાયદાયે' અને 'આગેવાનો'. 'આગેવાનો' એક હટાકાયાભક રચના છે. આ બધી રચનાઓમાં પણ આધુનિક ભરોડવાળા અભિવ્યક્તિ આસ્તાદ છે.

ડવિની અભિવ્યક્તિશૈલીની ડેટલીડ તરી આવતી લાક્ષણ્યિકતાઓ છે. ડવિએ ખુદા ચિત્રકલ્પનોના માધ્યમથી કામ લીધું છે અને એમાં પણ દસ્ય-કલ્પનોની પ્રચુરતા છે સર્વેનો આથી છન્દ્રિપમાદ્ય બન્યાં છે, પરંતુ પ્રસ્તાવના-લેખક શ્રી નલિન રાવણે નોંધું છે તેમ એમાં એકવિધતા અને અતિયારના તથા તરફાક્ટિ - 'કન્સીટ'માં સરી પડવાના લયસથાનમાંથી ડવિ સાવ બચી શક્યા નથી. ચિત્રાંકનોમાં અવારનવાર સર્વરિઅલની આભોલવા વરતાય છે ને વિશમયજનક વિશ્વાસોનો આશ્રય પણ વારંવાર લેવાયો છે. એમાં ડવિકર્માની સભાનતાની અને એક કાવ્યરદિના પ્રયલનની છાપ પડ્યા વિના રહેતી નથી. બેચ્છુ રચનાઓમાં ડવિએ આતીરપ્રાસ ચોન્યા છે તેમાં દૂર્ઘિતા નિવારી શક્ાઈ નથી, પરંતુ એમણે શાંદોને તોડ્યા છે ત્યાં અર્થપૂર્ણ ચમત્કૃતિ આણી શકાઈ છે.

સંઘડની સધળી રચનાઓ અછોદ્દમાં વહે છે. પંચ છદ્રોભક સોનેટ છે તેમાં પરંપરાગત પ્રચિષ્ટ રચનારીતિનું અનુભરણ છે. એમાં ડવિની શક્તિનો જરાયે એણો હિસાબ મળતો નથી, તો ડવિએ અઘતન, ડવિતારીતિમાં પોતાની જતને - ચા માટે રૂમિત છી દીપી હશે એવો પ્રશ્ન આપણને જરૂર આપ.

‘ત દિલ કાંયો’ને અગ્રેણમાં Coloured Poems ક્રહેવાનું ઔદ્ઘિક સમજાતું નથી, પણ તંત્રાસ્થિતિની રંગવિષયક અનુભૂતિએ એમાં આદેખાયેકી દેખાય છે.

શ્રી મેકવાતના આ સંગ્રહમાં જોઈલું નાનીન્ય છે ઓટેલી તાજગી નથી, પણ એમની ડવિભુદ્રા ડાયરસિકેને અવસ્ય આડપ્રક્રિ લાગશે.

*

શુભ્રાતી નવસક્ષયામાં લગ્ન અને કુદુંબસ્થેત્રનાં આદેખનો : ડૉ. માણેકલાલ પટેલ

પીએચ ડી નિમિત્તે ફરેલા અધ્યયનની સામગ્રી રજૂ કરતો આ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથથી સાહિત્યના સમજશાસ્ત્રીય અધ્યયનની નાની કેડી આપણે તાં પડે છે ને એ માટે લેખક આપણા અભિનાનના અધિકારી છે. લેખકે હક્કીકતનિધિ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિએ કામ કર્યું છે – અંગત છાપગ્રાહી પદ્ધતિએ નહીં – તેથી વિશ્વસનીય પરિણામો આવવાની ભૂમિકા જિબી થઈ છે. એમણે ચોક્કસ હેતુપૂર્વક ૧૯૨૦થી ૧૯૫૦ના સમયગાળાની પસંદગી કરી, એ સમયગાળાની ઉદ્ઘાતના નવસક્ષયાએ મેળવી અને એમાંથી પોતાના અભ્યાસમાં ઉપયોગી થાય એવી ૧૦૩ નવસક્ષયાએ તારણી. આ ગ્રંથમાં એમણે એ ૧૦૩ નવસક્ષયાનું સામન્દ્રીવિશ્લેષણ રજૂ કર્યું છે ને ભૂમિકા ઇપે આ સમયગાળાના સામાજિક પ્રવાહને પૂરતી દસ્તાવેજ માહિતી સાથે આદેખ્યા છે. સમજ અને સાહિત્ય પરસ્પરાવન્નાંથી છે તેથી આ અનુભ્ય આવસ્યક હતો અને એ ઉપયોગી બન્યો છે.

લેખકે પોતાનો અભ્યાસ દાયકાવાર રજૂ કર્યો છે, તેથી પલટાતી સામાજિક રિયલિટી ચિત્ર આપમેળે જિપસતું ગયું છે ને લેખક સરળતાથી આવસ્યક તારણોને તરફ જર્દ શક્યા છે. લગ્ન અને કુદુંબને લગતી એકએક બાબત લઈને એનું પ્રતિબિંબ શીધતી નવસક્ષયાએનું લેખકે દાયકાવાર વર્ગીકરણ આપ્યું છે અને નેંધ્યપાત્ર કૃતિએ પરતે અલગ માહિતી આપી છે. જેમને, બાળવધી અને મુખ્યત્વની લગ્નોનું આદેખન કરતી નવસક્ષયાએની દાયકાવાર સંખ્યા આપિને ચોડીક નવસક્ષયાએ પરતે એમાં બાળવધી કે પ્રૌદ્યોગિક લગ્નો છે કે કેમ તે જણાયું છે. લેખકે પોતાના વિષય અંગે મુખ્ય મુદ્દાએ ઉપરાંત ધર્ણી શીણી કીગતોની પણ મૌખ લીધી છે. આ રીતે, આ ગ્રંથ અત્યંત માહિતીપ્રયુર બન્યો છે.

શ્રી પટેલે કેવળ સામન્દ્રીવિશ્લેષણ આપવાનું ‘તાકબુ’ છે, તેથી ને-તે સામાજિક ધરના પરતેનાં નવસક્ષયાના વિનિધિ માન્યાનાં તેમ નવસક્ષયાલેખકનાં પણ અલિપ્રાણો ને વધણો તપાકવાનો ઉપકુમ એમણે કર્યો નથી. આ ને થઈ થકયું હોત તો-

બુદ્ધાતી કૃપાતોનું જ નહીં પણ "ખદ્ધાતી", મનોવિશ્વાસું ચિત્ર પણ આપશેને 'સાંપડતી' જે વધુ મુક્ષમને જલ્દિથ હોત પણ સાથેસાથે વધુ રમફદ પણ હોત. તેમે જ્ઞાનાં ગુજરાતી નવલક્ષ્યામાં ધ્યેસાં લગ્ન અને કુદુંખેસેનાં 'આલેખતોની અહીં' રજુ ધ્યેસી નજીર દસ્તાવેજ ભાદિતીનું સમાજથાઓની દિશે ઓછું ભૂલ્ય નથી.

જ્યાંત ડોડારી

* * *

'કચિતાની કાળ'-(પચીસ ડિવિતાઓસ્વાદ), લે શવેસ્યામ શર્મા, પ્ર. આદર્શ
પ્રાચારન, ડિ. ૩. ૧૨/૦૦ પુ-૮૦+૧૨ પ્રથમ આવૃત્તિ : ૧૯૮૩

છેલ્લા દાયકામાં એક કાંઈને સામે રાખીને એને વિશે લખવાતા સારા એવા પ્રથતો થયા. એમાં કાંઈયચ્ચા થઈ, લાવનિંદેશ થયો, અર્થવિવરણ પણ થયું અને ગેરસમજને પણ થઈ. આ પ્રથતિનું આ બધામાથી એક નામકરણ થયું - આસ્વાદ. એ સંદર્ભે ડોઈએ હૃત્યગોડી કરી તો ડોઈએ પ્રતિભાવોની જગ્જક આપી, ડોઈએ અવતરણો આપી વિદ્વતા પ્રદર્શિત કરી તો ડોઈએ કાંઈનિભિતે ઘધરજીધરની ચર્ચા માડી, ક્યાંક ક્યાંક તો અહુંવાચક સંદર્ભો અને વિદેશીય ઉદ્દેશોએ આસ્વાદજળને 'વધુ ઉહેણું' બનાયું : આ બધામાં 'ગુજરાતી ડિવિતાનો આસ્વાદ' (સું જોં) ઇતિનિષ્ઠ વિવેચનનો નોંધપાત્ર નમૂનો બન્યું, ઉમેરણું 'નોઈએ કે, એણે પ્રશ્નો બિઝા કર્યા અને એ પછી લખાયેલા આસ્વાદોએ' પરિપ્રેક્ષોની હારમાણા સજ્જા.

આસ્વાદ માટે 'પસંદ, ધ્યેલું' કાંઈ, અકાંય હોય તો ચાલેડ કૃતિલક્ષી, વિવેચનમાં તો નહિ જ. એડ. -સુંદર કાંઈની દુનિયામાં વિવેચકે વાચકને દારી જઈ એને સહૃદય 'લાવક' બનાવવાનો છે એને અતે આનંદ થયો. નોઈએ, સમજ તો પછી વધજે. વિવેચકે એ સ્થાનમાં 'રાખવાનું' કે,, આવેશમાં કે અભિનિવેશમાં પોતાથી ઉચ્ચારાઈ ગયેલાં સુત્રોને રચાડ મુખ વિદ્ધિ વાચક ચડી ન જાય. ફલિ કે ડિવિતા વિશે 'વાઈડ ભાષ' નાખવામાં અને એમાં લાવકને ફંદાં મારતો જોવામાં વિવેચકને કચારેક મળ પણ પડે, 'પરતુ એમાં કૃતિનિષ્ઠ જોખમાય છે. ઇતિલક્ષી/વિવેચનની લાયા તાજગીભરી પરિલાયા લલે ચોને, લપટી લદ્દોને ફંયગીની' જેમ છોડ્યી રહી, પરંતુ સુત્રોની જટાળણ કે સદમેની, ઇટાટોયો જયંકરું। કાંઈયચ્ચામાં, કાંઈ વિદેશી ભૂમિનું ઇરાન્દે હોય; તો તો ખાસ, જરૂરી સેનનાં સંદર્ભો | ઉદ્દેશોએ કાંઈયસમજ એદો આસ્વાદક -જરૂર આપે, પરંતુ એ અણુકારીના અતિરેકમાં આસ્વાદકનો કલમકોમેરા હથી ન જાય એટલે લયોલપો. એનું ફાડસ કાંઈ ઉપર સાધારણ પડતું રહે, એ શરૂંનો વર્ષ્યેના અવકાશને પણ એ

તાકે, પ્રાસ જ કેમ, વિરામચિહ્નોના વિનિયોગ ઉપર પણ એ પ્રકાશ પાડે, કોઈ પૂર્વસૂરિએ ફાદ્યને ન્યાય/અન્યાય કર્યો હોય તો એની ઉપર એને રીકાટિપણ કરવાનું પણ ગમે નેથી હતિ, એની આકૃતિ, એવાં હયિયાર અને ટ્રીટમેન્ટ પણ એવી · આતુ બધુ ઘ્યાલમાં રાખીને, ‘કવિતાની ડળા’ (દે, રાધેશ્યામ શર્મા)નો મુકાખલો કરીએ.

કાદ્યની એમની ગમતી કક્ષા, સત્તાતન કક્ષા, એવી કક્ષા ધરાવતું કાચ એમને લાગ્યુ છે, ‘વાસળો વેચનારો’ (ઉ. જો. ૦). શરૂઆતમાં બરાડતો બસીવાલો અતે કેવો વગાઉનારો બની જાય છે, ‘લયલીન’ થઈ જવાને આગણે, એની મન ભૂમને એમણે અવધોધકથા અહીં કરી છે. એમનો કાન પડું છે પ્રાસ · આને/કાને, આને/માને, આને/સ્વર્ગતાને અને અતે કાન/ભાન. વચ્ચે તો વિરામચિહ્નો દારા ગ્રગટતા મિજાજનો પણ એમણે પડુંથો છે (‘ખસ ચાર આને’ ॥), અને આખરે એ ઠર્યી છે સર્જાંકાવડના અદ્દૂતમાં, એટલે હે ‘લયલીનતા’માં આખરે, કવિતા એ ડાનની ડળા નહિ ? આવા જ પરિશેષપૂર્વક એમતી ક્રમ હરી છે ‘વાચા’ (- ચિનુ મોદી) ઉપર. અહીં લેખકનું ધ્યાન ફેન્દિત થાય છે કવિના વિધાન ઉપર, ‘હુ / પહાડ જોઉ’, પણી ગતિ વિરોધપણ તરફ, એમાથી મેટાદરલશી, ‘પખીની પાંખો કાપો કાપો તો પહાડ થાય,’ હેઠે સહેલિસ્થિતિના સાક્ષાત્કારમાં ખત્યલમ્બ, કવિના શાખદોમા લેખક ઉહ્ગારે છે, ‘મુજને વાચા થાય’ વિલક્ષણ વાઇભાધી વાઇડબર સામેના વિદોહ પોકારતા આદિલ અનસૂરીના ફાદ્ય, ‘શાતીઓનું ગીત’મા પણ એટલો જ રસ ગદેશ્યામ લે છે. અહીં ડોઈ અતુભૂતિ નથી કે નથી ડોઈ વિચાર, કાળ્યાને કાળ્યો કહેવામાં આદિલને કંઈ કામ આવ્યો છે, કયાંડ વિલક્ષણતા પણ છે, ‘જ જડયરની કચાંય જડે ના જોટો’ (જડત્વ પદો ચરતવના મિશ્રણાવળી શાખકેસૂલુંપે સમાસ), ખાસ ધ્યાન એચે છે. આદિલ માટે એમણે કરેલો ટોરાબધ પક્ષપાત (‘દાખિક નિષ્પક્ષતા મને ખપતી નથી’, એવું કહેનારો આ માણુસ છે !) -

‘... ખાસ તો મર્યાદા ભતાવવા પૂરતું જ આ કર્તિતું સપાદન થયેલુ.. હે આ ‘વિદોહના વિશ્વિષ વાસવાળી હતિ ‘તરગ છે, રમત છે’ તે મર્યાદાચો વિવેચકને* રેખેની ‘સ્વરો’ હૃતિ યાદ આવતો જ નજરે પડી ગઈ એ શું સૂચવે છે : વિવેચનાં તુલનાક્ષેપેક્ષા, બધકે તુલનાદોપિતુ ધોરણ રેખેની ‘કાદ્યને સ્તરે પહેંચવાની રક્ખિની’ સાધોર સદ્ધાંત ચર્ચાઈ નહિ હોવાથી આ આપતું વિધાન મલમ સ્વીકારી લેનું તે કાદ્યકળાને અને કાદ્યવિવેચનને અન્યાય કરે.’* (૪.-૪૧)

* ‘નાનાનેખાં’ સર્જો, સુરેશ જેવી

તરંગકીલાની આ કદમાનીને નિહાળો, એ તપાસીએ વિચારરસિત સંવેદના, ‘તે પહેલાં’(રધુનીર ચૌધરી)ને. વિચારોનું પીવન એ રધુનીજું પોતીકું કદ્યન છે, કદાચ, આધુનિક માનવની આ એક જી છે, ‘મારા વિચારોને કરબ્ધી પડે’ - ના ચાલે : ‘માતાએ આપેલા હૃદયને દેશવટો મળો’ - એ પણ ના ચાલે. ‘ધર’ બદલવું પડે તો, ભલે ! અહીં લનપદી કદ્યનો કરુણગર્ભ બન્યો છે : રોદા પરની ધરો, ભીમની ડિડી આંખ જેવી તથાવડી, સુઉક પર પડેલી એક ખિમડેલી. આટલું જ હોત તો સરસ દર્શય રચાત, પણ ઉપરનો જે અંતરસ્ફર આવે છે, ‘તે પહેલાં,’ - માં વેલાની મીડ બેચાધેલી સંભળાશો. હૃદય / વિચારની અન્તંત ઉપસ્થિતિ નિતાંત આધુનિક છે, જેને ‘નગરમાં વસેલા એક આમફવિ’ કહી રાધેશ્યામે, નિસ્સદેહ, રધુનીના મર્મસથાન ઉપર આંગળા મૂકી આપી છે. (ખણ્ણેદિયા જિયાસુએ ‘માતૃવંદના’ (સં-ડો. દીપક મહેતા)માં રધુનીરનો લેખ જેવો.)

પરંતુ, રાધેશ્યામ જર્યાં સભાન યદ્દ જાય છે, ત્યાં, નરી નિરાથી કૃતિને જ વિશ્વેષે છે : ‘એક કવિતા’(સુ. ને)ને સમજાવતી એકીશ્વરાસે ધર, હીંદો, દીવાનખાનું, શયનગૃહ, ગોખ્લો, ધીનો દીવો, અધ્યક્ષર અને આંકાશ એમ કેમેરાના જણે કે શોટ લેતા રહે છે, ચુરેશ જેવીને સમજાવવા આવું અધ્યાપકીય કર્મ જરૂરી પણ અરું. પરંતુ આવો દાઢિકોણું ‘દાંત’(ચંદ્રકાંત ટોપીવાલા)માં ખડુ ઓછો છે, ત્યાં અલિનિવેશ વધારે છે, સુગ્રોવ્યાર પણ વધારે છે, એમને કશાકની રથાપના કરવી હોય એવા આવેશથી એ મંત્રોવ્યાર કરતા દીસે છે, ‘અનુભૂતિ અને સમજૂતી’નો અચારંસે મૂકેલો વાનિમતાભર્યો ગવખડ પ્રલાવિત કરે છે પણ એનો પ્રચાર કૃતિને જાતો સાંપુત્રો નથી. અસ્થારતું કવિકર્મ એ ચીધે છે, સહેજસાજ વાન ભરું છે, ત્યાં જણે વર્તમાનપત્રનો સ્થળસ કોચ (પતાવવાનું) ધરિત કરતો હોય તેમ એ ઉપશમ તરફ પ્રયાણ કરે છે, ‘તમે પેદા દાંતિયા કરતા તર્કને કવિતા દાંતની જોડમાં, હોડમાં, મૂકી શકો તો કવિતા હાનિર હૈ’ (p. 67) આ જોડ શુ. હેઠળ શુ, દીઠ શાના ને દાંતિયા શાનાં - કશીયે લાઘટ (કે ટથુન્ખાઘટ) થાય છે ખરી ! પ્રેમાનંદની ખેલી જાપિલીની જેમ, સહેજ ઝેણીને કહીએ, ‘એ તો સાન મને ગમતું નથી જાપિરાપણ, ‘માગે બાળક લાવો અર્થ લાગુ’ પાણજી.’ આવું કરગરવાનું એટના માટે પ્રસ્તુત બને છે કે, ‘નેવાસી વર્ધની વર્ષે’(પ્રિયકર્તા)માં વણાયેલા ગાંધીલિંગ માટે આ જ પુરતકમાં (p. 23) ઓટલું બધું માર્ગદર્થન પ્રાપ્ત થાય છે, સદ્ગુરું સહિતનું અતે એમનું ‘પોતાનું’ ચિંતન પણ, તુછ ગવખડાવણું, - કે કહેવાનું મન શ્રાવ, ‘હે વિદ્વાન્યે’ ! ગાંધીજીએ તો અમે આટથાં વર્ષેથી જોળખી પાડીએ પણ ખેલાં ‘ખગસાના અને ; ખુંગસાનાજાંત’, વર્ષે અમે ભીસાતા હતા, ત્યારે આવવું

હતુને દ્વારા કરીને? અથવાંત, કચારેક એ, લીલાકોઉપર- છોડી પણ દે છે, એની ના નથી, દા. ત. હસ્તમુખની હૃતિ, 'કથા પેરાઇઝ કે પિષ્ટપેષણુંની પગોજશુંબગર' એ રમતી મૂડે છે જે!

ધ્યાયમાં આવેલા વિચિદ્ધ સંદર્ભોને ઘતાવવા વિવેચકે દૂરમ્યાતંગીરી કરવી પડે, નિરંજન આવું હોરે છે, કચારેક તો સંવિસ્તર રાધેશ્યામ આ દરજ સંવિષેક અળવે છે. '(મારા) ધડિપસનું' ગીત'(ર. પા.)માં ધડિસઅથિની વાત કરતાં આવન/ ફેચ્નર/ ફેચ્નરને 'વાચા' (ચિનુ)માં પહાડ/ પક્ષી સંદર્ભે Fechnerને, 'તે પહેલાં' (રધુરીર)માં ફેચ્નરને, 'રાનીઓતું' ગીત'(આદિક)માં સાર્વને, અને, 'વાસળા વેચનારો'(જ. જી.)માં પાવિસેને એ રમતે છે. અહીં એ 'કવાટેશનવાળા' દરગીજ દેખાતા નથી, બસ્કે અંગળી ચીધનારા જણાય છે, જેતું' પુણ્ય ઓછું નથી. એમની દ્વારાં ડોમેન્દ્સ નેંધિના જેવી લાગી :

(૧) 'ગીતમાં છેલ્લી પંક્તિમાં 'પ્રભત'નું રહ્સયોદ્ધાટન ન થયું હોત તો કૃતિને ઉત્તમ વ્યજનાકાલ થાત.' (ધડિપસનું' ગીત', રમેશ પારેખ, પૃ-59)

(૨) 'કઠની આપાસ - જે આખી રચનામાં વરતાયો છે - એ પેતાની સુખમુદ્રા આગળ ધરે છે, ત્યાં આવતો 'સાલગળો' રાખ્ય કવિનો છે, અને એ રચનાના અનિવાર્ય અંશેનું નથી પ્રતીત થતો.' ('જ. મીઠાં મરણ,' સિતાંશુ યથશ્રી, પૃ-37)

(૩) 'કવિતાના છેલ્લા શ્વેદ્ધમા, 'આતમ', 'પરમાત્મ' લગ્ની પુણ્યને પહેલાંચાડવાની પેરનીમાં પડવાનો મોહ જતો કરી શકાયો હોત ' ('પુણ્ય હૈ આનીશ,' સુંદરમ (પૃ-7)

—એમના ચરમાંતા ન'બર, આવી કીણી વસ્તુઓને પકડવાને લીધી જે, વધ્યા દરે કે શું? જોકે, સંદર્ભમયત રાધેશ્યામ કચારેક અતિભાવમાં ઓછું ખાઈ જતી હોય એવા અડરમાતો પણ સંભવે, દા. ત,

'પાઉન્ડ કહેતા કે, લાંખી રચનાઓ કરતાયે આખા અવન દૂરમ્યાત એક સમય' કશ્યપના અપાય તોય ધણું કવિ નિરંજન સિદ્ધ કરી શક્યા છે આ વિરલતાને.' (પૃ-17) આ પ્રકારની અતિરેકી લદ્યો 'કિલરો' બની જાય એ પહેલાં છોડી હેવાય તો સાતું - રાધેશ્યામે શા માટે શૈલીના શહીદ થયું? એના કરતાં લાવકતે જ કાંઈ લગાવવું, આ રીને, ' - જે આ પ્રતિભાવ પસ્થ આવ્યો હેઠાય તો અને કૃતી ના વાંચતાં 'વાસળા વેચનારો' સુફ્લાક્ષે વાયો.' (પૃ-7) ધેર, હુ આર! સર્જાંકને આગળ કરવામાં ને ધરવામાં જ વિવેચક હૃતાર્થ બને. - , -

પ્રશ્નાર્થી રાધેશ્યામની રાઠાધ્રા છે એ દીરા એ હટાકનું 'તીર' મારે છે, શક્યતાઓને વિસ્તારે છે અને કચારેક સર્જાંકાબાવકનો. મણું કચાસ કાઢે છે. દા. ત.

‘પ્રયમ મજાથી અસર ધરની હેઠળે’ જાતરા કરાવ્યો સિવાય ડેમ આવે ? ” (૪-૫૯) અહીં ‘જાતરા’ ઉપર વ્યંગ છે, એવિએ સંયમ ન રાખ્યો, એની નોંધ લેવાઈ છે, કચ્છાડ એવણી પણ લે છે, ‘થાય મને કે’ (મદ્દત એઓઝા)ના ‘આજકાલના ઘણાં ઉપર કટાક્ષાં કરતાં એ કહે છે, ‘તથની દાખિએ આજકાલના ઘણાં આખું’ બેતર એડી શકાય ? ’ જોકે એ પણી રાધીરયામ ‘જ’, ‘ના’, ‘તો’, ‘નહિ જ’, છયાદિ વારણનિવારણ કરે છે, તાં એ વધી પ્રથમ આયાસી લાગે છે – કૃતકોનો કદી જ્યાંન ન હોય। કલદાર ઇપિયો જુદો જ તરી આવે. એને આજકારાં આ લેખક કેવા શોભી લિટે છે, ‘–આ ‘વરદાન’ (સે-યશવંત નિવેદી) કવિતા સર્જને છસુવિપયક રૂચનાઓમાં યથવંત તદ્વાન તોભા તરી આવે છે’ (૪-૭૧) એમ તો, ‘લયાપન’ (ઉદ્ઘાનય), ‘અડલુ’ (હરીન), ‘એક મારીકોટ ધીમેથી ધૂડું,’ (ચંદ્રકાંત રોડ), ‘આખું’ સાફરની કટ્ટાયું બેનર’ (રાવણ) ‘અણગળીમાં આદિવાસીનું તીણું તીર’ (જયવંત પાણી) નેવા શાન્દો, પંક્તિઓ, કદ્યતોનું સ્થળસ્કોચમય પણ યથોચિત ગૌરવ એમણે કરેલું છે જ. લાલશાહને ડેમ બરાબર exploit કર્યા નથી ?

શાન્દ્રચના દ્વારા અર્થવિરકોટમાં રાધીરયામને રસ પડે છે. ‘હાઈડ્રો ઇક ઇરીને’, ‘હાલરડાં ગાઓં કે હુંધૂત કરો’, ‘શાન્દ્રેસ્યુલ,’ ‘મિથન મુસાઇરી,’ છયાદિ એમની હેઠ છે. પરંતુ આવાં શુભમાં ને શુભમાં વણુજરાની પોઢની એમ કર્યાં, સુધી ‘હાથ્યા’ આવશે ? – ‘છટકુણી ને છટકિયાળ,’ ‘માણ્ણવામાં તેમે જ પ્રમાણુંનામા,’ ‘નેત્રમાં ને હેલુમા,’ ‘અવરોધ / વિરોધ,’... કરેં આ રાધીરયામનો હોઈક Relax છે કે શું ? નૈતન્યાસ્પદી એક સ્થળે વિવેચની જરૂર પરતે, શ્રી ચંદ્રકાંત ટોપીવાદાએ નાહીની નામેનું, ‘કૃતિની નાણી પહોંચ્યા વગર, કૃતિની આસપાસ જોળ ગેળી ફરવાની શુગમતા રાખ્યી, કૃતિથી છતર ચર્ચા, કૃતિમાં પ્રવેશ કરવાનું સંપૂર્ણ અસાદુસ, આ જધ્વામાં સંવેદનયોરી જાહેર છે. ને તો વિવેચની હાજરીનો કાફી કાઢી નાખવામાં આવે એમાં હશ્ય અધિત પણ નથી.’ (‘જિહાયોહ’, નારી/૭૧, ૪-૧૦) એટ લિસ્ટ, રાધીરયામ તો હવે કૃતિનિર્દિશનેક તરીકે જાપરજસ્ત અપ્યાદ રહેવાના જ. એનું કારણ છે એમની આ પ્રતિસા, કઢો કે અભિજા : એમાં ભારોભાર ઝુદ્વાઈ પણ છે :

‘શાન્દ્રાય એ તો મિથ્યા ભ્રાતિ છે, અહિયાનું ચેતનાય ઉપાયન્ય કર્યું કરાતનું એ જ ભાવનનું – વિવેચનનું રામકૃલ છે.’ જો આ પ્રતિયાણ ગમ્યો હોયા તો પણ્યો, ‘કવિતાની કાગા,’ અથવા ‘અહિયાનું ચેતનાય !

દરીશ વિ. પંડિતા

સમજવાની તો વાત જ કણાં રહી ? 'દ્વિધા'ના ગજલકારના મનમાં પણ એ પ્રભરતી જ દ્વિધા છે, એથી જ તો એ પોતાની વ્યથાને આ રીતે રજૂ કરી બેસે છે:

'ભડભડ બળતુ' રહેર દવે તો,
'ખૂસુ' પડતુ' રહેર દવે તો'

x

'લા'ત રચી સહુ ચાદે કેગાં
ટાળે બળતુ' રહેર દવે તો.' (પ. ૪)

આ શે'ર પણ કઢીક એવા જ મતસખને છે —

'એ ભણે તો આમ નહીંતર ના ભણે
ફાનના નંબર સમા છે માણુસો' (પ. ૧૧)

આટ આટલી પીડામાંય કચારેક જે કૂલ સમુ ભાણુસ મળી આવે તારે એ જ કવિ કેટલો જલદીથી રીતી જીસ છે। ને એનું રીતી જવું મણુ સહજ છે.

'મારનુ પાછુ મને જોવા ભજું,
કાચખાની પાડ કેવા રહેરમા.' (પ. ૧૮)

શહેરને 'કાચખાની પીડ' જેવું કહેવામા કેટલું બધું વીચિત્ર છે। બહુ સાથી આપા દારા અકાયેલું આ એક પ્રતીતિકર ચિત્ર છે.

એક જ ગજલનો એક શે'ર બીજી શે'રથી લિન્ન ભાવાલિબ્યક્તિવાળો હેઈ શકે છે. અદી સમાવિષ્ટ મોટા લાગની ગજલોમાં એકમાથી જ જણે કે બીજો શે'ર આપોઆપ પ્રગતી આવતો હોય એટલી સાહજિકતા છે. દરેક શે'ર વચ્ચે કોઈ સુદ્ધમ તરંતુ પણ જોવા મળે છે. એ જુદી વાત છે કે — દરેક શે'રની પૂરેપૂરી માવજત ન થઈ હોય, પણ આખીયે ગજલમા પેસા ત તુને કારણે અનુસ ધાન જરૂર અનુભવાય છે. આ પ્રકારની ગજનોમા બળકટ અભિવ્યક્તિના કેટલાંક ઉદાહરણો પણ મુજાહી આવે છે :

— . — . — . — .
'સુઈ ગયા રસતાયો ત્યારે,
એક ગદીએ ચાણસ મરડી' (પ. ૫૫)

x

— . — . — . — .
'ધરમા પડેલી ચીજને કદોસવા જતા,
તારા જ દાયે મુક્યા એ પહેરણુમા હુ' મળું।' (પ. ૯૩)

x

— . — . — . — .
'લયાં કદી સંબંધના દરિયા અને દરિયા હતા—
એ જ હોડો પર હવે જઈ જાંઝવા જેમા હતાં.' (પ. ૭૬)

x

૧

‘રાત દિવસ આંખમાં ખૂંચા કરે છે કંઈ,
કું ૬૭ માન્યા કરું છુ કલુ હરો.’ (પૃ. ૫૦)

‘ખારણું ચાલીને મેં જેથું નહીં,
એક રસ્તો ધર સુધી આન્યો હતો।’ (પૃ. ૩૦)

ધર સુધી આવેલ વ્યક્તિને રસ્તો કહેવામાં નારીન્યસલર તાજગી જણાઈ
આવે છે. ૬૭ પણ આવાં વધુ ઉડાહરણો મળી આવવાની શક્યતા ખરી.

‘લિંદ્ઘીના હર કદમ પર અથડાવું પરચું.’ (પૃ. ૫૦)

એ કેલાસની અત્યંત ખાણીની ગંગા છે. આ ગંગા મનહરના દર્દીના અવાજમા
સાંલળવા મળે છે ત્યારે ઝૂમી જવાય છે, કાનને ગમે છે. પણ આખ સામે આવે
છે ત્યારે એટથી જ અસરકારક નથી લાગતી. આવું જ પુરી ઉપરની ગંગા
વિંગે હથી શુષ્ણાય, હતાં એનો એક જે'ર ઉતાર્યા વિના રહી શકતો નથી.

‘મુગજલનું માન રાખવા પાણો ફરીં હું હું,
નહિંતર તો પાઠપાઠનાં પાસી પોધાં છે મેં’ (પૃ. ૨)

આમાંની ટેટથીક ગંગા મંગૃહિત થતા પહેલા સર્જાનું ‘કેલાસ’ પાંડિત નહીં
પણ ગંગામરમ્ભી ટેલાસ પાંડિતની નગર તળેથી પસાર થઈ ગઈ હોત તો દઢાય
નાની રૂચનાઓ ભાદ થઈ શક્યી હોત ! અનુમત, દરેક રૂચનામાંથી એકાદ જે'ર
તો ભાવનાના ચિત્તને આપણી નવીનો જ શરત એટથી જ કે એ જે'ર આવતાં સુધી
ભાવકે ધીરજ ધારણું કરવાની ! ભાવની આ ધીરજના પરિપાદને ભળેલો ગંગાનો
અને છૂટક જે'ર એ જ માચી હવિતા છે. આવતી કાલે પણ એ એટથી જ આસ્ત્રાદ
રહેશે એ વિશે ટેઈ શંકા નથી.

નગર પહુંતાં જ અર્થને ચોડી કણો. રેઝી રાખે એલું આકર્ષક અને અથ.
પૂર્જ મુખપૂર્ક ધગવતા આ સર્વાદનાં પાને પાને ‘જાપ-ભૂત’ને બદલે સાધાત્ત ‘ગંગા’
મેળો હોન તો પણ છઈ ‘દ્વિષા’ હેતું ?

૬૪૬ વિવેદી

[૧]

'૪ જાન્યુઆરીના 'પરથ' પાન. દુંઘર (કાંચનાંદા) છે' કા કરાની પ્રથમ અને ખીજુ પહોંચા - 'જંધા કહેતાં ધૂંગીથી દીંગણુ સુધીનો પગ' એ જ્યાં દોપ લાગે છે - ખરેખર તો -

જંધા - જંધ - કમરથી દીંગણુ સુધીનો ભાગ. 'આમ માંથળના લાગે જંધ કહેવાય છે'

[પહુંચનું શિખર બેઠેવા જેવું હોય, બીજી વ્યક્તિ કરતાં પદ્માંદી વાળી બેઠેની વ્યક્તિ જેવું પદ્માંદી વાળી બેઠેલી નિર્વાચ વ્યક્તિની સાથળોના લાગેનો ને દેખાતો હોય છે તે સમગ્ર દર્શનના બેઝ (પાયા) રૂપ લાગે છે. કાંચનાંદા ધાનો આવો બેઝ સૂર્યપ્રકાશમા સુવર્ણરંગી દેખાતો હોય છે શિખરનો નીચેનો ભાગ પૂછું છે શિખરોની હારમાણા ને પાયો સુવર્ણ.]

'શાન્તિનિહેતન'થી કખાયેલા દેખો વાયવા ગમે તેવા છે.

ગાધીનગર, (૧૭-૧-૮૪)

ઉદ્ધરલાઈ લ. પેટેન

[સાધે જેડણીકોશમાં જંધાનો અર્થ લંધ કે સાથળ આયો છે, પરન્તુ મોનિયેર વિલિફરસના તથા આષેના સંસૂત કોશોમાં તેનો અર્થ આપતાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે : જંધ = The shank (from the ankle to the knee. એટે કે ધૂંગીથી દીંગણુ સુધીનો પગ.)

લો. ૫]

[૨]

હમણું જ 'નરસિંહ મહેતા - આસવાદ અને સ્વાખ્યાય' (સ. શ્રી રધુનીર ચૌધરી) એ પુરતાકમાં શ્રી જેસલપુરાનો 'નરસિંહની કવિતા - સંશોધન અને રમાસ્વાદ' એ લેખ વાંચ્યો. એમાં વાયેલા નરસિંહના 'નિરમલિ જ્યોત ધરે' કાવ્યનો અર્થધારન વિશે મારા વિચારો રજૂ કરવાની છુંછા થાય છે.

એ કાવ્યની શ્રી. ડે ડા. શાન્મીની વાચના આ પ્રમાણે છે :

'નિરમલિ જ્યોત ધરે રૈ હો દીવા
સેજાદિયે આંધો વાલી રાંદિકું દેવા
કુડિ કુડિ કસણ મ મોડિય ઓણી
નદિ ર બોધંગમ, મોરે ખિરૂય વેળ્ણી'

મા રે દીપકરે રણ ચિત્તો ચારી
 નહિ રે દિવકર, રાખડી રે, ચીરી
 હીન્ડા હેખાને સુદ્રી સુખ પામી,
 અગતવછ્ય ભલિયો નારસ્થીચા સ્વામી

['નરમિષ મહેતાના પદ', સ શી કે 'મા શાંક્રી, પદ ૩૩૫]

ન્યારે ડા. જેસનપુરાએ 'નરમિષ મહેતાની કા પડુતિએ' ૧૯૮૧ પ્ર ૩૦૮ પર
નીછ કૃતી, પરંતુ પડીની 'નયશા તુ કા રજો રે ચેતી' એવી વાચતા
આપી છે

કાની પહેરી અને છે ની કરી તો મ્યાટ જ છે

મેજાડીએ સ્વામી આ યો છે તે જાણતે દીવો જાઓ એણે છે તે નાયિકાને
અમૃત નથી અને નાયિકા દીવાને નિર્મળા જ્યોત ધર્મા ધે છે (કૃતી ૧)
નિર્મળા દીપકને નેર્દ્ધ નાયિકા સુખ પામે છે અને અકલાસન રખામીના મિરનને
આનંદ અનુભવે છે (કૃતી ૪)

બીજુ અને નીછ કરીતુ શ્રી જેસનપુરાનુ અર્થધટન નીચે પ્રમાણે છે

નાયઃ કસખાની કસ (કમરા) છો વામા હીન કરે છે ગમગાય છે કસ
અને તેમ મયડે છે, તેને નાયિકા કહે છે કે આ મારા હિરની વેણી છે, સાપ
નથી (કૃતી ૨) બીજુ અને બીજુ કરી વચ્ચે ધર્મા સમય વીતી જન્ય છે નાયક
નગર ચોરીને ચાલ્યા જલ્દાનો પ્રયત્ન કરે છે તેને નાયિકા આ સૂર્ય નથી, મારી
રાખડી (એક આભૂપણ) છે કરીને રોક છે (કૃતી ૩)

આમ તો જેસનપુરા બીજુ અને બીજુ કરી નાયકને ઉદ્ધારે ઉચ્ચારાયેની
અન્યે છે

મારા ભતે કાન્યની પહેરી નથે કરીએ દીપકને જ ઉદ્દેશાને ઉચ્ચારાઈ છે

અગતવછ્યોમંડનમાથી બીજુ કરીમા આવેના શરૂદોના નીચે પ્રમાણે અર્થ
કરે છે

મોદુ = કુરિત કરુ મયડુ

કસખુ = કસળા નાખુ

તેથી કસળ એટને કાઈ પણ ભૂડા જેવી કરેતી કસળા નાણેની ચીજ,
અની ગીણી મેદ કસળના કમ અર્થ કરતો આ અર્થ મને અહી વધારે ઉચ્ચિત
લાંબો છે દીપક કુરિત રીતે ન કરો અયના વળ આતી મેદલાણ પૂઅસેર
ન કરો એ અર્થમાં ન મોડીય શુણ અહી વપરાયો છે

એટસે બીજુ ફરીનો અર્થ હું આ પ્રમાણે સમજું છું. -

વાંગીયુંકુ કુટિલ (કુઠિ) ભરેડાતી 'શીણી' કન્જિળરેખોને કાદીથ. (કસણ ન મેડીથ.) આ સાપ નથી, માત્ર ભારા શિરની વેણી છે. (દીપો વેણીને સાપ ભાની ડર્થી જંખવાય છે એમ ભાની નાયિકા કહે છે.)

'નરસિંહનો સ્વામી' નાયક દૃષ્ટિ, નાયિકાની વેણીને સાપ સમજું હુરે છે એમ અર્થ ધટાવવા કરતાં દીપક ડરીને અંખો બણે છે એ અર્થ મને વધારે ઉચિત લાગે છે.

નીજ ફરીમાં નાયિકા દીપકને કહે છે, 'હે દીપક, તું શા માટે મન ચોરીને બળે છે? (શા માટે મન વગર બળે છે?) આ તો ભારી રાખડી ભાત્ર છે, આ સુર્ય નથી. (સુર્ય ભાગ્યો હોય તો દીપકને શરમાવું કે જંખવાનું પડે એવું કોઈ કારણ અહીં નથી એટસે અંખો ન પડ.)

અહીં 'દીપકર' વાચનાને બદલે 'દીપક' વાચના હું સુચયવં છું. ભાત્ર એક 'ર' આવે છે અને ગેયતામાં કોઈ ફર પડતો નથી, અને લોકમોઢે જિતરી આવેકાં જૂનાં કાંચ્યોમાં આવેા એકાદ અક્ષર વધારે જોડાઈ ગયો હોય એમાં અસ્વાભાવિક કરું નથી.

આ રીતે અર્થધટન કરતાં ચારે કદી દીપક કષાયે સીધે સંખ્યા ધરાવતી હોવાથી એકવિષ્પત્તા પણ વધારે જરૂરવાય છે.

અમદાવાદ

રજની કે. દીક્ષિત

ભૂતમુધારે

માર્ય ભાસના 'પરખ'માં પત્રચર્ચા વિભાગમાં ૪૮ મા પાનો નીચે લેખકનું નામ 'જપાવું રદી' ગરેલું છે તે 'ની. ણી. ગણુના' વાંચવું,

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિવદ્ધનું

તા. ૧-૪-'૮૪ થી ૩૧-૩-'૮૫ સુધીનું

વાર્પિંક અંદાજપત્ર

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિવદ્ધના સુરત અધિવેશનના છેલ્લા દિવસે તા. ૧-૧-'૮૪ની ત્વારે સામાન્ય સભા સમર્થી રજુ થયેલું પરિવદ્ધનું આગામી વર્ષનું અંદાજપત્ર 'પરખ'ના જન્મુઆરી '૮૪ ના અંકમાં પ્રગટ થયેલું છે. સામાન્ય સભાએ ભાપેલી સત્તા સુશ્રબ્ય પ્રસ્તુત અંદાજપત્ર મધ્યરથ સમિતિએ મંજૂર કરવાતું હતું. કાર્યવાહક સમિતિએ નિયુક્ત કરેલી સમિતિની તા. ૨૪-૩-'૮૪ ને દિવસે મળેલી એકે ક્રેલાં સુચનો સમાવી લઈને અંદાજપત્રની છેવટની દરખારત તૈયાર કરવામાં આવેલી. એ રજુ કરતાં પહેલાં પરિવદ્ધની આર્થિક સ્થિતિ વિશે કોણાંધકો દ્વારા ખ્યાલ આપ્યો હતો.

પરિવદ્ધનાં એ પૂર્વનાં અંદાજપત્ર મૌખિક રીતે રજુ થતાં જેમાં મુખ્યને દાન અને અનુદાન મેળવામાં 'સહાયક થવા અનુરોધ થતો. એઅગે સહદ્ય કેન્દ્રિયો, સાહિત્યકારો અને રાજ્ય સરકાર આહિ સરસ્થાનોનો અનુદાન પ્રતિબાદ સાંપડુનો રહ્યો છે. એલાં હેઠેક વર્ષ દરમિયાન દાનનો પ્રવાહ વધ્યો છે અને પરિણામે પરિપદ-લવન, અંધાખથ, ક. લા. સ્વાધ્યાયમંહિ, સાહિત્યકોશ, પુરુષકારો, પ્રાચયનશ્રેષ્ઠીઓ અને શિષ્યકૃતિઓ માટે થઈને કુલ સુધીમાંસ લાખ રૂપિયા જેટલી એમ દાન અને અનુદાન સ્વરૂપે આજ સુધીમાં પરિવદ્ધના આતે જ્વમા થઈ ચૂકી છે અને હેઠેક લાખ રૂપિયા જેટલી રકમ હજુ આવવાની આક્રો છે. તેમ હતાં પરિવદ્ધને ભાયે અતારે આડેક લાખ રૂપિયા જેટલું (અતિભત પોતાનાં જ ધર્મકારું) હેવું છે. વિવિધ મજૂતિઓના સમાનતર વિકાસને કારણે પરિવદ્ધને જે તે વિભાગને અનામત પર ભળતા બેંક દરે વ્યાજ આપવાતું હરાવીને એમની સિલકો અપમાં સીધી છે. એ સુધીય ગાઈની તા. ૨૦ માર્ચ સુધીમાં ગોવર્ધન લવન આતે જેગવાઈ કરતાં રૂ. ૧,૩૫,૮૨૧, ચી. મ. મંધાંબથ આતે રૂ. ૧,૧૪,૪૧૭, શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાય-મંહિ આતે રૂ. ૪,૬૪,૫૬૭ અને સાહિત્યકોશ આતે રૂ. ૬૦,૬૭૩ વધુ અર્થ થયું છે. આ રૂ. ૭,૭૫,૨૦૩ ની રકમમાંની રૂ. ૪,૧૫,૬૦૦ ની રકમ શ્રી ક. લા. સ્વાધ્યાયમંહિના પોતાના આત્માભાંધી ખચયિતી છે તેમાં હતાં એ અનેતી લરણી જિની કરીને કાયમી ભડકાણ તરીકે મૂકવાની છે, જેથી અનુદાન મળે તે પછી પણ આગ્રી રહેતી એટ એના વ્યાજરમાંથી ભરપાઈ થાય. ગયા વર્ષ સુધી, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિવદ્ધના એક નામે બેંક-ખાતાં ચાલતાં ચાલુ હિસાબી વર્ષમાં પ્રેત્યેક

વિલાગનાં જુહાં કુંડાં, મોંકન્દિયાતાં ખોલવામાં આભ્યાં છે, જેમાં અતારે લગભગ ત્રણ લાખ સાઉનીસ હજાર રૂપિયા નેટલી સિલક છે.

અગાઉ પ્રગત થયેલા સુચિત બજેટમાં ગઈ કાલે મયેલી સમિતિએ પરિપદા જીમાન્ય વિલાગમાં ઇ. ૨૬,૫૦૦ ઉમેરવા અને પ્રકાશન વિલાગમાં ઇ. ૨૦,૦૦૦ ઉમેરવા લુલામણ કરી છે. અન્ય વિલાગોની અંદળું રૂકમ ધથાપત, રહે, છે. એમાં એક જ રૂપાંતરા કરવાની છે કે શ્રી ક લા. સ્વાધ્યાયમ દ્વિર અને બી. મ. અંધાલયના ખર્ચમાં લાડા પેટે, અતાવેલી ઇ. ૮૦,૦૦૦ અને ઇ. ૫,૦૦૦ ની રૂકમ વાતાવરિક ખોલનો લાગ અનનોર નથી, કેમકે એ સંરથાઓએ એ લાડું ચૂકવવાનું થાય તો પરિષ્ઠનો જ ચૂકવવાનું થાય. વળા, અંધાલય માટે એક લાખ ટાસડ હજાર રૂપિયા નેટલી અતાવેલા ખર્ચ સામે પણ રૂપિયા મેળા હજારથી વધુ અતુદાન મળવાનું નથી, મિલાય કે રાજ્ય સરકાર અંધાલય ધારે લાનીને આ પ્રકારની સંરથાઓને પૂરતી મદદ કરે. શ્રી ક લા. સ્વાધ્યાયમ દ્વિર માટેના અતુદાનના પ્રયત્નો ચાલુ છે, રૂકમ છે કે આ એપ્રિલથી એ અગ્રે આપણે નિશ્ચિંત રહીએ.

આમ, ૧૯૮૪-'૮૫ના સુચિન અંદાજપત્રમાં ઇ. ૧૪,૫૦,૫૨૦ (ચૌથ લાખ પચાસ હજાર પાંચસૌ વીસ)નું ખર્ચ સુચવાયું હતું. એમાં સાહિત્ય-ક્ષાશ વિલાગ અને પ્રકાશન વિલાગ ખર્ચને લગભગ પહોંચી વળવાની રિયતિમાં છે. લવનનાં વિવિધ ઘટકો માટે અંદાજેલા ખર્ચની સામે પરિપદની વાસણા નિર્મારની ૬૮૦ ચો. મી. જમીન ચેરિયી ફરીશનરની સંભતિથી હજાર રૂપિયે ચો. મી. ના જાવે વેચાઈ છે. દસ્તાવેજનું ખર્ચ થાં કરતાસવા નવ લાખ નેટલી રૂકમ આવે અને મિલકતના ઉપાન્તર અગેની ડાનૂંની સુવિધાનો લાલ મળે તો કરમુક્તિ પણ મળે. પણ અત્યારે તો એની ફાઇલ સક્રમ અધિકારી પાસે પંડી છે અને એનો દસ્તાવેજ ચાલુ હિસાબી વર્ષમાં થઈ શકે એમ લાગતું નથી.

અધ્યા વિલાગો માટે ઝાપમી ધોરણે નિશ્ચિંત થવામાં સ્વાધ્યાયપીઠની ચાર ચોકનાંએ દ્વારા વીસેક લાખ નેટલું ઝાપમી જાંદોણ જિલ્લા કરી શકાય એ હિસામાં આગળ વધવા આપણે ઇતનિશ્ચયી છીએ. ને વડીલ સારસ્વતોની હંસી આજ લગી પરિપદ વિકસતી રહી છે એમણે મેટાં અનામત જાંદોણ જિમાં કરતાં ખર્ચ ધટાડવા પર લાર મુક્યો છે.

ઓપર્યુઝન ભાનેટ પર વિચાર કરીને, જરૂર લાગે ત્યાં પરિપદા હેઠેદરેતે કરકુસરનાં પગલાં લેવાની કૃત્તા આપવાની સાથે મધ્યસ્થ સમિતિએ તા. ૨૫-૩-'૮૪ની ઐટકમાં મંજૂરી આપી છે.

ના. ૨૫-૩-'૮૪
રમુદીર ચૌધરી
ગ્રાધાધ્યક્ષ

કુમારપાણ હેસાઈ, ધીરુભાઈ પટેલ
પિતાઙ્કિત ઠાકેર, હેમન્ત હેસાઈ
મંત્રીએ

પરિપુરુષ

‘ગુજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્મા’ ગોલ્ડ

માર્યની ૧૪મીએ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્મા ‘ગુજરાતી તત્ત્વી શ્રી વદ્વાળ દેશી સાથે પુસ્તક-પ્રકાશનની પ્રદર્શિત અને સાહિત્યની મામયિકાની ભાગ્યત રિપ્રેટિ અંગે એક ગોલ્ડ ગોળ્ડ હતી. પરિચય ટ્રસ્ટ(મુખ્ય)ની પરિચય પુસ્તિકા પ્રદર્શિત અને ભાસિક ‘ગુજરાતી’ વિશે યગવન્તભાઈએ તેમતો પર્યાસ વર્ણના અનુભવનિયોડ રજૂ કરી હતો શ્રી જ્યોતિ ડેશાઈ, શ્રી ગુણીર ચૌધરી, શ્રી બોગાલાઈ પટેલ અને શ્રી ડાયોરલાઈ રાહે પણ તેમા લાગ કર્દાને ગોળ્ડને ચેતનાની અતાવી હતી પરિપદ્માની શ્રી તુમારપાળ દેસાઈએ પ્રારંભ મહેમાનનુ સ્વાગત કર્યું હતું અને ખીલ મની શ્રી પિતાઙ્ગિનુ દ્વારા અંતમા આભારદ્યાન કર્યું હતું

શ્રી પ્રિયેદી વ્યાખ્યાનમાણા

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્મા ઉપરે શ્રી પ્રિયેદી વ્યાખ્યાનમાણાના આ વર્ણના વ્યાખ્યાનનુ આપોજન સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીના રિક્ષાશાળ ભવનના સહયોગથી માર્યની ૨૫મીએ વીરભાઈમા ભલ્લિના ડેનેન, રાયમેટમા ગોળ્ડ ગ્રય ‘આપણી રિક્ષા વ્યવસ્થા આજની અને આવતી કારની’ વિશે સુરતની ડેનેનના આપણી શ્રી ડાયોરલાઈ મહેતાએ એ વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું સૌરાષ્ટ્ર સુનિના કાર્યકારી કેવપણી ડો. હરિલાઈ દેસાઈના અધ્યક્ષસ્થાને ગોળ્ડ અદેલા આ કાર્યક્રમના અતિવિવિશેષ તરીકે શ્રી રમેશલાઈ છાયા હતા

સ્વીન્દ્રનાથ વિશે વ્યાખ્યાનો

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિપદ્મા સચાવિત શ્રી કલા સ્વાધ્યાયમદ્વિર અને શુદ્ધાત્મિકાના આપા-માહિત્ય ભવનના સયુક્ત ઉપરે શાત્રીનિકેતનની વિશ્વભારતી સરથના અગણી વિભાગના અધ્યક્ષ તથા રાષ્ટ્રીય અધ્યપિક ડો. ભવતોપ દે અભિનની ૨-૩ તારીખોએ રસી-દનાથ વિશે એ વ્યાખ્યાનો આપ્યા.

કેરળના લેખકો પરિ ૧૧ વાવનમા

ગુજરાત સાહિત્ય અકાડમીના અતિથિ તરીકે ગુજરાતના સારકૃતિક પ્રવા આવેલા કેરળ સાહિત્ય અકાડમીના સાહિત્યકારોના અતિનિધિમણે માર્યની ટાઈ-પરિપદ્મા ભવનની મુવાકત દીધી હતી

તવા આલ્ફન સંઘે।	ક. કુટુંબાદ
શ્રી અદ્ધકા ભૂ. પટેલ	અમદાવાદ
, કમણેશ દ્વા.	મુખ્ય
, હાડોરલાઈન ના. વેસાઈ અમદાવાદ	શ્રી સોમચંહેલાઈન
, નરીનુદીન પી. રોખ	(સંસ્થા આંદ્રા)
, પ્રતીષુ પ્રતાપ	મુખ્ય
ડૉ. અચુભાઈ રા. કુલકણી અમદાવાદ	શ્રી મહિલો કુલેન
શ્રી બહેયરલાઈ મ. પટેલ	, સંસ્થાન હાઈરિઝ
, ભૂપેન્દ્ર મૂ. જોરી	, સાર્વજનિક પુરતકાલય આસુંદ
, રસિકલાઈ જ. ઉજિયા ગોમટા	(દાતા સંઘ)
, રસિકલાક્ષ ન્યા. શાહ અમદાવાદ	શ્રી યાંત્રિકાલ ડેઓ. મહેતા મુખ્ય

શ્રી. થી. મા. થાંથાલય સાલાર-સંવીકાર

શ્રી સુમનભાઈ મ. પટેલ, વડોદરા : ૧ પુસ્તક. શ્રી ચિમુનદાદ ત્રિવેદી, અમદાવાદ : ૧ પુ., લાઈષ્ટ્રેરી ઓફ કેન્સિસ, નવી દિલ્હી : ૪૫ પુ. શ્રી રમણદાદ મી. થાહ, મુખ્ય : ૧ પુ., શ્રી જ્યંત હોડારી, અમદાવાદ : ૧ પુ., શ્રી વિમળા જ. તાલાવાળા, મુખ્ય : ૩ પુ., શ્રી દ્વાપત ચૌહાણ, અમદાવાદ : ૧ પુ.

સાલાર પ્રાપ્તિ-સંવીકાર

રેનબ્સેરા ૧-૨ : લે. સારંગ ખારોટ, રૂ. ૫૭-૭૫ હસો : લે. ઉત્પન્ન ભાપાણી. રૂ. ૧૨-૦૦ સાહસિકેની સૂચિ : લે. જુલેવર્ન, સં. ભૂળણકર મો. લાટ, રૂ. ૨૦-૦૦ તમે જાતે કરી જુઓ : લે. અચુભાઈ ચોક્સી, રૂ. ૧૫-૦૦ નથડી લાટ, વુર્કિ-કન્યા, ગોદિયા બાવો, ગગણાનો ડાસો, નસીબનો પદ્ધયર, સૌથી નાનો સૌથી મેટ્યા, એક અલા બીજી બલા, એક અતુર બીજી મહાથતુર : લે. રમણ લાલ સેની, સેના રૂ. ૨૫-૦૦—પાંચેયના પ્ર. આર. આર. ગેની ડાંપની, મુખ્ય-અમદાવાદ. આંજલિ : લે. એની સરૈયા, પુ. ૧૪૨, રૂ. ૨૦-૦૦ છંદાધરલિ લે. એની સરૈયા, પુ. ૧૧૨, રૂ. ૨૦-૦૦ કંદીનિકા : લે. એની સરૈયા, પુ. ૧૩૮, રૂ. ૨૦-૦૦—તારેના પ્ર. એન. એમ. ત્રિપાણી પ્ર. વિ. મુખ્ય-૪૦૦ ૦૦૨ આત્માની ગતિ : લે. પ્ર. રત્નિકાલ અધ્વર્યુ, પુ. ૧૫૨, રૂ. ૭-૫૦ રૂ. ૬૫ સોસાયટી, અમદાવાદ-૭ વ્યાસંગ : લે. પ્ર. જ્યંત હોડારી, પુ. ૨૦૦, રૂ. ૧૬/- ૨૪, સત્યકામ સોસાયટી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫. એક ખાલી નાવ : લે. પ્ર. હર્ષ ત્રિવેદી, પુ. ૬૪, રૂ. ૮/૫૦, 'શરી', માધવનગર, સુરેન્દ્રનગર ૩૬૨ ૦૦૧.

સાહિત્યલુટ

શ્રી ધીરુભાઈ પટેલને રજુભિતરામ ચદ્રક

ગુજરાત ભાદિત્ય સભા (અમદાવાદ) તરફથી ઈ ૧૯૮૧નો રજુભિતરામ ચદ્રક શ્રી ધીરુભાઈ પટેલને અર્પણ કરવાનો સમારલ માર્ગની ૨૪માંથી અમદાવાદમાં ચેતનાઈ ગયો અહુમુખી સાહિત્યક પ્રતિભા ધરાવતા શ્રી ધીરુભાઈને પ્રમુખતી અનતરાય રાવતે ચદ્રકનું પ્રદાન કર્યા પત્રી શ્રી ધીરુભાઈને પોતાના સર્જનની પ્રક્રિયાને આવરી લેતું પ્રવયત કર્યું હતું તે પહેના તેમની નવનક્ષાઓ વિશે શ્રી ધ્રી પાઠકે, દૂકી વાતાઓ વિશે શ્રી રઘુનીર ચૌધરીએ અને નારડો વિશે શ્રી મનુષ્યન પારેખે સમાક્ષાત્મક પ્રવયનો કર્યો હતા

નર્મદા ચદ્રક

સુરતની નર્મદા ભાહિત્ય સભા દારા ૧૯૬૬ થી ૧૯૭૩ના પાય વરોના ગાળા દરમિયાન પ્રકાશન પામેતા આત્મક્ષા-જીવનક્ષાવિપયક ગુજરાતી અથેમાયી નર્મદા ચદ્રકને પાત્ર સર્વોત્તમ અથ તરીકે શ્રી કભગાયા કર પદ્ધયાના 'વેરાન જીવન'ની પ્રમાણી અધ્યાતું જાળવા મળે છે

સસ્કૃતમાં પરિચારાદ

ચિખ સસ્કૃત પ્રતિકાન્દુ રાજકોટ જિલ્લા સમિતિના ઉપક્રમે તા ૨૬-૨-૧૯૮૩ ના રોજ ગોદાવરીની શ્રી એમ. ડી. આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ ફોલેજમાં સસ્કૃત પરિમિતાનું આયોજન કરવામાં આંગુ હતું જેને ચિખય દરે 'સસ્કૃત ભાહિત્યમાં આર્ટ્સ' માનવની વિજાવના'

શ્રી દીપક મહેતા અમેરિકાના પ્રવાસી

નર્પતિના ગુજરાતી વિવેચક અને દિલ્હી ગુજરાતી સાહિત્ય સભાના નિમન્ક શ્રી દીપક મહેતા લાલપ્રેરી એંડ ફોન્ચ, વેલિંટન ડી રી અને એસોચિએશન એંડ એથિયન રફ્ટીઝના અ યુનિ આમ નાન્યાથી માર્ગની ૧૫મીએ અમેરિકાના પ્રવાસે ગયા છે ત્યા બે મહિનાના રોકાણ દરમિયાન તેઓ અમેરિકાની ૧૫ નેટની મુનિવર્સિટીઓની અને દેશાંક જાહેર પુસ્તકાનોની મુતાકાત લઈ ને ભારતમાથી પ્રગટ થતો ચિવિધ કાર્યના પુસ્તકે સામદિયે અને સમાચારપત્રોની અગેન્ટીની જરૂરિયાતો વિશે એક સર્વોક્ષમ તેપાર કરે

પત્રકારત્વ વિરો સંમેલન

રાજકોટની લેંગ લાધબેરીમાં તા. ૨૫-૨-'૮૪ના રોજ સંસ્થાના સંનિધિ કાર્યકરો સ્વ. શ્રી હિંમતભાઈ બોળણું અને સ્વ. શ્રી દિનકરભાઈ બેરાની રસ્તિમાં પત્રકારત્વ વિષયને સ્પર્શાતું અને સમગ્ર માનવીય પ્રશ્નોને સ્પર્શાતી પાસા વિરો તર્ફે સંમેલન ચોળાઈ ગયું.

શર્ચાપત્રીઓની પ્રથમ પરિષદ્ધ

ધૂટાછવાપા જામત પ્રહરી સમા ગુજરાતના શર્ચાપત્રીઓની પ્રથમ પરિષદ્ધ '૮૪ના એપ્રિલના અતલાગમા અમદાવાદ ખાતે બોકાવારો. શર્ચાપત્રીઓને પોતાનાં સુચનો, નામ-સરનામાં 'ઉદ્દેશુ ઓડા, ૧૦૦/૫, સેક્ટર ૧૬, ગાંધીનગર-૩૮૨૦૧૫' એ સરનામે સાલવરે મોકલી આપવા જણાવાયું છે.

એ૦૪ કાંયકાંગસ્પર્ધાતું પરિષ્કાર

વિસનગરની પારેખ વ. હે. લાધબેરી તરફથી ૧૯૭૭થી ૧૯૮૮ દરમિયાન પ્રકાશન પામેલા શૈક્ષણિક કાંયકાંગસ્પર્ધાની સ્પર્ધાતું પરિષ્કાર નીચે મુજબ છે : ૧ : લભમરિયુ મધ (શ્રી જિતેન્દ્ર કા. વ્યાસ.) ૨ : વિન્યાસ (શ્રી દિનકરસિંહ સોલાઈ) ૩ : નિતાંત : (ડૉ. ચંદ્રકાન્ત દટ્ટાણી)

પરમસુખ પંડ્યા સમાજક નાટ્ય અંથાવણી

ગુજરાતી મૌલિક અને અલિનયક્ષમ સણગ નાટકો લખાઈ એ હેતુથી પોતાની આ અંથાવણિમાં દર વર્ષે એક નાટકતું પ્રકાશન કરવામાં આવશે. રસ ધરાવનારે પોતાતું અપ્રમિદ્ધ લખાણ તા. ૩૦-૬-'૮૪ સુધીમાં નીચેને ભરનામે મોકલવા જણાવાયું છે. પ્રથમ પુસ્તકતું પ્રકાશન તા. ૧૪-૧૨-'૮૪ના રોજ કરવાની ધારણા છે વિગતો મેળવવા સર્વો માટેતું સરનામું : અંડકાન્ત યાણી, પરમસુખ પંડ્યા રમારક સમિતિ, એન એમ. ત્રિપાઠી આ. લિ., ૧૯૪, શાલીદાસ ગાધી માર્ગ, મુખ્યમંડિ ૪૦૦ ૦૦૨.

જણે ઉદ્દો

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી તરફથી માર્ચની ૧૮મીઓ જ્યાંકર સુદૂરી દોષમાં '૭૨ને ઉદ્દો'નો કાર્યક્રમ ચોલ્યો હતો.

નહિ નહેં। નહિ તુકસાનુંના ધોરણે હાજર સ્ટોકમાં
સંરક્ષારવારસા સમાન ઉ ઠલાતમક અથે।
... પડતર કિંમતે। રૂ. ૪૫નોં કૃયદે।

પ્રખ્યાત સાહિત્યકાર શ્રી પ્રાગણ ડોસા અને શ્રી રતુભાઈ શેઠ ગચ્છિત
સંતસાહિત્યના નવા ઉ ઠલાતમક અંધરતો।

૧. સંતદર્શન ૧. લે. પ્રાગણ ડોસા રૂ. ૩૬-૦૦

૨. સંત લ્લદન દર્શન ૧. લે. પ્રાગણ ડોસા રૂ. ૪૫-૦૦

૩. સંસક્રારી સંતકુથાયો ૧. લે. રતુભાઈ શેઠ રૂ. ૫૧-૦૦

૧૯૫૨૫ સે મા. ની મોટી ડાલિન સાઈઝ, કુલ ૧૦૨૪ પાનાં, સુંદર
પ્રિન્ટિંગ, ઘણુરંગી ક્લેક્ટ, મજાખૂત પાડું આઈન્ડીગ અને પ્લાસ્ટિક કવર સાથે
પ્રકાશિત થયેલા આ વર્ણ અથોમા અખો લગત, નરસિંહ મહેતા, સ્વામી રામતીર્થ,
ચૈતન્ય મહાપ્રેષુ, લક્ષ્મી જ્વલારામ, ટોલ્ટોય, સંત શાનેશ્વર, શ્રી વલલાલાચાર્ય, સ્વામી
વિવેકાનંદ, ગુરુદેવ, રષ્ણાંગાંધાસણ મહારાજ, રમણ મહર્ષિ, પુ. શ્રી મોદા, સંત
પુનિત, પુ. પાંડુરંગ શાસ્ત્રીજી, મા આતંહમથી, મીરાભાઈ, પુ. મોરારીભાપુ સહિત
કુલ ૧૨૬ સતીના શ્વવન્યરિત્રોનો અને ૨૪૪ સંસક્રારી સંતકુથાયો અને સંતમહા-
લાયોના ઉપદેશોનો ગ્રસાંગ અને દાયાત્રાસભર શેખીમા સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
આજે પંજારભાવે મોટી સાઈઝ કુલ ૧૦૨૪ પાનાંના આ આ વણુ
ઠલાતમક અંધોનું મૂલ્ય રૂ. ૨૧૦ થાય, પરંતુ સંતસાહિત્યના પ્રચાર
અથી આ વણું અંધોના સેટનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧૩૫ રાખવામાં
આવેલ છે. ઉપરાંત વણું ને વણું વાંચકો આવા ઉત્તમ આધ્યાત્મિક
અંધોના લાલ ચેળવી શકે એ હેતુથી તા. ૩૦-૪-'૯૪ સુધીમાં
અરીદારને આ ઉ અંધોનો સંપૂર્ણ સેટ માત્ર રૂ. ૬૦માં પડતર
કિંમતે હાજર સ્ટોકમાં ભળી શકે તેવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી
છે. પોસ્ટથી અંગાવનારાયોએ રૂ. ૮૭ નું મનીઓર્ડર કરવું માત્ર
ગણતરીની નકલોનું છાપવામાં આવી છે આપના ઘરમાં આ
ઝેવોપ્યોજી, અંધોનું, સંધૂત સંસક્રારનો મહાન વારસો ગણ્યારો.

પ્રકાશક

એન. એમ. ઠકુરની કંપની
સ્થાપના : ૧૯૨૬

૧૪૦ પ્રિન્સેસ રાફીટ, ઇન :
મુખ્યમંડ્લ ૪૦૦૦૦૨ - ૩૧૦ ૬૩૩

ગ્રંથ

પુસ્તક-સમીક્ષા અને વિવેચનનું માસિક

તત્ત્વી

યદ્વારાંત દોશી

આપ અધ્યાપક હશો કે વિદ્યાર્થી હશો પત્રકાર હશો કે અથપાત્ર હોએ, કે પત્રી પુસ્તકમાં રસ ધરાવતાર વાચક હશો તો આપને 'અથ' વાચવાનું ઉપરોગી લાગશે 'અથ'મા ગુજરાતીમા પ્રગટ થતા તમામ વાચવા યોઝ્યું, પુસ્તકોના અવનોંન દર મહિને પ્રગટ થાય છે.

૧૯૬૪માં શરૂ થયેના 'અથ'મા આજ સુધીમાં ૬૦૦૦ થી વહુ મહત્વની શુદ્ધારતી, હિન્દી, મરાઠી અને અંગ્રેજી પુસ્તકોની સમીક્ષાઓ પ્રગટ થઈ છે

'અથ' અથપાત્રો, શાળા-ડોનેનો, પ્રાધ્યાપકો અને શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ સાહિત્યમા રસ ધરાવતાર પ્રત્યેક વ્યક્તિને નવા પુસ્તકો વિષે અગત્યની માહિતી આપે છે, અને પુસ્તક-પસંદગીમા મહિનાર થાય છે

'અથ'ની સમીક્ષાઓ, વિવેચનથેણો, એમા પ્રગટ થતી સાહિત્યક ડારો અને સાહિત્ય વિજેના ચર્ચાપત્રો સાહિત્ય-પ્રેમીઓ માટે આનદોયક વાયન છે.

સાહિત્યની દુનિયામા શુભની રહ્યું છે તે જણાવા માટે 'અથ' ઉપરોગી છે

વાર્ષિક લખાજમ રૂ ૩૦

પ્રદેશમાં રૂ ૭૫

પરિચય ટૂસ્ટ

ભારતમા ગાધી મેમોરિયલ મિલિની,

નેતાજી સુલામા રોડ, ભુંભુ-૪૦૦ ૫૦૨

ફોન : ૨૫૪૦૫૬

૨૨૨ ૩૩૮ ૭૦

[પરં : ૧૬૮૪ : ૪

પરિષદ્ધ-પ્રમુખોનાં ભાષણો : ભાગ ૧-૨.

ગુજરાતના વાર્ષિકપુસ્તકાર્થની તસ્વીર નિહાળની હોય, સાહિત્યપદ્ધર્થને સમેજવો, હોય, સાહિત્યતત્ત્વની ગતિવિધિના મર્મને ઉકેલવો હોય, એની સાચિસ્ક સમસ્યાઓનું, ઇપ્પામણું, હોય, મધ્યકાળથી તો આજ હિન મુખીના આપણા તેજસ્વી સાહિત્યકારોની સાધના અને સિદ્ધિઓનો પ્રદિયપ મેળવવો હોય, ગુજરાતના સાહિત્યની અને વિદ્યાર્થીઓ હુવામાનને બાણું હોય, ગુજરાતની સાહિત્ય ઉપરાંત શાનવિશાળનાં અન્ય ક્ષેત્રો — શિક્ષણ, ભાષાક્રીય માધ્યમ વગેરે — અગેની આપણા સરેનિરીઓ વળની ચિંતાઓ હળવી હોય, 'ગુજરાતનું' કાર્ય-સાહિત્યનાં વ્યાપક ક્ષેત્રોમાં - કલા, શાનવિરાન આદી વિવિધ ક્ષેત્રોમાં લાવિ કર્તાઓ શું તે સમજું હોય - દુંડમાં, સાહિત્યગુજરીના મનોવિધુનું એક જરૂરિયત ફરજું હોય તો ઓં પ્રમુખીય વ્યાખ્યાનોં જેવી સમૃદ્ધ પસ્તુસામણી બીજુ બહુ ઓછી મળજે પહેલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના અધિવેશન-પ્રમુખ સાક્ષરવર્દ્ધ જોવધનરામ મા. ત્રિપાણીથી આરંભ સત્તાપીસેમાં અધિવેશનના પ્રમુખ શ્રી ગુદ્ધામદાસ ષ્ટોડર આગળ અટક્ટી એ ખ'ડે(૧૩ + ૧૪ વ્યાખ્યાનો)માં વિલક્ષણ વિશિષ્ટ પરંપરાવાળી ઓં વ્યાખ્યાન માળા વાયુક-શ્રીતાના મનોગર્ભને પોપી, સાહિત્યપદ્ધર્થને અવન અને સંસ્કૃતનાં વ્યાપક અને ગણન પરિમાણ જેવા દર્શિ પ્રેર તેવી એક હુગર ઉપરાંત પૂર્ણેની અતિ મૂલ્યવાન સામણીથી સલર છે.

અને લાગતું કેનું મૂલ્ય રૂ. ૧૦૦/-

[પરિષદના આણુવન સભાસટેને ૨૫ ટકા વળતર]

(રૂપી. ડાલખર્દ ૩. ૧૦/-).

જ્ઞાન વિગત, વરદી અને પરિષદનાં આચય પ્રકાશનો માટે સા'પક' સાધો :

પ્રકાશન અને વિતરણ વિભાગ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

જોવધન અવન, આશ્રમ માર્ગ, નદીકિનારે, ચેઠા, અંધ્રા ૪૦૩૧૦૧૧

અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૮ [ફોન : ૪૦૬૬૪૭]

ન્રિપાત્રી લિંગું કાબ્યમાહિત્ય

રાજેન્દ્ર શાહ		સુરેશ ઈશાલ	
ખનિ	૧૧-૦૦	રક્ષાઈસેઇપ્રો	૪૫-૦૦
નિરુદ્ધેશી	૧૫-૦૦	ઘરજુરાપો	૨૦-૦૦
મુખ્યમા	૧૦-૦૦	રીયાજ	૬-૦૦
ક્ષેણ્ણા	૭-૦૦	પિરામીડ	૧૫-૦૦
ઉદ્ગીતિ	૧૦-૦૦	ગ્રા. મા. ન્રિપાત્રી	
પંચપર્વ	૧૦-૦૦	સ્નેહમુદ્રા	૪-૫૦
પ્રસંગસંકા	૧૫-૦૦	કાન્તિલાલ પાટા	
પત્રલેખા	૮-૦૦	મૃદ્ગા	૩-૦૦
રમેશ પારેખ		વિતુલાઈ દ્વિવેણી	
સનનન	૧૪-૦૦	મોરક્ષાલી	૧૨-૦૦
અનિલ જોશી		સુશીલા છવેરી	
ઘરના પંખી	૧૪-૦૦	અનાહત	૬-૦૦
મુખીર દેસાઈ		અની સરૈથા	
આકાશા	૨-૦૦	સ્વરસરિતા	૬-૦૦
સોહીને ડિનારે ઊગેથ વડ	૧૦-૦૦	વેળુનાદ	૭-૦૦
બિપિન પરીખ		પ્રવાસિકા	૬-૦૦
તલાય	૨૧-૦૦	ગુલખાફી	૨૫-૦૦
રજનીકાંત પંડ્યા		અને જગીને જાઉ તો	૨૫-૦૦
બલોટ્ટ	૭-૦૦	ફલિતા	૨૦-૦૦
જીથેન્દ્ર મહેતા		પના નાથક	
વસત અને પાનખર	૧૨-૦૦	દ્વિપાદેણીઓ	૨૧-૦૦
લક્ષ્મીનારાયણ પંડ્યા		રદ. જગાદીશ જોશી	
તડપન	૭-૨૦	મોનટાડોણાજ	૧૫-૦૦
વર્ધુની		કલ્યાણિની ઉઘેત	
અવિનારા વ્યાસ	૩૦-૦૦	મારો ગરમો ધૂમ્યો	૫૦-૦૦
		આ સિખાય અન્ય પ્રકાશનો "પણ" અમારે ત્યાં ભજશો	
ધર્મિંદ્ર	૨૦-૦૦		
પરિગ્રંથ	૨૦-૦૦		
પરિગ્રણ	૨૦-૦૦		

આ સિખાય અન્ય પ્રકાશનો "પણ" અમારે ત્યાં ભજશો

એન. એમ. ન્રિપાત્રી પ્રા. લિ.

૧૧૪, શાખગઢસ ગાંધી માર્ગ : મુંબઈ-૪૦૦૦૦૨

पाठ्मीकि, रामायणुने समर्थ्लोकी-अनुवाद-

रामायण अनु सुरेशा भजमुद्दार ,

‘રામાયણ’ના મળે અથતો ૨૨૧૭ પાનાનિ। સેટ રૂ ૧૫૦ ને બદલે
 રૂ ૧૦૦માં આપવાની યોજના છે બીજા અથતે શુ મા પરિપદ્ધ
 ઈ ક્ષ ૧૬૮૯ નુ લગિની નિવેદિતા પ્રથમ પારિતોષિક પ્રાપ્ત થયેનુ
 છે નીચેના મહાનુભાવોએ જોની મુક્ત મને પ્રસથા કરી છે

‘रामायण’ना लापा-तरनी यथार्थताथी अने विशेषे तो वाभीषिक अनुष्टुप्भन्नी क्षयुक्ति, अरवान्त लयने परा भराभर जगत्ती रमनाथी प्रबान्नित थये।

—રામપ્રેસાંડ બક્ટી

શ્રીમતી સુરેણાખહેનના ભાષા-તરમા ઉત્સાહ, ખત, ચીવટ અને ભાષાકીય સળગતા જણાય છે તેથી 'શ્રીમતો હિંગ અભિનદ્ધનીય છે' હદ્દયની ગાઈ બળવાન વિર્મિથી સંકર્પ કર્યો અને તે સિંહ થયો આ પરિષારને તપ્ય જ હાજર પડે

— विष्णुप्रसाद श्रीवेदी

સુદી કથાનક, સંક્ષિપ્ત રોચી, અને સામાન્યિક મૂલ્યોધી ખલાર વાટમીકિ રામાયણનો અનુવાદ એવો જો રસમય કરવા બદલ અભિનન્દન — કરેસનદાસ માણેક

આપણી સર્કૃતિના આ મહાકાવ્યને શાગા, ડોનેલે, ગ્રથાયદ્યા અપનાવે એ કાઈદું અભિધારા

શ્રીમતી સુરેશાભહેને અનુવાદકાર્યને જીવનકાર્ય ગેર્યુ છે તેમા એમની અસૂતપ્રીતિ, સાહિયક્રીતિ અને ધર્મલાલનાનો ત્રિવૈણિક ગમ છે

— ४३१३-८ २१५६

મુળ રામાયણનું હદ્દ્યતા રમથી કરેલું પરિશીનન ઇતિ સાથે સધારણ
તાદ્વારામય અને પોતાની શક્તિને પડકારડાંદે હોય તોપણ તેતો સંદર્ભનાથી વિનિયોગ
નાખી, અમને પાર પદ્ધતાની નિના અ કા સર્વ આતરિક ગુણાદ્ય વિના મનાતન
માનવરસના આત્મા અમર હાબ્યમથતો અનુધાદ દેરવાનું કામ અનુધાદ સર્વૃત્તિના
હોય તોયે આસાન નથી અતિ વિકટ છે ઓમતી સુરેણામહેને આ વિકટ કાર્ય
પાર પાડ્યું છે ઓમ નિ સંશ્ય કઢી શાંતાય — ઇન્દ્રજીવીર દીક્ષિત

રામાયણુનો એટ મેગલવા પોસ્ટાઇન સાથે રૂ ૧૦૭/- મનીઓર્ડાઈ નીચેના
- કશાબે મોડલસ્વા - શ્રીમતી મુરેશાશ્રુતેન મજામુદાર

१०, भित्तन, दीक्षित 'रोड, विरेपाने (ईस्ट) मुखाई ४०००५७

[શા ને ૧૨૧૫૩ અને ૧૯૪૩૫૨૬]

સૌરભની દુનામીલેટ

શુજરાત.....ભારત.....પરહેશનાં કાઈ ખલ
મેગેઝીનેનાં લવાજમેં 'સૌરભ'માં ભરી...બડપી
અને સત્તાષકારક સેવા...મેળવી રાંકો છો.

ઉપરાંત...વધારામાં

૭..૧૪...૨૨ અથવા વધુ મેગેઝીનેનાં
લવાજમ ભરો...અને સૌરભ તરફથી
અપાતી લેટ...દબડમાં જ મેળવો.

આ ખાસ લાભ

આપને સૌરભ પુસ્તક લાંડારમાં જ
મળી રાંકો...થીજે કથાંય નહીં મળે
આજે જ સંપર્ક સાધો.

સૌરભ પુસ્તક લાંડાર

સંચાલક : જયકાન્ત કામદાર	ફોન : ..
ગેડા ઉપર ..કેલિકો ડોમ સાથે	ડેટા : ..
૧૯૫...રિલીઝ રોડ...અમદાવાદ	૩૮૧૨૩૦
	૪૪૫૦૬૭

પરહેશનાં મેગેઝીનો

ફોરેયૂન ... ટાઈમ ... લાઈફ ... નેથનલ એપોસ્ટોલિક ... ન્યૂગર્જિઓ ...
ફાર્ડ બીજનેસ રિઝ્યુ...ધી ઇક્સોમીસ્ટ [લાંડા]...એન્થિયાબીડ...
બીજનેસ ટ્રાવેલર્સ ... ડીર્ફલર ... વર્ડ એક્સ્પ્રીયુટિવ ડાયનેસ્ટ ...
પોપુલર સાયન્સ.....રીય ટાઇટ.....પોપુલર મિડિનિક્સ.....
સાયન્સ ડાયનેસ્ટ ... સાયન્સિસ અમેરિકન ... પોપુલર ફિટિન્સાધી...
પ્રેરીક્ષણ ઇનેયાશી...અરરીડેલેટ્રોનિક્સ...પોપુલર ઇલેક્ટ્રોનિક્સ...
પ્રેરીક્ષણ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ વાયરલેસ વર્ડ ટેક્નીશિયન.....
પ્રેરીક્ષણ વાયરલેસ ... તુમન એન્ડ હોમ ... લેડીઝ હેલ્પ જોન્સ ...
ગુડ લાઇસ ક્રીપીંગ [થુ. કે.]...આઇડિયલ હોમ , એટર હોમસ...
છેલ્લોનિક્સ કુડે...પીન્સ એન્ડ નીડલ્સ...નોન્ટાન્ફ્લેમેન્સ ઇવાર્ટરલી...

આ અને આન્ય પરહેશનાં મેગેઝીનેનાં લેટેસ્ટ
બાઈંગ લવાજમ દર અંગે સૌરભમાં પત્ર લખી પુછાવરો.
અથવા...ફોન...૩૮૧૨૩૦...૪૪૫૦૬૭ ઉપર સંપર્ક સાધરો.

સરસપુર મિલ્સનું કાપડ

એવું કાપડ કે ને તમને ફેશનની પાંખે ઉડાડે છે.

પોલીસ્ટર / કોટન સુદીંગ તથા શાર્ટીંગ
 પોલીસ્ટર કોટન / ફિલામેન્ટ વેફ્ટ શાર્ટીંગ
 પોલીસ્ટર કોટન / ટેક્સાઈઝડ ફિલામેન્ટ વેફ્ટ શાર્ટીંગ
 તથા સુદીંગ
 સુપરફાઇન ધોતી
 પોલીસ્ટર / કોટન ધોતી
 ડાય્ઝ, ડાઇડ તથા પ્રિન્ટેડ ગોપર્ચીન
 લોંગકલોથ તથા ઉત્તમ ગુણુચ્ચતાવાળા અનેક
 બીજું કાપડની જાતો.

ધી સરસપુર મિલ્સ લિંં

સરસપુર ગેડ
 અ.મદા.વા. ૬ - ૩૮૦ ૦૧૮

ટેલિફોનસ : ૩૭૪૭૧૭, ૩૭૫૦૧૧, ૩૭૫૧૧૭, ૩૭૫૧૩૮, ૩૭૫૨૧૬
 ટેલિગ્રામ : સુપરસરસ ટેક્સેલ : ૦૧૨-૩૮૮

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં કેટલાંક પ્રકાશનો

શાખદક્ષા	હન્ગમલાલ ભાયાજી	રૂ. ૨૪-૦૦
નર્મદા : આજના સાંદર્ભ માં	સ. ૫૧૦ કુમારપાળ દેસાઈ	રૂ. ૨૫-૦૦
શાખદેવ	૭૫ન્ન પંચા	રૂ. ૨૬-૦૦
વિરાસ્તો વિનાશ (વૈજ્ઞાનિક માહસંક્ષા)	ગિરીય ગણાન્ના	રૂ. ૧૫-૦૦
સહીનું સર્વૈધું	સ. ૫૧૦ રધુવીર ચૌધરી	રૂ. ૧૩-૫૦
કટિક	૭૨૫ન્ન શેખડીવળા	રૂ. ૧૨-૦૦
શાંતિસત્ત	મહેશ શાહ	રૂ. ૬-૦૦
હનુમાનસંકુશમિલન	ભૂપેશ અધ્યપુરુષ	રૂ. ૧૫-૦૦
ગુજરાતી સાહિત્યનો આડમેં દાયકો	સ. ૫૧૦ લોળાલાઈ પેટેલ	રૂ. ૧૮-૦૦
ગધસંચય ૧-૨ સંપાદકો : ઉપેન્દ્ર પંચા, પ્રમોદકુમાર પેટેલ,		
	યશવન્ત શુક્ર, પ્રદીપુણી દરણ	રૂ. ૧૨-૦૦
રણજિતરામ ગધસંચય ૧-૨	રણજિતરામ મહેતા	રૂ. ૪૫-૦૦
વીક્ષા અને નિરીક્ષા	નગીનદાસ પારેખ	રૂ. ૩૦-૦૫
આનંદવર્ધનનો વિનિવિષય	સ. ૫૧૦ નગીનદાસ પારેખ	રૂ. ૪૦-૦૫
કાંયસંચય ૧-૨-૩ સંપાદકો : અનંતરાય રાવળ, હીરાજેત પાઠક,		
ધીરુલાઈ ડાંડર, નજલાન દ્વે, રમણુલાલ જોશી, જ્યન્નન્ન પાડક	રૂ. ૩૫-૦૦	
ઉર્દૂ સાહિત્ય અને ગુજરાત	સ. ૫૧૦ રધુવીર ચૌધરી	રૂ. ૨૫-૦૦
લોકસાહિત્ય	સ. ૫૧૦ પ્રભાયાંડર તેરેયા, નરોતમ પદ્માણુ	રૂ. ૧૨-૦૦
પૂર્વવાહિની (ભગિની નિવેદિતાની ચરિત્રક્ષા) જ્યોતિ થાનકા	રૂ. ૧૮-૦૦	
ગુજરાતી સાહિત્યનો છતિહાસ ૨-૩-૪ (ભા. ૧લો અપ્રાય)		
સંપાદકો : ઉમારાડર જોશી, અનંતરાય રાવળ, યશવન્ત શુક્ર		
	સહાયક સ. ૫૧૦ . ચિગનલાલ ત્રિવેઠા	રૂ. ૧૨-૦૦
પરિષદ-પ્રમુખોનાં ભાષણો ૧-૨		રૂ. ૧૦૦-૦૦
દેનિકી : સાહિત્યમાં ને શુષ્ટમાં	ચી. ના. પેટેલ	રૂ. ૧૮-૦૦
પ્રગતિને પથે (ભારતની જી-આત્મિય મણ્ણાલિતી દેસાઈ		રૂ. ૧૨-૦૦
વિગત, વર્ષી તેમજ અન્ય પરિષદ-પ્રકાશનો માટે સંપર્ક સાધા :		
	પ્રકાશન અને વિતરણ વિલાસા	

ગુજરાતી સાહિત્ય પુરિષદ

‘શોવર્ધન લાવન, આન્દોલન, નવીકરણ’ પે. બો. નં. ૪૦૬૦

અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૯ [ફોન - ૪૦૭૭૪૭]